

શ્રી આત્માનંદ પ્રકાશ

કાલો દુસ્તર આગતો જનમનો મોગેષુ મગ્નં મૃશમ્
ધર્મો વિસ્મૃત આત્મરૂપમહદા ન જ્ઞાયતે કેનચિત્ ।
ધાવન્તીહ જના ધનાય બહુશઃ કામાહતાસ્તદ્દહદિ
આત્માનંદપ્રકાશદીપકિરણં પ્રાપ્નોતુ શશ્વત્પદમ્ ॥

: પ્રકાશક :

શ્રી જૈન આત્માનંદ સભા
ભાવનગર

મહાવિરજીવન ચંદ્રિકા

પુસ્તક : ૨૪
આવૃત્તિ : ૩૦

વિ. સં. ૨૦૨૩
વિ. સં. ૨૪૭૩

અ નુ ક મ ભિ ની કા

ક્રમ	વિષય	લેખકનું નામ	પૃષ્ઠ
૧	સ્વાગત-ગીત	શ્રી રજનીકાન્ત મહેતા	૧૨૧
૨	કાવ્ય	શ્રી જનાર્દન જ. દવે	૧૨૨
૩	શુભેચ્છા	શ્રી અમરચંદ માવજી શાહ	૧૨૫
૪	નયચક્ર ઉદ્ઘાટન ગીત	શ્રી ધનવંત ડી. શાહ	૧૨૬
૫	મણિમહોત્સવ	—	૧૨૭
૬	શેઠ શ્રી ભોળીલાલભાઈનું પ્રવચન		૧૩૨
૭	સભાના પ્રમુખશ્રી ખીમચંદ ચાંપશી શાહનું પ્રવચન		૧૩૬
૮	આગમ પ્રભાકર મુનિશ્રી પુણ્યવિજયજી મહારાજનું પ્રવચન		૧૪૧
૯	પ્રમુખ શેઠશ્રી કસ્તુરભાઈનું પ્રવચન		૧૪૪
૧૦	સાહિત્ય પ્રદર્શનની સામગ્રી		૧૪૬
૧૧	જ્ઞાનતપસ્વી મુનિશ્રી જ'ખૂવિજયજી		૧૪૯
૧૨	દ્વાદશાર નયચક્રના પ્રકાશનનો સમારંભ		૧૫૨
૧૩	ડૉ. આદિનાથ નેમિનાથ ઉપાધ્યેનું પ્રવચન		૧૫૪
૧૪	શ્રી દલસુખભાઈ માલવણિયાનું પ્રવચન		૧૬૦-૪
૧૫	મણિમહોત્સવ સમિતિઓ		૧૬૦-૧૧
૧૬	સંદેશાઓ		૧૬૦-૧૩

જાન્યુઆરી ૧૯૭૭

૩૬૦૬ ૪ ૫

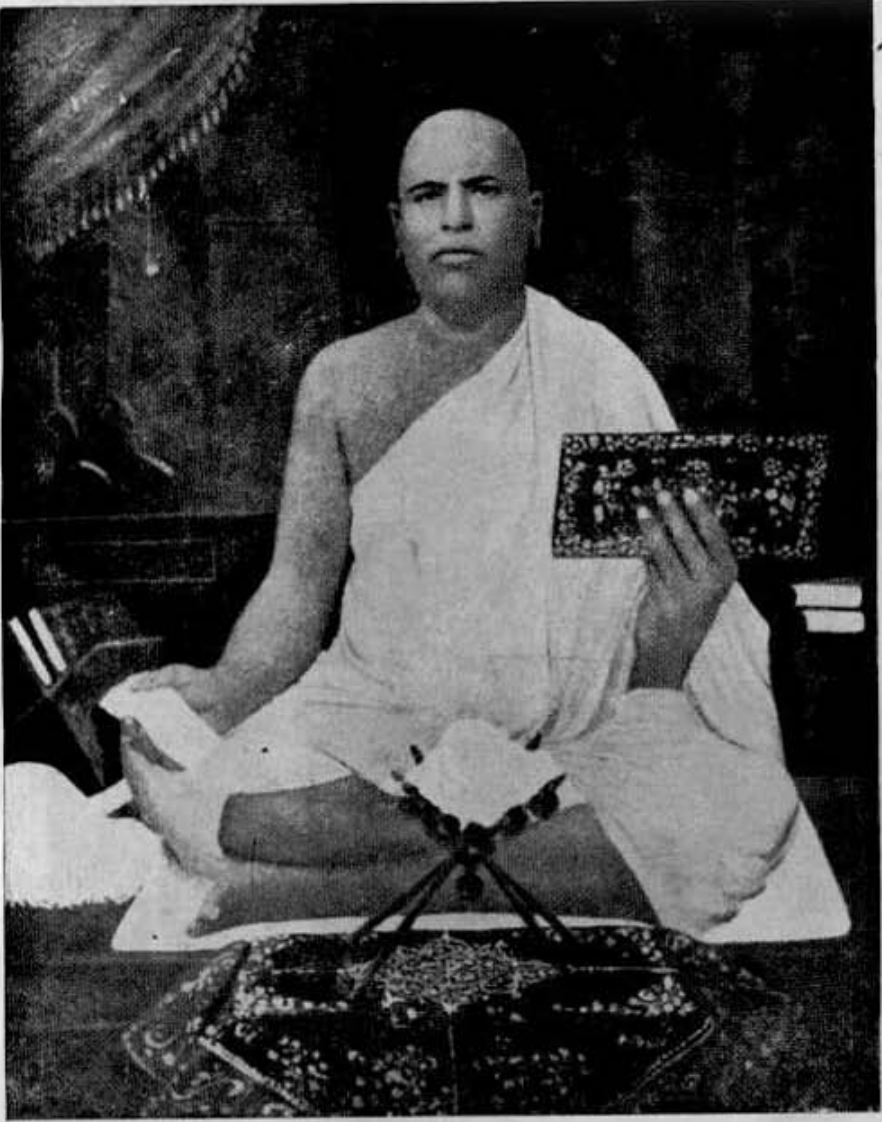
૪૩ ૫ ૬

૩૬૧૬ ૪ ૫

૪૩ ૫ ૬

પ્રકાશક : શ્રી જ્ઞાન આત્માનંદ સભા વતી, ખીમચંદ ચાંપશી શાહ

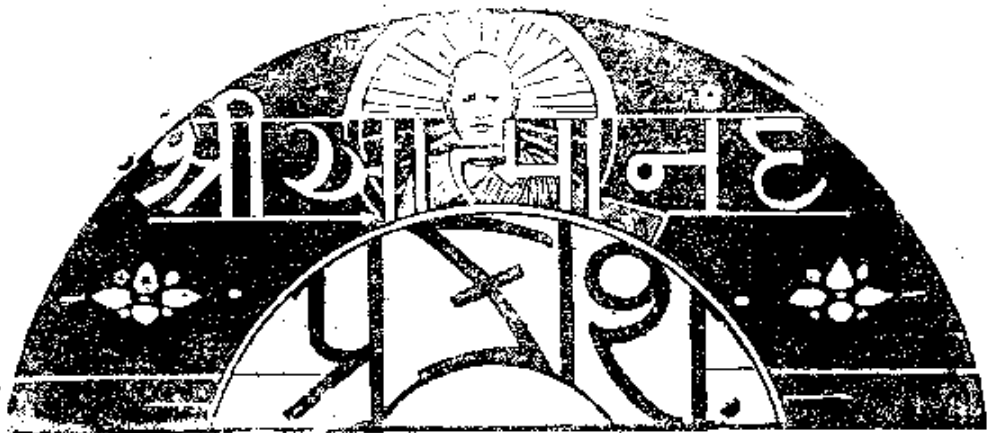
મુદ્રક : હરિલાલ દેવચંદ શેઠ, આનંદ પ્રિન્ટીંગ પ્રેસ ભાવનગર

શ્રીમદ્ વિજ્ઞાનંદસૂરીશ્વરજી (આત્મારામજી) મહારાજ

શ્રી જૈન આત્માનંદ ભુવન

વર્ષ : ૧૪]

વૈશાખ-અષાઢ

અંક ૭-૯

શ્રી મણિમહોત્સવ : સ્વાગત-ગીત

આ સરસ્વતીના જ્ઞાનગંગા એવારે સહુનાં સ્વાગત હો (૨)
 આ પુણ્ય ભૂમિના પગથારે સહુ પુનિત જનોનાં સ્વાગત હો (૨)
 આત્માનંદ સભાના મણિમહોત્સવે આપ સહુનાં સ્વાગત હો (૨)
 અહીં જ્ઞાનદીપની જ્યોતિ જળે,
 તપ ત્યાગ અહિંસા પાક મળે;
 જે વ્યાપે દિરાતને સઘળે,
 એ મંત્રતણા ગૂંજન રવથી શુચિ સહુનાં સ્વાગત હો. (૨)
 જ્યાં પુણ્ય સંલિલા જ્ઞાનતણી,
 સરવાણી વહેતી ધારી;
 નવજીવન કુસુમમય મનગમતી,
 વિદ્યા વિજયી લહેરાતી;
 એવા સ્થવિર વિહારને પટાંગણે સહુનાં સ્વાગત હો. (૨)
 શિશુઓના કલરવ મંદમંદ,
 સ્મિત વેરંતા હરખાતાં;
 ને નગરજનો શુભ દર્શનથી,
 જ્યાં ધન્ય ધન્ય બની જાતાં;
 એવા જનજીવન કલ્યાણ પ્રસંગે સહુનાં સ્વાગત હો. (૨)
 તો. ૩૦-૪-૬૭

રજનીકાન્ત મહેતા

જૈન આત્માનંદ સભાના મણિમહોત્સવ પ્રસંગે

૬ ગ વા યે હું કા વ્ય ૬

રચયિતા : શ્રી જનાર્દન જ. ઠવે (પુષ્પહાસ) એમ. એ. કેવિદ

કર્મભૂમિ ભારતમાં પ્રગટ્યા ઋષભદેવ શા સ્વામી,
આદિનાથ તીર્થંકર જેની સુંદર ભવ્ય પ્રજ્ઞાલી;
તે મંગલ શાસનમાં પ્રગટ્યા પરમ શ્રેષ્ઠ કલ્યાણી,
અમણ મહાવીર પ્રભુને વંદું ધન્ય જનો મુજ વાણી.

જૈન શાસને તીર્થધામ શત્રુંજયના સાક્ષિધ્યે,
આત્માનંદ સભાની ઉજ્જવળ સુંદર ભવ્ય કહાણી. (૧)

ભાવનગર છે મહિમાવંતું શિક્ષણમાં સાહિત્યે,
જૈનસંઘ જ્યાં ધર્મપરાયણ ઉદાર છે ચારિત્ર્યે;

દેરાસર કાઠાસાહેબ ને અન્ય મહાન ધણા છે,
આત્માનંદ સભાની ઉજ્જવળ સુંદર ભવ્ય કહાણી. (૨)

વીરક્ષેત્ર પંજબે પ્રગટ્યા વિજ્ઞાનંદસૂરિજી,
પુણ્યનામ જેતું દિત્તા વાં આત્મારામ મુનિજી;

ન્યાયાંસોનિધિ વિજયવંત જેના આ પુણ્ય પ્રતાપે,
આત્માનંદ સભાની ઉજ્જવળ સુંદર ભવ્ય કહાણી. (૩)

ઐગણીશ સો તેત્રીશ સંવતમાં ચાતુર્માસ પધાર્યા,
ત્યારે પ્રેરક સદ્વચનોથી મુવાન સર્વે જાગ્યા;

ઐગણીસસો ઐગણ્યાલીશમાં જૈન હિતેશ્વ સભાથી,
આત્માનંદ સભાની ઉજ્જવળ સુંદર ભવ્ય કહાણી. (૪)

અંવત ઐગણીશ સો બાવનમાં સૂરિએકના નામે,
ગંભીરવિજય મહારાજ નિશ્રામાં પ્રગટી પુણ્ય પ્રભાતે;

જેઠ શુકલ દ્વિતીયા શનિવારે ફી લાઈપ્રેરી સાથે,
આત્માનંદ સભાની ઉજ્જવળ સુંદર ભવ્ય કહાણી. (૫)

શ્રી મૂળચંદ વકીલ અને ગાંધી વીરચંદ પ્રમુખો,
સંસ્થાનમાં કુશળ હિતસ્વી જેનો નહીં જોડો;

વાચન, ચર્ચા, સંસ્કૃત શિક્ષણ અનેકનિધિ પ્રવૃત્તિઓ,
આત્માનંદ સભાની ઉજ્જવળ સુંદર ભવ્ય કહાણી. (૬)

શુભાખચંદ આણંદજી જેણે ઘણા વર્ષ પર્યન્ત,
સંસ્થાને વિકસાવી જેથી ફૂલી આજ પર્યન્ત;

ગાંધી વલ્લભદાસે ખતે સંસ્થાને વિકસાવી,
આત્માનંદ સભાની ઉજ્જવળ સુંદર ભવ્ય કહાણી. (૭)

આત્માનંદ જૈન ગુજરાતી ગ્રંથમાળા પ્રગટાવી,
તરવાદશી સમા સત્તાણુ ગ્રંથ અનેક છપાવી;

ભલું કયું છે કામ સંઘનું કષ્ટ અનેક ઉઠાવી,
આત્માનંદ સભાની ઉજ્જવળ સુંદર ભવ્ય કહાણી. (૮)

સંસ્કૃત પ્રાકૃત મૂળ ગ્રંથને ટીકા પ્રસિદ્ધ કરાવી,
આગમ દર્શન કર્મવાદના ગ્રંથ મહાન સભાવી;

બૃહત્કલ્પસૂત્રમ્ ને હિંદી વસુદેવ અંભારી,
આત્માનંદ સભાની ઉજ્જવળ સુંદર ભવ્ય કહાણી. (૯)

કલિકાલ સર્વજ્ઞ રચિત છે ત્રેસઠ પુરુષ ચરિત્રો,
મલ્લવાદી સ્વામીશ્રી નિરચિત દ્વાદશાર નયચક્રો;

તીર્થંકર ભગવંત ચરિત્રો એમ અનેક છપાવ્યાં,
આત્માનંદ સભાની ઉજ્જવળ સુંદર ભવ્ય કહાણી. (૧૦)

મુનિરત્ન શ્રી જ્યોત્સિષ્યને વંદન હો વારંવાર,
દ્વાદશાર નયચક્ર ગ્રંથ પર પાડ્યો જેણે નવલ પ્રકાશ

વિદ્યા વાચસ્પતિ ઉપાધ્યે ઉત્સવને શોભાવ્યો ખાસ,
આત્માનંદ સભાની સુંદર ઉજ્જવળ ભવ્ય કહાણી. (૧૧)

હ્રી લાઘ્યિરીમાં હજારે અંધ અનેક વસાવી,
તિબેટ ચીન જપાન દેશનાં ભંડારે ઉઘડાવી;

હસ્તપ્રતો પ્રાચીન સંરક્ષી માર્કકાશ્ચિમ મગાવી,
આત્માનંદ સભાની ઉજ્જવળ સુંદર ભવ્ય કહાણી. (૧૨)

આત્માનંદ ભુવન ને લોકચર હોલ, જ્ઞાન મંદિર,
એવી રચના જ્ઞાન પરમની અધાવી ગંભીર;

પૂજ્ય પ્રવંતક કાંતિવિજયજીના આશિષ મળ્યાથી,
આત્માનંદ સભાની ઉજ્જવળ સુંદર ભવ્ય કહાણી. (૧૩)

સૂરીશ્વરજી વિજયવદ્ધલે ભવ્ય પ્રેરણા આપી,
મુનિરતન શ્રી ચતુરવિજયજીની જે સેવા પામી;

જ્ઞાનતપસ્વી પુણ્યવિજયજીના જે પુણ્ય પ્રતાપે,
આત્માનંદ સભાની ઉજ્જવળ સુંદર ભવ્ય કહાણી. (૧૪)

આત્માનંદ સભા વહે છે આ સૌ મુનિવર્યોને,
મણિ મહોત્સવમાં સંભારી ભક્તિપૂર્ણ ચિત્તે;

શુભેચ્છાપૂર્વક દેએ આશીર્વાદ તમે સૌ,
આત્માનંદ સભાની ઉજ્જવળ સુંદર ભવ્ય કહાણી. (૧૫)

સમારંભના પ્રમુખ શેઠ શ્રી દસ્તુરભાઈ લાલભાઈ,
સુજન અતિથિ શેઠ શ્રી અમૃતલાલ કાળીદાસભાઈ;

સદ્ભાવે સહકાર આપતા મંગલ મહાપ્રસંગે,
આત્માનંદ સભાની ઉજ્જવળ સુંદર ભવ્ય કહાણી. (૧૬)

બીમચંદ આંપરી શાહ ગણિતના છે મોટા વિદ્વાન,
કોલેજમાં પ્રાધ્યાપકરૂપે ધણું કમાણું નામ;

સંસ્થાના તો પ્રાણરૂપ છે જગડું કરતા કામ,
આત્માનંદ સભાની ઉજ્જવળ સુંદર ભવ્ય કહાણી. (૧૭)

શ્રી દત્તેહચંદ અવેરભાઈનું લેવું પડશે નામ,
વિશાળ દષ્ટિ ને વિદ્વતા જેના યુગ મંદાન;

શાહ યુદ્ધાભચંદ લલ્લુભાઈના હાથે જેનું છે સુકાન,
આત્માનંદ સભાની ઉજ્જવળ સુંદર ભવ્ય કહાણી. (૧૮)

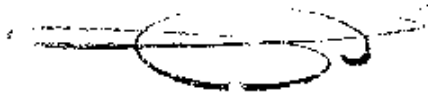

કુશળ મંત્રીઓ શાહ ચત્રભુજ ને શાહ જદવજી,
શેઠશ્રી રમણલાલ શેલાવે પદ કોષાધ્યક્ષ તણું;

શેઠ ભોગીલાલ મગનલાલ છે સંસ્થા હિતકારી,
આત્માનંદ સભાની ઉજ્જવળ સુંદર ભવ્ય કહાણી. (૧૬)

મણિ જયંતી ભલે ઉજવે પણુ કશ્વે તૈયારી,
શતાબ્દીના મંગલ ઉત્સવની આત્માનંદ સભાની;

દ્વે જનાર્દન કાવ્યકૃતિમાં સૌનું શુભ ઈચ્છી,
આત્માનંદ સભાની ઉજ્જવળ સુંદર ભવ્ય કહાણી. (૨૦)

મણિ મહોત્સવ પ્રસંગે

卐 શુભેચ્છા 卐

શ્રી આત્માનંદ સભાતણે, મણિમહોત્સવ ઉજવાય છે,
જૈન આગમ પ્રભાકરતણા, સાન્નિધ્યથી આનંદ થાય છે.....૧

નરરત્ન શેઠ કર્તુરભાઈ, અધ્યક્ષ સ્થાન શોભાવવા,
ભાતિશ્ય વિશેષ અમૃતભાઈ, એ. એન. ઉપાધ્યે પધારતા.....૨

તનુ મનુ ધન અર્પણ કર્યા આ સભાને વિકસાવવા,
માનદ સભાના સહયોગે, આ પ્રસંગમાં અભિનંદવા.....૩

નંદનવન આત્મારામજી, શાસ્ત્રો થણાં પ્રકાશિયાં,
દમ શમ જૈન દર્શનતણાં, જૈન સમાજમાં વહાવિયાં.....૪

સભા સિત્તેર વર્ષમાં, પ્રગતિ કરી સમાજમાં;
મારતમાં પ્રકાશ કરીયો, આત્માનંદ પ્રકાશમાં.....૫

મણિમહોત્સવ ભાવનગરમાં, અભિનંદન 'અમર'ના
સ્વીકારે આ હેતુ પ્રેમથી, શુભેચ્છાઓ અંતરનાં.....૬

તળામ

તા. ૩૦-૪-૬૭

શુભેચ્છક,

અમરચંદ માવજી શાહ

મણિમહોત્સવ વિશેષાંક

૧૨૫

卐 શ્રી નયચક્ર ઉદ્ઘાટન ગીત. 卐

ભાવનગર આત્માનંદ સભા, મણિ મહોત્સવ ઉજવાય,
જ્ઞાન દીપક પ્રગટાવવા મનડા સૌ હરયાય
લઈએ આત્માનંદનું નામ, આજે લેગા મળી નરનાર.

તનની સગવડ માટે આજે, મોટર બંગલા ભેંદએ,
જ્ઞાનની આરાધના માટે, શું શું આપણે ભેંદએ ?
વિચારણે સમજી કરવા જ્ઞાન ઉત્થાન માટે....

સિદ્ધિસુરિ મહારાજના પ્રશિષ્ય ભુવનવિજય મહારાજ,
તેમના શિષ્ય શાસ્ત્ર સંશોધક, જંબૂવિજય મહારાજ-લઈએ આત્માનંદનું નામ.

ઉચ્ચકોટીનું સંશોધન કરીને, પુસ્તક રચનારા,
તેમની કૃતિ દ્વારેશ્વર નયચક્ર ઉદ્ઘાટન થાય....લઈએ આત્માનંદનું નામ.

આદિનાથ ઉપાધ્યે આવી, ઉદ્ઘાટન કરનાર,
જેમ જેનેતર શાસ્ત્ર અભ્યાસી, એવા એ વિદ્વાન....લઈએ આત્માનંદનું નામ.

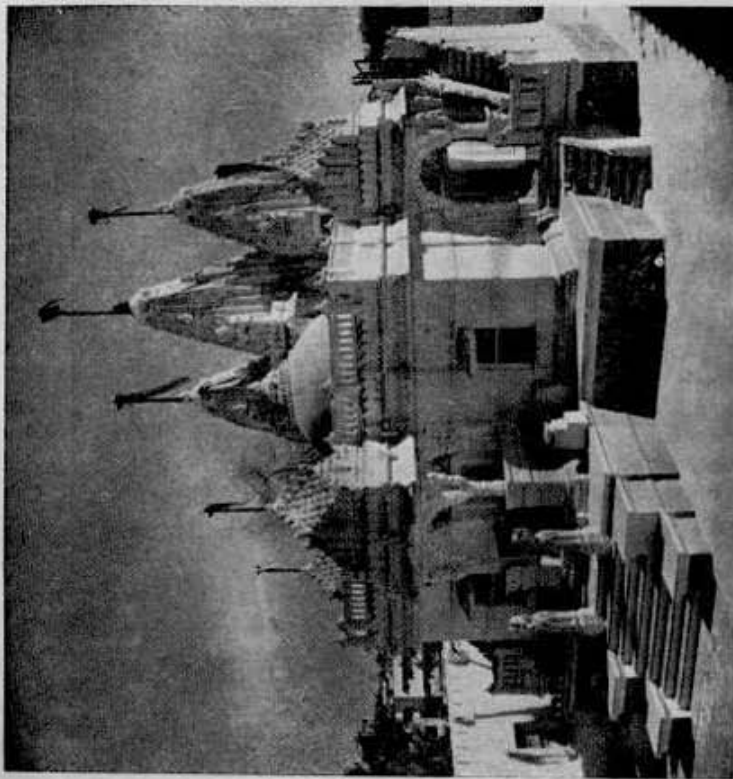
શ્રી વૃદ્ધિચંદ્ર મંડળ માણે કરભેડી શુરરાજ,
સેવા કરવા આગ્રિશ દેભે, એવી ગમેને ગાશ....લઈએ આત્માનંદનું નામ.

રચયિતા : ધનવંત ડી. શાહ

શ્રી દાદાવાડી-પ્રવેશદ્વાર

श्री महावीर जैनप्रसाद-दादासाहिब विनायक-बावनगर

ભૂતકાળની ભવ્યતાને ખિરદાવ તો :—
 પ્રગતિની અપૂર્વ પ્રેરણા ઝીલતો
 શ્રી જૈન આત્માનંદ સભાએ ઉજવેલ પોતાનો
શાનદાર મણિમહોત્સવ

આજથી સિત્તેર વર્ષ પહેલાંની વાત છે, ન્યારે પરમપૂજ્ય ન્યાયાભિનિધિ આચાર્યશ્રી વિજયાનંદસૂરીશ્વરજીએ (આત્મરામજી મહારાજે) જૈન સમાજમાં અનોખી જગૃતિ આણી હતી. એ સૂરીશ્વરજીએ પંજબ, મારવાડ ગુજરાત વગેરે પ્રદેશોમાં સતત વિહાર કરી જૈન સમાજનાં જ્ઞાનાંજનશલાકયા નેત્રમુન્મિલિત જ્ઞાન રૂપી અંજન વડે નેત્રો ઉઘાડ્યાં હતાં અને પરદેશમાં પણ જૈન ધર્મના પ્રચાર માટે શ્રી વીરચંદ્ર રાઘવજી ગાંધીને પોતાના ખાસ પ્રતિનિધિ તરીકે મોકલી જૈન ધર્મનો ડંકો બજાવ્યો હતો.

જૈન સમાજ આ સમયે જ્ઞાનોપાસનાના રંગે રંગાયા જતો હતો. જૈન ધર્મ, જૈન દર્શન, જૈન સાહિત્ય અને જૈન શિક્ષણ માટે કાંઈક નવું કરી છૂટવાની જૈન જગતમાં તમન્ના બગી હતી. આ તકનો લાભ લઈ ભાવનગરના જ્ઞાનપિપાસુ યુવકોએ પ. પૂ. આત્મરામજી મહારાજે આપેલો સંદેશો ઝીલી તેમના

કાળધર્મ પામ્યા પછી પચ્ચીસમા દિવસે સં. ૧૯૫૨ દ્વિતીય જેઠ શુદ્ધ બીજ તા. ૧૩-૬-૧૯૬૬ શનિવારના રોજ ભાવનગરમાં શ્રી આત્મરામજી જૈન ફ્રી લાઇબ્રેરી સહિત શ્રી જૈન આત્માનંદ સભાની સ્થાપના પં. શ્રી ગંભીરવિજયજી મહારાજના આશીર્વાદ સાથે ધામધૂમપૂર્વક પૂર્ણ ઉત્સાહથી કરી. સભાનો ઉદ્દેશ જૈન સાહિત્યનો દેશપરદેશમાં વ્યાપક પ્રચાર કરવો તથા જૈન સમાજમાં ધાર્મિક અને વ્યાવહારિક શિક્ષણ ફેલાવવું એ રાખવામાં આવ્યો હતો.

પ. પૂ. શુરુદેવની કૃપાથી ગઈ સાલ સભાએ પોતાની સિત્તેર વર્ષની મઝલ યશસ્વી રીતે પૂરી કરી. આ સમય દરમિયાન તેણે પોતાના મુખ્ય ક્ષેત્ર-સાહિત્યનો પ્રચાર-તે ક્ષેત્રમાં સારી એવી ગણનાપાત્ર સેવા બજાવી છે. સ્વ. પૂ. આ. શ્રી વિજયવલ્લભસૂરિજીની પ્રેરણાથી અને સ્વ. પ્ર. શ્રી કાંતિવિજયજી મ., સ્વ. સુનિશ્રી ચતુરવિજયજી મ. તથા

ઉત્સવો, પર્વો કે મહોત્સવો સમાજના જીવનમાં એક નવું બળ, એક નવી પ્રેરણા આપતા બળ છે. અને તેમાંથી ઉદ્ભવતું ચેતન ઘણું સુંદર પરિણામો નીપજાવે છે.

આગમ પ્રભાકર મુનિશ્રીપુણ્યવિજયજી મહારાજની સક્રિય સહાયથી આજમુધીમાં બૃહત્કલ્પ સૂત્ર (છ ભાગમાં), વસુદેવ હિંડી (બે ભાગમાં), ત્રિશષ્ઠી શલાકાપુરુષ ચરિત (ચાર પર્વ-બે ભાગમાં), કર્મગ્રંથો (બે ભાગમાં) અને અન્ય એવા મહાન પ્રાચીન પ્રાકૃત-સંસ્કૃત ગ્રંથોનું સંશોધન કરી ઉત્તમ કોટિનું સાહિત્ય પ્રગટ કર્યું છે. તેવી જ રીતે કેટલાયે કિંમતી સંસ્કૃત-પ્રાકૃત ગ્રંથોના ગુજરાતી અનુવાદો કરાવીને તેમને પણ પ્રગટ કર્યા છે. શ્રી આત્માનંદ જૈન (સંસ્કૃત) ગ્રંથરત્નમાળા, શ્રી આત્માનંદ જૈન (ગુજરાતી) ગ્રંથમાળા, શ્રી આત્માનંદ જનમ શતાબ્દી સિરીઝ, શ્રી કાંતિવિજય જૈન ઐતિહાસિક ગ્રંથમાળા એવા વિભાગમાં મળીને સંસ્કૃત, પ્રાકૃત, ગુજરાતી બંને ઉપરાંત ગ્રંથોનું પ્રકાશન કર્યું છે. આમાંના કેટલાક તો દેશ-પરદેશમાં જૈન-જૈનેતરોમાં ખૂબ પ્રશંસા પામેલા છે. વધુમાં જૈન અને જૈનેતર વિદ્વાનોને અને સાધુ-સાધ્વી મહારાજોને લગભગ એક લાખ રૂપિયા ઉપરની કિંમતનું સાહિત્ય વિના મૂલ્યે ભેટ આપેલ છે. ઉપરાંત, જૈનોમાં ધાર્મિક અને વ્યાવહારિક જ્ઞાનની વૃદ્ધિ થાય તે માટે વિધવિધ સામગ્રી પીરસતું ‘શ્રી આત્માનંદ પ્રકાશ’ નામનું એક માસિક બાસઠ વર્ષથી નિયમિતપણે આ સભા પ્રગટ કરતી આવી છે. આમ સાહિત્ય-ક્ષેત્રમાં જેમ તેણે સારી રીતે પ્રગતિ કરેલ છે, તેમ તેણે એક લગભગ ૧૭૩૬ હસ્તલિખિત પ્રતોનો ભંડાર તથા સાડાં એવું પુસ્તકાલય વસાવ્યાં છે કે જેનો લાભ પુષ્કળ વાચકો અને અભ્યાસકો લઈ રહ્યા છે.

સિત્તેર વર્ષની આવી યશસ્વી જ્ઞાનોપાસના

પછી સભાના કાર્યવાહકોને અને શુભેચ્છકોને આ સંસ્થાનો મણિમહોત્સવ (Diamond Jubilee) ઉજવવાની અને આ તકે થોડી વધુ સાહિત્ય સેવા કરવાની ભાવના બાળી. ઉત્સવો, પર્વો કે મહોત્સવો સમાજના જીવનમાં એક નવું બળ, એક નવી પ્રેરણા આપતા બળ છે અને તેમાંથી ઉદ્ભવતું ચેતન ઘણું સુંદર પરિણામો નીપજાવે છે. એટલે આ હેતુસર વિચાર-વિનિમય કરી સં. ૨૦૨૩ ના વર્ષ દરમિયાન પ્રથમ ભાવનગરના આંગણે સભાનો મણિમહોત્સવ ઉજવવાનું નક્કી કર્યું. સાહિત્યની સંસ્થા પોતાનો મહોત્સવ સાહિત્યોપાસનાની દૃષ્ટિ પોતાની સામે રાખીને ઉજવે એ જ ઈષ્ટ ગણાય. તેથી સભાએ નીચે પ્રમાણેનો કાર્યક્રમ યોજવાનો નિર્ણય કર્યો.

(૧) સભાના સિત્તેર વર્ષની જ્ઞાનયાત્રા અને સાહિત્યસેવાની ઉજવણી માટે એક સમારોહ યોજવો અને સભાનો કેમિક ઇતિહાસ તથા અન્ય કાર્યવાહીનો પરિચય આપતી એક પુસ્તક પ્રગટ કરવી.

(૨) છેલ્લા વીસેક વર્ષથી સુવિખ્યાત વિદ્વાન સંશોધક પૂ. મુનિશ્રી જગૃવિજયજી મહારાજ ન્યાયશાસ્ત્રના મહાન પ્રાચીન ગ્રંથ ‘દ્વાદશાર’ નયચક્રમ નું અવિરત શ્રમ લઈને સંશોધન કરી રહેલ છે. આ ગ્રંથ હવે લગભગ તૈયાર થઈ ગયો છે અને તેના ચાર અર સમાવતો પ્રથમ વિભાગ તો પ્રસિદ્ધ કરી શકાય તેમ છે. તો આ ગ્રંથનું બહુમાન કરવા કોઈ વિદ્વાન મહાનુભાવના શુભ હસ્તે પ્રથમ વિભાગનું પ્રકાશન કરવું.

(૩) ભારતીય સંસ્કૃતિના ગૌરવનું એક વિશિષ્ટ અંગ પ્રાચીન સાહિત્ય ગણાય છે.

પ. પૂ. પં. શ્રી કેવલસાગરજી ગણિ, આ. પ્ર. મુનિ શ્રી પુણ્યવિજયજી મ.
પં. શ્રી રસણિકવિજયજી ગણિ તથા અન્ય સાધુસમુદાય.

શ્રી કોબતીરથ

સભાએ આજ મુદ્દીમાં ખસો ઉપરાંત અંથોનું પ્રકાશન કર્યું છે. આમાંના કેટલાક તો દેશ-પરદેશમાં જૈન-જૈનેતરોમાં ખૂબ પ્રશંસા પામેલા છે.

જૈન સાહિત્યે પણ ભારતીય સંસ્કૃતિના વિકાસમાં ઘણો મહત્વનો ફાળો નોંધાવ્યો છે. આપણી પાસે તળ ભાવનગરમાં અને અન્ય સ્થળોએ પણ એવું મહામૂલ્યું પ્રાચીન જૈન સાહિત્ય પડ્યું છે કે જેની આપણામાંનાં ઘણાખરાને ખબર પણ નથી. પ્રાચીન કળાત્મક ચિત્રો, તાડપત્ર ઉપરનું સુંદર હસ્તલેખન, અને એવાં બીજાં ચિત્રપ્રસન્ન હસ્તકળાનાં સુંદર નમૂનાઓ આપણી પાસે છે. તેનો પરિચય આપવા એક પ્રદર્શન યોજવું.

(૪) જૈન સાહિત્યમાં રસ લઈ રહેલ જૈન અને જૈનેતર વિદ્વાનો, તત્ત્વચિંતકો અને લેખકોનું એક સંમેલન મેળવવું. અને જૈન સંસ્કૃતિના પ્રચાર માટે વિચારવિનિમય કરી યોગ્ય પ્રબંધ કરવો.

(૫) આજે દેશવિદેશમાં તત્ત્વચિંતન અને અભ્યાસની વૃત્તિ દિનપ્રતિદિન વધતી જાય છે. જૈન ધર્મ વિશ્વ ધર્મ થવા માટે લાયક છે. અનેકાંતવાદ, જીવ વિચાર, કર્મ વિચાર, નવતત્ત્વ વગેરે જૈનદર્શનના વિધવિધ અંગોનો અભ્યાસ કરવાની અને તે દિશામાં યોગ્ય બાણવાની જૈન-જૈનેતરોમાં વૃત્તિ વધતી જાય છે. તો આ હકીકત લક્ષમાં લઈને જૈન ધર્મ, દર્શન અને સાહિત્યના દરેક અંગને સ્પર્શતા તજ્જ્ઞ વિદ્વાનોના અભ્યાસપૂર્ણ લેખોનો એક સુંદર સંગ્રહ મણિમહોત્સવ સ્મારક અંથ તરીકે તૈયાર કરીને પ્રસિદ્ધ કરવો.

આ સભાના વિકાસમાં આમ તો ભારત-ભરના ઘણા ગૃહસ્થોનો સાથ છે. એમ છતાં મુંબઈ આ બાબતમાં મોખરે રહ્યું છે. આ સભાના પેટ્રોનો, આજીવન સભ્યો કાર્યકરો અને શુભેચ્છકોનું એક મોટું જૂથ મુંબઈમાં

વસે છે. એ સૌને મહોત્સવનો રસ માણવાની તક મળે તે માટે ભાવનગરમાં મણિમહોત્સવ ઉજવાયા બાદ અનુકૂળ સમયે એક બીજો સમારોહ મુંબઈ ખાતે ઉજવવાનું અને તે પ્રસંગે મણિમહોત્સવ સ્મારક અંથ તથા દ્વાદશારં નયચક્રમના બીજા વિભાગનો પ્રકાશનવિધિ યોજવાનો નિર્ણય લેવામાં આવ્યો. આ નિર્ણય અનુસાર મણિમહોત્સવ શાનદાર રીતે ઉજવાય તે માટે સભાના કાર્યકરોએ ઉત્સાહપૂર્વક પ્રયાસો આદરી દીધા. આ સભા ઉપર પરમ પૂજ્ય આગમ પ્રભાકર મુનિરાજશ્રી પુણ્યવિજયજી મહારાજની અસીમ કૃપા છે. તેઓશ્રીના આશીર્વાદો તથા સક્રિય સહાયથી જ આ સભા ફાલીફૂલી છે એટલે આ મહોત્સવ પ્રસંગે તેઓશ્રીની હાજરી સર્વ રીતે ઉચિત ગણાય એટલું જ નહીં પણ કાર્યકરોમાં નવો ઉત્સાહ પ્રેરનારી અને તે હેતુથી તેઓશ્રીનો સંપર્ક સાધવામાં આવ્યો. તેઓશ્રી હાલમાં આગમ અંથોની સંશોધન અને પ્રકાશન પ્રવૃત્તિમાં દિવસરાત પ્રવૃત્ત હોવાથી અમદાવાદથી પાદવિહાર કરી ભાવનગર આવવા માટે તેઓશ્રીએ અનિચ્છા દર્શાવી. વળી તેઓશ્રીની આખે મોતિયો આવ્યો હતો અને તેણે પણ મુરકેલી ઊભી કરી હતી. આમ છતાં પણ સભા પ્રત્યે તેમની ફૂણી લાગણી ચાલુ હતી એટલે કાર્યકરોના આગ્રહને માન આપી મોતિયાનું સફળ ઓપરેશન થયા પછી ફાગણ શુદ્ધ એકમના રોજ અમદાવાદથી વિહાર કરી પ્રથમ પાલીતાણા જઈ શ્રી સિદ્ધગિરિની યાત્રા તથા શ્રી આદેશ્વર લગ્નવાનના પાવનકારી દર્શન કરી પછી ભાવનગર આવવા તેઓશ્રીએ નિર્ણય કર્યો. તેઓશ્રીના આ નિર્ણયથી સભાના કાર્યકરો ઉદ્દાસિત

ખંન્યા અને ચૈત્ર વદિ સાતમ-આઠમ તા. ૩૦ ૪-૧૯૬૭ રવિવાર તથા તા. ૧-૫-૧૯૬૭ સોમવાર (ગુજરાત રાજ્ય સ્થાપના દિન)ના રોજ આ મહોત્સવ ઉજવવાનું નક્કી કર્યું. ભાવનગરના શ્રી સંઘે આ મહોત્સવમાં સંપૂર્ણ સહાય આપવાની તૈયારી બતાવી અને ઉત્સવના સફળ સંચાલન માટે એક મણિ-મહોત્સવ સમિતિની રચના કરી. ત્યારબાદ સમિતિએ બુદ્ધા બુદ્ધા કાર્યક્રમોની વ્યવસ્થા માટે ઉપસમિતિઓ નીમી અને મણિ-મહોત્સવ સફળ અને શાનદાર રીતે ઉજવવાની તૈયારીઓ ઉત્સાહપૂર્વક શરૂ કરી હેવામાં આવી. આ મહોત્સવ માટે જૈનોના અગ્રણી, જાણીતા ઉદ્યોગપતિ શેઠ શ્રી કસ્તુરભાઈ લાલભાઈની પ્રમુખ તરીકે, ઉદ્યોગપતિ અને સાહિત્યરસિક શેઠ શ્રી અમૃતલાલ કાળીદાસની અતિથિ-વિશેષ તરીકે અને કેલ્કાપુરની શિવાજી યુનિવર્સિટીના ડીન તથા ઓલ ઇન્ડિયા ઓરિએન્ટલ કોન્ફરન્સના ચાલુ સાલના પ્રમુખ પ્રોફેસર ડોક્ટર આદિનાથ નેમિનાથ ઉપાધ્યેની દ્વાદશાર નયચક્રમતા પ્રકાશનવિધિ માટે વરણી કરવામાં આવી અને તે ત્રણે મહાનુભાવોએ આ સભાની ભવ્ય કામગીરી જોઈ તથા દેશપરદેશમાં નામના અને પ. પૂ. આ. પ્ર. મુનિરાજશ્રી પુણ્ય-વિજયજી મ.ની આ શુભ પ્રસંગે હાજરી લક્ષમાં લઈ અમારા આમંત્રણો સ્વીકારી અમને આભારી કર્યા

અમદાવાદથી વિહાર કરીને પ. પૂ. આ. પ્ર. મુનિરાજશ્રી પુણ્યવિજયજી મહારાજ, પં. શ્રી રમણિકવિજયજી મહારાજ વગેરે પાલીતાણા તીર્થધામે આવી ગયા હતા. તેઓશ્રીને વાંદવા તથા ભાવનગર પધારવાનો

કાર્યક્રમ નક્કી કરવા કાર્યકરોનું એક પ્રતિ-નિધિમંડળ તેઓશ્રીને તા. ૨-૪-૧૯૬૭ના રોજ મળ્યું હતું.

સભા દર વર્ષે ચૈત્ર શુદ્ધ એકમના રોજ પાલીતાણા તીર્થે પ. પૂ. આત્મારામજી મહારાજની જન્મ જયંતિ ઉજવે છે. શત્રુંજય ગિરિરાજ ઉપર શ્રી આદીશ્વર ભગવાનના મુખ્ય દેરાસરના ચોકમાં પૂજા ભણાવે છે અને આત્મારામજીની મહારાજની દેરીમાં તેમની પ્રતિમાને આંગી રચે છે અને પછી પાલી-તાણામાં સભાસદોનું સ્વામીવાત્સલ્ય ભોજન કરે છે. આ વર્ષે પૂજ્ય મુનિશ્રી પુણ્ય-વિજયજી મહારાજની હાજરી હોવાથી ચૈત્ર શુદ્ધ એકમ તા. ૧૦-૪-૧૯૬૬ સોમવાર ના રોજ આ જયંતિ અનેરા ઉત્સાહથી ઉજવાઈ હતી અને સભ્યોએ ઘણી મોટી સંખ્યામાં પાલીતાણા પધારી યાત્રા અને શુભ ભક્તિનો લાલ લીધો હતો.

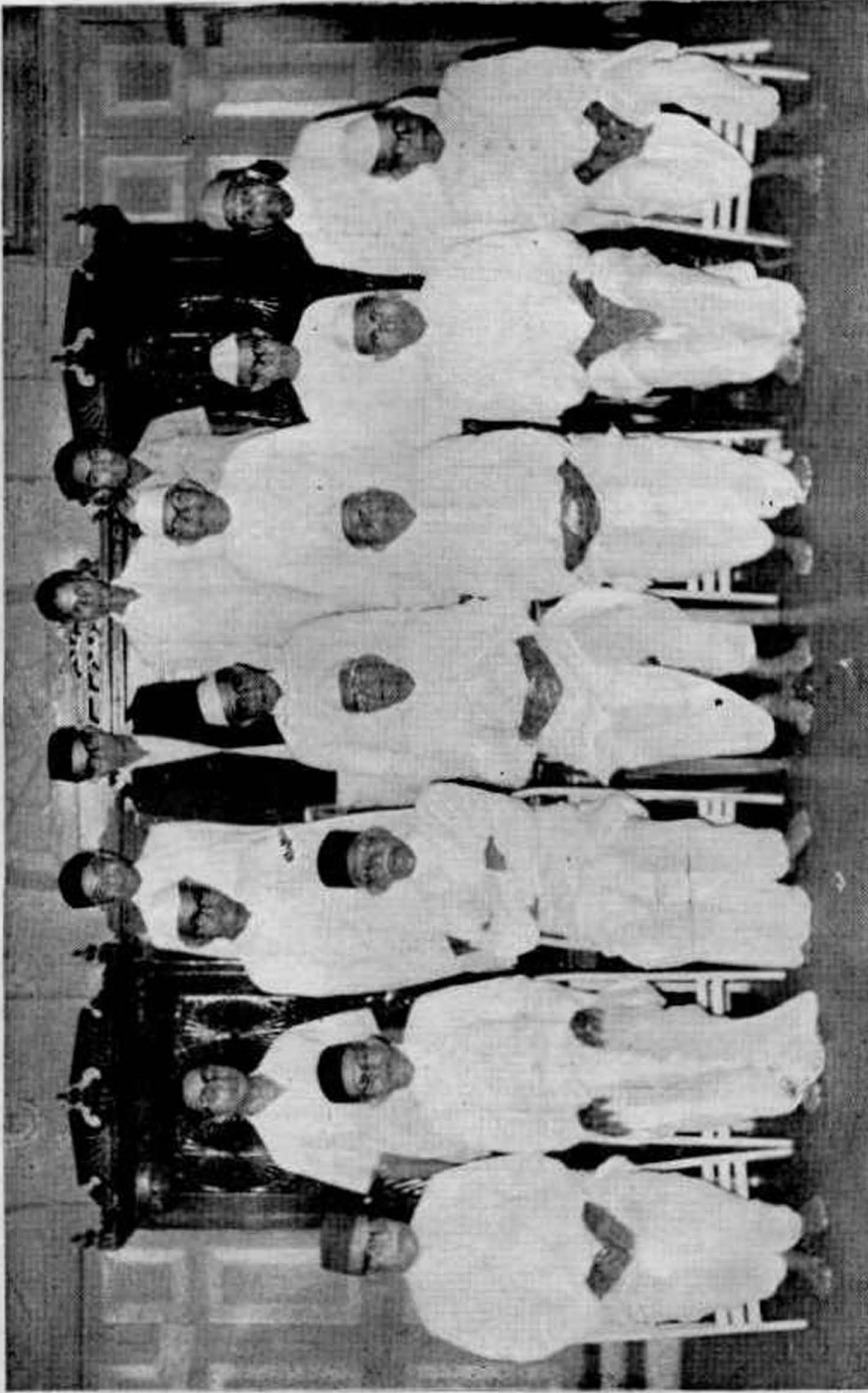
પૂ. શ્રી પુણ્યવિજયજી મહારાજે પોતાના સાધુ-સાધ્વી સમુદાય સાથે ચૈત્ર શુદ્ધ છઠ્ઠ તા. ૧૬-૪-૧૯૬૭ રવિવારના રોજ ભાવનગર તરફ વિહાર શરૂ કર્યો. રસ્તામાં ટાણા થઈ શુદ્ધ આઠમ તા. ૧૮-૪-૧૯૬૭ ના રોજ સમઢીઆળે પાંજરાપોળના મકાનમાં પ્રવેશ કર્યો. આ પ્રસંગે ભાવનગરથી સભાના કાર્યકરો તેઓશ્રીને વાંદવા ત્યાં ગયા હતા, ભોજન વગેરેનો પ્રબંધ પણ ત્યાં જ કર્યો હતો અને દિવસનો મોટો ભાગ ત્યાં રોકાઈ પૂજ્ય મહારાજશ્રીની અમૃત વાણીનો લાલ લીધો હતો.

પૂ. મહારાજશ્રી સમઢીઆળેથી વરતેજ થઈ ભાવનગર શુદ્ધ નોમ તા. ૧૮-૪-૧૯૬૭

૧. મણિમહોત્સવ સમિતિ તથા ઉપસમિતિઓ માટે જુઓ પરિશિષ્ટ ૧

મણિમહોત્સવ સમિતિ

પુરથી ઉપર :—શ્રી હીરાચંદ્ર હરગોવન, શ્રી ચાત્રભુજ જેઠાંદ, શ્રી ખીમચંદ આપશી, શેઠશ્રી સોગીલાલ મગનલાલ,

શ્રી ગુલામચંદ લલ્લુભાઈ, શ્રી લલ્લુભાઈ ટેવચંદ, શ્રી ખીમચંદ કુલચંદ.

હાલિલા :—શ્રી શંતિલાલ જગજીવન, શ્રી પરમાણુદ નરોત્તમલાલ, શ્રી રમણલાલ અમૃતલાલ, શ્રી બેચરલાલ નાનચંદ,

શ્રી ભાઈચંદ અમરચંદ, શ્રી પ્રભુલાલ મૂળચંદ.

શુરુવારના રોજ સવારમાં આવી પહોંચ્યા હતા. શ્રી દાદાસાહેબના દેરાસરે બધા જૈન આગેવાનોએ તેમનો ભક્તિભાવપૂર્વક સત્કાર કર્યો હતો અને ત્યાંથી ધામધૂમપૂર્વક સામૈયું કરવામાં આવ્યું હતું. સામૈયું મુખ્ય બજારમાં થઈ શ્રી જૈન આત્માનંદ ભુવન પાસેથી ગલીમાં નીકળી નવા ઉપાશ્રયે ગયું હતું અને મહારાજશ્રીએ ત્યાં ઉતારો કર્યો હતો.

ચૈત્ર શુદ્ધિ તેરસના રોજ મહાવીર જયંતિ હોવાથી પૂજ્ય મહારાજશ્રીની હાજરીનો લાલ લઈ શ્રી સંઘે શ્રી કૃષ્ણકુમારસિંહજી ટાઉન હોલમાં એક જાહેર વ્યાખ્યાન ગોઠવ્યું હતું, જેનો લાલ જૈન તથા જૈનેતરોએ ઘણા જ મોટા પ્રમાણમાં હાજરી આપી લીધી હતો.

સભાએ પોતાનો મંણિમહોત્સવ ઉજવવા માટે ચૈત્ર વદિ સાતમ અને આઠમ તા. ૩૦ મી એપ્રિલ તથા ૧ લી મે નક્કી કર્યા હતા અને આ બે દિવસ માટે નીચે પ્રમાણે કાર્યક્રમ યોજવામાં આવ્યો હતો.

તા. ૩૦-૪-૬૭ સવારના ૯-૩૦ થી ૧૨-૩૦

સભાના સિતેર વર્ષની જ્ઞાનોપાસનાની અને સાહિત્ય સેવાની ઉજવણી.

પૂજ્ય સાંધવી શ્રી નિર્મળાશ્રીજીની નિશ્રામાં યોજાયેલ બહેનો માટેના સંસ્કાર સત્રની ઉદ્ઘાટન વિધિ.

જૈન કળા સાહિત્ય વગેરેના પ્રદર્શનનું ઉદ્ઘાટન.

બપોરના ૧-૦૦

સભ્યો તથા આમંત્રિત ગૃહસ્થોનું સમૂહ ભોજન.

બપોરના ૪-૦૦

‘દ્વાદશાર’ નયચક્રમ ભાગ. ૧ નો પ્રકાશન વિધિ.

તા. ૧-૫-૧૯૬૭ સવારના ૯-૩૦

જૈન ધર્મ, દર્શન અને સાહિત્યના અચાર માટે વિચાર-વિનિમય કરવા જૈન વિદ્વાનો અને અન્ય વિચારકોનું સંમેલન.

બપોરના ૩-૦૦ પૂજ.

હવે મહોત્સવના દિવસો જેમ જેમ નજીક આવતા ગયા, તેમ તેમ મહોત્સવની વિધિવિધિ કાર્યવાહીને પહોંચી વળવા માટે નિયુક્ત કરવામાં આવેલ જુદી જુદી સમિતિઓએ પોતાનું કાર્ય ઉત્સાહપૂર્વક શરૂ કરી દીધું. એક તરફ મણિમહોત્સવ ખાસ અંક અને કેટલુંક પ્રાસંગિક સાહિત્ય તૈયાર થઈ રહ્યું હતું તો બીજી બાજુ મહોત્સવના કાર્યક્રમ, નિમંત્રણ અને તેની વ્યવસ્થાનું કાર્ય ઉમંગભર આગળ ચાલી રહ્યું હતું. વળી ત્રીજી બાજુ જૈન સાહિત્ય અને કળાના પ્રદર્શનની કાર્યવાહી ઉત્સાહપૂર્વક ચાલુ હતી. આ માટે, સભાના મકાનને-શ્રી આત્માનંદ ભુવનને-રંગાવી ધ્વજ પતાકાથી દેદીપ્યમાન બનાવવામાં આવ્યું, સભાના શેઠ શ્રી ભોગીલાલ મગનલાલ લેક્ચર હોલમાં પ્રદર્શન ગોઠવવાનો નિર્ણય લેવામાં આવેલ તે માટે સારાએ હોલમાં સુંદર કાચના ખાસ કેબીનેટો ગોઠવવામાં આવ્યાં, અને પ્રાપ્ત કરેલ તમામ પ્રાચીન સાહિત્ય સામગ્રી વ્યવસ્થિત રીતે ગોઠવવામાં આવી.

મણિમહોત્સવ સમારંભના વરાએલા માનનીય પ્રમુખ શ્રીયુત કસ્તુરભાઈ લાલભાઈ શેઠ તા. ૩૦/૪ના રોજ પ્રાતઃકાળની ટૂંકમાં અત્રે પધારતા સ્ટેશન ઉપર તેઓશ્રીનું ભાવભીનું સ્વાગત કરવામાં આવેલ. તેમજ સમારંભના અતિથિવિશેષ શેઠ અમૃતલાલ કાળીદાસ દોશી, તથા “નયચક્ર”ના ઉદ્ઘાટન માટે જાણીતા વિદ્વાન ડૉ. એ. એન. ઉપાધ્યે

મણિમહોત્સવ વિશેષાંક

૧૩૧

મુ'બંધથી એરોપ્લેનમાં આવતાં તેમનું એરોપ્લેન ઉપર સ્વાગત કરવામાં આવેલું. સૌ મહેમાનો માટે શેઠ ભોગીલાલભાઈ મગનલાલે પોતાના બંગલે ઉતારાની વ્યવસ્થા કરી હતી.

તા. ૩૦-૪-૧૯૬૭ ર વિ વાર ના રોજ સવારના ૯-૩૦ કલાકે શ્રી દાદાવાડીના ચોકમાં અસાધારણ ઉત્સાહપૂર્વક મણિમહોત્સવ ઉજવવાનો પ્રારંભ કરવામાં આવ્યો હતો. આ દાદાવાડીના મુખ્ય પ્રવેશદ્વારની થોડા દિવસો પહેલાં પ્રાચીન સ્થાપત્ય અનુસાર પુનઃરચના કરવામાં આવી છે એથી સ્વાભાવિક રીતે પ્રાચીનતાની જ નહીં પરંતુ એક પ્રકારે ધાર્મિકતાની પણ છાપ ભભી થાય છે. પ્રવેશદ્વારથી દાખલ થતાં ડાબી તરફ ઉત્સવ માટે એક વિશાળ મંડપ અને વ્યાસ-પીઠ બાંધવામાં આવ્યાં હતાં. મંડપ તથા વ્યાસપીઠને આસોપાલવ, ફૂલો તથા ધર્મ-સૂત્રોથી સુશોભિત કરવામાં આવ્યા હતા.

પ્રભાતના સોનેરી કિરણો દાદા સાહેબના કળાયુક્ત-સિંહદ્વાર અને સમારંભના સુરમ્ય સભા મંડપ પર પડ્યા, અને સભાના કાર્યકરોના દિલપણ અનેરા ઉમંગથી નાચી ઉઠ્યા, શું સભ્યો કે શું શ્રી સંઘના સંભાવિત સભ્યો-સૌની દ્રષ્ટિ દાદા સાહેબના વિશાળ પટંગણ ઉપરજ હતી. સમારંભનો વિશાળ મંડપ માનવ મેદનીથી છલકાય ગયો. શહેરના સંભાવિત ગૃહસ્થો, જૈન સંઘના અગ્રણીઓ અને ભાઈ-બેનોએ વિપુલ સંખ્યામાં હાજર રહી, સમારંભના ગૌરવમાં અનેરો ઉત્સાહ વધાર્યો. બહારગામના વિદ્વાનો તથા સદ્ગૃહસ્થોએ પણ સભારંભને શોભાવ્યો.

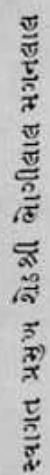
બરાબર સાડાનવના ટકોરે, આગમ પ્રભાકર પૂ. મુનિ મહારાજશ્રી પુણ્યવિજયજી મ. પં. શ્રી કંચનવિજયજી ગણિ, પં. શ્રી રમણીક-

વિજયજી ગણિ આદિ મુનિ વૃંદે સાધ્વીશ્રી સુનંદા પાણી, સાધ્વીશ્રી નિર્મળાશ્રીજી આદિ સાધ્વી સમુદાયે જૈન શાસનના જયનાદો વચ્ચે મંડપમાં પ્રવેશ કર્યો. મણિમહોત્સવ સમિતિના પ્રમુખશ્રી ભોગીલાલ મગનલાલ સમારંભના પ્રમુખશ્રી શેઠ શ્રી કર્તુરભાઈ લાલભાઈ, અતિથિ વિશેષ શેઠ શ્રી અમૃતલાલ કાળીદાસ દોશી, બહુતા વિદ્વાન ડો. એ. એન. ઉપાધ્યે આદિ સભા મંડપમાં આવી પહોંચતા તે સૌનું ઉમંગકાલયુત સ્વાગત કરવામાં આવ્યું. પંડિત બહેચરદાસ દોશી, પંડિત દલસુખભાઈ માલવાણ્યા, જૈન કોન્કર-રસના સેક્રેટરી શ્રી પ્રાણુલાલભાઈ દોશી જે. પી., મુ'બંધ ગોધારી મંડળના પ્રમુખ શ્રી હીરાલાલ જુઠાભાઈ, શ્રી મનસુખલાલ તારાચંદ મહેતા, ડો. ભાઈલાલ બાવીશી, શ્રી ફૂલચંદભાઈ મહુવાકર, શ્રી રતિલાલ દીપચંદ દેસાઈ, શ્રી વિકૃલદાસ મૂળચંદ શાહ, શ્રી અમૃતલાલ પંડિત વગેરે આ પ્રસંગે ખાસ પધાર્યા હતા અને આમ ચતુર્વિધ શ્રીસંઘે ઉત્સવને અનેરી શોભા આપી હતી.

સંસ્કાર અધ્યયન સત્રની બાળાઓના નવકારમંત્રના સુમધુર મંગળગીતથી ઉત્સવની શરૂઆત થઈ, ત્યાર પછી શ્રી વૃદ્ધિચંદ્રજી કલામંડળના ભાઈઓએ આ પ્રસંગે ખાસ રચવામાં આવેલ ગીત રજુ કર્યું, તેમ જ મોહનલાલભાઈ કાપડીભાઈએ શ્રીજીનંદિન પોતાની હૃદયંગમ કૃતિ સંભળાવી હતી.

મહોત્સવ સમિતિના પ્રમુખ શેઠ શ્રી ભોગીલાલભાઈએ સૌનું સ્વાગત કરતા જણાવ્યું કે :-

પ. પૂ. આગમ પ્રભાકર મુનિરાજશ્રી પુણ્યવિજયજી મહારાજ, પ.પૂ. પં. કંચનસાગ-

દ્ર. ન. પ્રકાશન પ્રભુપદ ડા. આદિનાથ નેમિનાથ ઉપાદ્યે

અનિધિવિશેષ શેઠશ્રી અમૃતલાલ કાળીદાસ

રજી મહારાજ, અન્ય મુનિ મહારાજો તથા સાધ્વીજી મહારાજો, શેઠશ્રી કસ્તુરભાઈ, શેઠશ્રી અમૃતલાલભાઈ, ડો. ઉપાધ્યે તથા આમંત્રિત ભાઈઓ અને ગહેનો.

શ્રી જૈન આત્મનંદ સભાના મણિમહોત્સવના આ મંજલકારી દિવસે અમારા આમંત્રણને માન આપી આપ સર્વ મહાનુભાવો અહીં પધાર્યા છે તે માટે સભા તરફથી અને મારા તરફથી અહીં સત્કાર કરતાં હું આનંદ અનુભવું છું.

આજના આ પ્રસંગે પ. પૂ. આગમ પ્રભાકર મુનિરાજશ્રી પુણ્યવિજયજી મહારાજનું અહીં સ્વાગત કરતાં હું ગૌરવની લાગણી અનુભવું છું. પ્રાચીન જૈન સાહિત્ય અને આગમોનું સંશોધન કરી તેનું પ્રકાશન કરવામાં તેમનો ફાળો અજોડ છે. પાટણ, જેસલમેર, વડોદરા વગેરે સ્થળોએ જૈન ભંડારોમાં સંગ્રહાયેલા પ્રાચીન ગ્રંથોનું જે જહેમતથી, જે ખંતથી, જે ઉંડી સૂઝથી અને વિદ્વાનની દૃષ્ટિએ તેઓશ્રીએ સંશોધન કર્યું છે અને તે દ્વારા ધર્મના પ્રકાશ રેલાવ્યો છે તેની પ્રશંસા કરવા માટે આપણને શબ્દો જડે તેમ નથી. તેઓશ્રીનું આ કાર્ય ચીરકાળ સુધી યાદ રહેશે. પંડિત સુખલાલજીએ આ કાર્ય અંગે જે કહ્યું છે તે ફરી કહેવું અસ્થાને નહિ ગણાય. તેઓ વાંચે છે કે મુનિશ્રી પુણ્યવિજયજીનું અત્યાર સુધીનું કામ ન કેવળ જૈન પરંપરાની સાથેજ સંબંધ રાખે છે અને ન કેવળ ભારતીય સંસ્કૃતિની સાથેજ સંબંધ ધરાવે છે બલકે માનવ સંસ્કૃતિની દૃષ્ટિએ પણ એ ઉપયોગી છે.” આવા પ. પૂ. મુનિરાજશ્રીનું અત્રે સ્વાગત કરતાં હું ખૂબ ગૌરવ અનુભવું તે સ્વાભાવિક છે.

સંસ્થાના મણિ-મહોત્સવ પ્રસંગે શેઠશ્રી

કસ્તુરભાઈ લાલભાઈ જેવા પ્રમુખ મળ્યા છે તે પણ એક આનંદનો વિષય છે. માત્ર ઔદ્યોગિક ક્ષેત્રે નહિ પણ ધાર્મિક, સામાજિક અને શૈક્ષણિક ક્ષેત્રે તેઓશ્રીનું સ્થાન વિશિષ્ટ છે. શ્રી લાલભાઈ દલપતભાઈ ઈન્સ્ટીટ્યુટ, પ્રાચ્ય વિદ્યા મંડળ વગેરે પ્રવૃત્તિમાં તેઓ ઉંડો રસ ઢાળવી રહ્યા છે. જિનાલયોના શિલ્પ તથા સ્થાપત્ય માટેનો તેમનો રસ બાણીતો છે. અને તીર્થ રક્ષા માટે તેમને ઉંડી ચીવટ છે. શેઠ આણંજી કલ્યાણજી પેઢીના તેઓ વરસોથી સૂત્રધાર છે. પ. પૂ. મુનિશ્રી પુણ્યવિજયજી મહારાજ પ્રાચીન પુસ્તકોનું સંશોધન કરી રહ્યા છે તેના પ્રકાશનોમાં શેઠશ્રી કસ્તુરભાઈ ઉંડો રસ લઈ રહ્યા છે અને એ રીતે તેઓનો આ દિશામાં આગવો ફાળો છે.

શેઠ અમૃતલાલ કાળીદાસ અતિથિવિશેષ તરીકે આવ્યા તે પણ સંસ્થાને માટે આનંદનો વિષય છે અને જૈન ધર્મ અને સાહિત્યની તેઓની સેવાઓ એટલી બાણીતી છે કે તેમના અંગે વધારે કહેવું જરૂરી જણાતું નથી.

આજે બપોરના સંસ્થા તરફથી જે ગ્રંથ પ્રસિદ્ધ થવાનો છે તે “દ્વાદશાર નયચક્રમ”નું પ્રકાશન કરવા ડો. આદિનાથ નેમિનાથ ઉપાધ્યે પણ આપણા સમક્ષ ઉપસ્થિત છે. ડો. ઉપાધ્યે એક વિદ્વાન વ્યક્તિ છે અને કેલેડાપુરની શિવાજી યુનિવર્સિટીના ડીન છે તે ઉપરાંત એલ ઈન્ડિયા ઓરિએન્ટલ કોન્ફરન્સના ચાલુ સાલના પ્રમુખ છે. દેશ પરદેશમાં પ્રાચ્ય વિદ્યાના જ્ઞાતા તરીકે તેમની ખ્યાતિ ફેલાયેલી છે.

આમ આ પ્રસંગે સંખ્યાબંધ મહાનુભવો અહીં આવ્યા છે તે આપણા માટે આનંદનો વિષય છે.

મણિમહોત્સવ વિશેષાંક

૧૩૩

શ્રી જૈન આત્માનંદ સભાનો દ્રુક ઇતિહાસ મારા વક્તવ્ય પછી સભાના પ્રમુખ શ્રી ખીમચંદભાઈ આપની સમક્ષ રજૂ કરવાના છે એટલે તે અંગે વધારે નહિ કહું. માત્ર સંધાના અત્યારા સુધીના કેટલાક કાર્યકરો અંગે થોડું કહીશ.

સંસ્થાના સ્થાપના કરનાર હતા સ્વ. મૂળચંદ નથુભાઈ વકીલ અને સ્વ. શ્રી વીરચંદ રાઘવજી ગાંધી. તે પછી લાંબા સમય સુધી સ્વ. શ્રી ગુલાબચંદ આણંદજી કાપડિયાએ અને સ્વ. શ્રી વલ્લભદાસ ત્રિભુવનદાસ ગાંધીએ કાર્ય કર્યું. અત્યારે સંધાના પ્રમુખ તરીકે શ્રી ખીમચંદભાઈ શાહ તથા ઉપપ્રમુખ તરીકે શ્રી કૃતેહચંદ ઝવેરભાઈ તથા શ્રી ગુલાબચંદ વલ્લભભાઈ કામ કરે છે.

આજના આ શુભ પ્રસંગે મારે એક બે બાબતો ખાસ કહેવાની છે. ભાવનગરમાં જ શેક ડોસાભાઈ અભેચંદનો જ્ઞાન ભંડાર ઠીક ઠીક સમૃદ્ધ છે અને તેમાં આશરે સોળસો જેટલી હસ્તપ્રતો છે અને તેમાં કેટલીક પ્રાચીન પણ છે. મને કહેતા આનંદ થાય છે કે

જે ગ્રંથ “દ્વાદશાર નયચક્ર” નું આજે બપોરે ડો. ઉપાધ્યેના હસ્તે પ્રકાશન થવાનું છે, તેની મૂળ અને પ્રાચીનમાં પ્રાચીન હસ્તપ્રત ડોસાભાઈ અભેચંદના ભંડારમાંથી મળી છે. આ ભંડાર સુવ્યવસ્થિત રીતે જળવાઈ રહે તે ખાસ જરૂરનું છે. અને તે માટે જ દાદા સાહેબના નવા મકાનમાં જ્ઞાનશાળાનો એક ભાગ ખાસ તૈયાર કરાયો છે. તો આ તબક્કે પ. પૂ. મુનિરાજ શ્રી પુણ્યવિજયજી મહારાજને હું નમ્રતાપૂર્વક વિનંતિ કરું છું કે તેઓશ્રી અહિં બિરાજમાન રહે તે દરમિયાન આ ભંડારને તપાસે અને તેને સુવ્યવસ્થિત રાખવા માટે અમને માર્ગદર્શન આપે તો અમારા પર અનુગ્રહ થશે. અલબત્ત હું જાણું છું કે તેઓ બીને ઘણું કામ છે. છતાં અમારા સ્વાર્થને ખાતર આટલું કહ્યા વિના રહી શકતો નથી, એટલે અમારી આટલી માગણી સ્વીકારે એવી મારી ખાસ વિનંતિ છે.

અંતમાં આપ સહુનું ફરીથી સ્વાગત કરું છું અને આપ સહુનો આ પ્રસંગે પધારવા બદલ આભાર માનું છું.

સંદેશ-વાંચન

સભાના મણિ મહોત્સવને અંગે બહારગામના લગભગ દોઢસો સંદેશાઓ તાર-ટપાલ મારફત આવ્યા હતા, તેનું વાંચન વકીલ શ્રી ભાઈચંદ અમરચંદ શાહે કર્યું હતું જેમાં નીચેના મુખ્ય હતા.

આચાર્ય શ્રી વિકાસચંદ્રસૂરીશ્વરજી મહારાજ, મુનિ મહારાજ શ્રી યશોવિજયજી મહારાજ, મુનિ મહારાજ શ્રી ચંદનવિજયજી ગણિ, મુનિ મહારાજશ્રી વિશ્વબંધુ, સાધ્વીશ્રી મૃગાવતીશ્રીજી

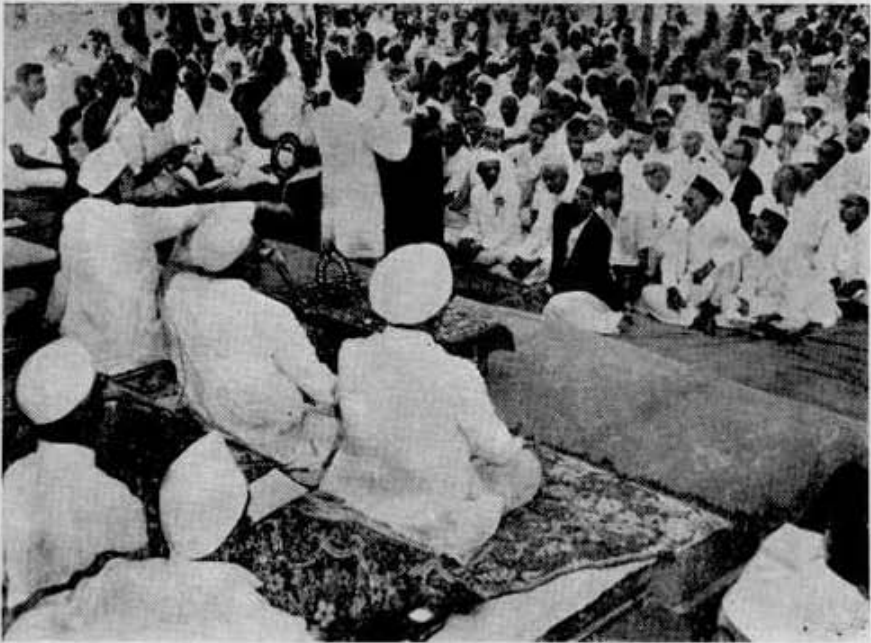
પં. સુખલાલજી,	અમદાવાદ	શ્રીયુત કૃતેચંદભાઈ ઝવેરભાઈ	મુંબઈ
પ્રા. ડો. પ્રતાપરાય મોદી	વડોદરા	શ્રી ભોગીલાલભાઈ સાંડેસરા	વડોદરા
શ્રી જૈન સ્વે. કોન્ફરન્સના પ્રમુખ		,, જયભિખુ	અમદાવાદ
શ્રી હીરાલાલ એમ. શાહ	મુંબઈ	,, કાન્તિલાલ ઇશ્વરલાલ	મુંબઈ
ડો. ઉમાકાન્ત પ્રેમચંદ શાહ	વડોદરા	ડો. નિતેન્દ્રભાઈ જેટલી	દ્વારકા

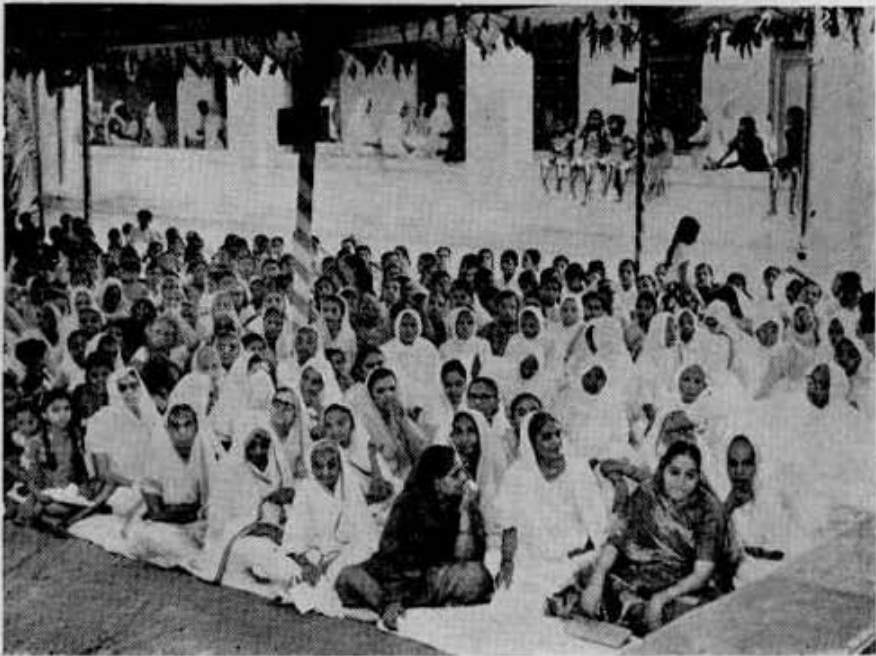
स्वागत प्रवचन-शे:श्री बोगीदासबाई भगनदास

संदेशावाचन-श्री बाधयंद अमरयंद शाह

સભાની કાર્યવાહીનું વિહંગાવલોકન શ્રી ખીમચંદ આંપશી શાહ

શ્રોતાગણ - બહેનો

શ્રી મહાવીર જૈન વિદ્યાલય	મુંબઈ	શ્રી કેસરીચંદ નગીનદાસ	છાણી,
,, લીંગડી જૈન સંઘ	લીંગડી	,, પં. લાલચંદ ભગવાનદાસ	વડોદરા
,, હેમચંદ્રાચાર્ય જૈન સભા	પાટણ	,, નગીનદાસ તુળસીદાસ મહેતા	જામનગર
,, કાન્તિલાલભાઈ કેરા	મુંબઈ	,, શરદભાઈ જે. શાહ	મુંબઈ
,, જૈન શ્રવે. એન્યુકેશન બોર્ડ	મુંબઈ	,, કુલચંદ માણેકચંદ	મુંબઈ
,, આત્માનંદ જૈન જ્ઞાનમંદિર	વડોદરા	,, ગુલાબચંદ લાલચંદ દોશી	મુંબઈ
,, જૈન તત્ત્વજ્ઞાન વિદ્યાપીઠ	વડોદરા	,, હિસા વિરોધક સભા	અમદાવાદ
,, મુળચંદ કરશનદાસ કાપડીયા		,, હીરાલાલ અનોપચંદ શાહ	મુંબઈ
તંત્રી જૈન મિત્ર સુરત		,, શાન્તિલાલ સુંદરજી શેઠ	મુંબઈ,
,, હીરાલાલ રસીકલાલ કાપડીયા	સુરત	,, નટવરલાલ એસ. શાહ	
,, મોતીલાલ વીરચંદ	માલેગામ	તંત્રી જૈન સેવક	મુંબઈ
,, ધીરજલાલ ટોકરશી શાહ	મુંબઈ	,, મનુભાઈ લલ્લુભાઈ	અમદાવાદ
,, પરમાણુદ કુંવરજી કાપડીયા	મુંબઈ	,, ઉત્તમચંદ આનંદદાસ	મંચર
,, મોહનલાલ ચુનીલાલ ઘામી	રાજકોટ	,, મોહનલાલ નેણશી શેઠ	અમદાવાદ
,, ગોધારી જૈન મિત્રમંડળ	મુંબઈ	,, છોટુભાઈ ઘડીયાળી	અમદાવાદ
,, અધ્યાત્મ જ્ઞાન પ્રસારક મંડળ	મુંબઈ	,, સારાભાઈ હઠીચંદ	અમદાવાદ
,, મનુભાઈ ગુલાબચંદ કાપડીયા	મુંબઈ	,, સોભાગ્યચંદ નવલચંદ	દમણ
,, શાન્તિલાલ એમ. શાહ	મુંબઈ	,, વનમાળીદાશ અવેરચંદ	મુંબઈ
,, વાડીલાલ મગનલાલ વૈદ્ય	વડોદરા	ધાર્મિક શિક્ષણ સંઘ	
,, ઉપેન્દ્રભાઈ જ. સાંડેસરા	વડોદરા	હ. પાલીતાણાકર	મુંબઈ
,, મણિલાલ વનમાળી શેઠ	કલકત્તા	,, નાનચંદ તારાચંદ	મુંબઈ
,, ભાનુમતી બેન તથા		કીકાભટની પોળના ટ્રસ્ટી વીરચંદભાઈ	
શ્રી રમાલક્ષ્મીબેન દલાલ	મુંબઈ		અમદાવાદ
,, પન્નાલાલ ખી. શાહ	મુંબઈ	,, સુમનલાલ મહેતા	કચ્છ-માંડવી
,, કુલચંદ શામજી શાહ	મુંબઈ	જૈન ગુરૂકુળ	પાલીતાણા
,, નગરશેઠ નવીનચંદ્રભાઈ	સુરત	,, ડો. રમણલાલ એસ. દોશી	મુંબઈ
,, ચોપાટી જૈન સંઘ. હ. સુધાકરભાઈ	મુંબઈ	,, કાન્તીલાલ ભોગીલાલ નાણાવટી	અમદાવાદ
,, છોટાલાલ એમ. શાહ	મુંબઈ	,, વીરચંદ મુળચંદ	અમદાવાદ
,, ગિરધરલાલ ખીમચંદ શાહ	મુંબઈ	,, ભગવાનદાસ પ્રાણુલાલ મહેતા	મુંબઈ
,, હીપચંદ લક્ષ્મીચંદ સંઘવી	મુંબઈ	,, બાબુભાઈ વીરચંદ	નવસારી
,, ધીરુભાઈ ગુલાબચંદ કાપડીયા		,, માણેકચંદ પોપટલાલ શાહ	થાન
જે. પી. મુંબઈ		,, ભારકરભાઈ વિકુલદાસ શાહ	મુંબઈ
,, શંભુભાઈ જગશી	અમદાવાદ	,, કાન્તિલાલ ભગવાનલાલ	મુંબઈ
,, સુમતીલાલ પોપટલાલ	અમદાવાદ	,, અવેરભાઈ ભાઈચંદ શેઠ	અમદાવાદ
,, અમરચંદ માવજી શાહ	તળાજ		

મણિમહોત્સવ વિશેષાંક

૧૩૫

શ્રીનાનજીભાઈ કેશવજી

મુંબઈ શ્રી હર્લજીભાઈ ઉમેદચંદ

મુંબઈ

પ્રાપ્ત થએલ સંદેશાઓમાંના કેટલાક નવી પ્રેરણા અને માર્ગદર્શન આપે તેવા હતા. એમાંના કેટલાક પરિશિષ્ટ નં. ૨ માં રજૂ કરવામાં આવેલ છે.

સલાના પ્રમુખ શ્રી ખીમચંદ ચાંપશી શાહે સલાની સિત્તેરવરસની કાર્યવાહીનો અહેવાલ રજૂ કરતા જણાવ્યું કે :—

પરમ પૂજ્ય આગમ પ્રભાકર મુનિરાજશ્રી પુણ્યવિજયજી મહારાજ, પરમપૂજ્ય પંચાસ શ્રી પં. કંચનવિજયજી ગણિ મહારાજ, પ. પૂ. શ્રી રમણિકવિજયજી ગણિ મહારાજ અને મુનિમહારાજો, સાધ્વીજી મહારાજો, માનનીય પ્રમુખશ્રી કસ્તુરભાઈ શેઠ, અતિથિ-વિશેષ શ્રી અમૃતલાલભાઈ શેઠ, ડૉ. આદિ-નાથ ઉપાધ્યે અને અન્ય ઉપસ્થિત ભાઈઓ તથા બહેનો.

આજનો દિવસ અમારા માટે મંગળકારી દિન છે. શ્રી જૈન આત્માનંદ સલાએ પોતાની યશસ્વી કારકિર્દીના સિત્તેર વર્ષ પૂરાં કર્યા છે તે પ્રસંગે અમે અમારી ખુશાલી દર્શાવવા મણિમહોત્સવ ઉજવીએ છીએ તેમાં અમને સાથ આપવા, અમારા કાર્યની કદર કરવા અને અમારા આનંદને ભેવડો બનાવવા આપ સૌ અત્રે પધાર્યા છો તે માટે અમે ખરેખર હર્ષ અને ગૌરવની લાગણીઓ અનુભવીએ છીએ.

આ પ્રસંગે શ્રી જૈન આત્માનંદ સલાનો ટૂંકો પરિચય આપ સમક્ષ રજૂ કરવાની રજા લઉં છું.

જ્ઞાન એ દીપક છે. જેમ દીપક અધ-કારને નસાડી પ્રકાશ પાથરે છે અને માણસને યોગ્ય માર્ગ દર્શાવે છે તેમ જ્ઞાન પણ અધશ્રદ્ધા, વહેમ, કુવૃત્તિઓ વગેરેને દૂર કરી હૃદયને અજવાળે છે તથા કર્મ, કલેશ અને કષાયની કાલિમાનો નાશ કરવાનો માર્ગ

દર્શાવે છે. જ્ઞાનની ઉપાસના કરનાર અમૃતનો આસ્વાદ પામે છે. માટે જ કહ્યું છે કે ભવતં તુ ત્રિચં. વિદ્યા જ અમૃતત્વ છે. તમો નમો નાર્ણવદાધરાસ જ્ઞાનરૂપી સૂર્યને નમસ્કાર હો.

આ જ્ઞાનની વિતરણ કરતી સંસ્થાઓ મંદિરો જેટલી જ આત્માને ઉત્તતિકર હોય છે. શ્રી જૈન આત્માનંદ સલા પણ એવુંજ એક જ્ઞાનમંદિર છે આપણા અમૂલ્ય જ્ઞાન-નિધિમાંથી ઉત્તમ ગ્રંથરત્નોને પ્રગટ કરવા એ એનું જીવનવ્રત છે. એ વ્રતનું પાલન કરવા એ સાત સાત હાથકાઓથી અદનો પુરુષાર્થ કરી રહેલ છે. અત્યાર સુધીમાં ઘણા પ્રાચીન ગ્રંથો પ્રગટ કરીને એણે માનવ જીવનને અજવાળવાનો અને જૈન શાસનનું ગૌરવ વધારવાનો પ્રયાસ કર્યો છે, અને ભવિષ્યમાં આવો વિશેષ પ્રયાસ કરવાની એની લાવના છે.

ભારતમાં મોગલ શહેનશાહત અસ્તવ્યસ્ત થયા પછી લગભગ એકસો વર્ષનો સમય જીવનના દરેક ક્ષેત્રમાં અધાપૂંધીનો હતો. લોકોમાં અજ્ઞાનતા, વહેમ, અધશ્રદ્ધા, કુસંપ વગેરે દુર્ગુણો ઘર કરી ગયા હતા. પરંતુ અંગ્રેજી રાજ્યના સ્થિર થયા પછી સદ્ભાગ્યે નવીન પ્રકાશનો ઉદય થયો અને લોકોમાં પુનર્નિર્માણના શ્રી ગણેશ મંડાયા. હિંદુઓમાં આ પુનઃ નિર્માણના વિધાતાઓમાં જેમ રાબ રામમોહનરાય, સ્વામી વિવેકાનંદ, સ્વામી હયાનંદ સરસ્વતી જેવા મોખરે છે તેમ જૈનોમાં ન્યાયાંભોનિધિ આચાર્યશ્રી વિજયનંદસૂરિ-આત્મારામજી મહારાજ પણ અગ્રસ્થાને છે.

દેશભરમાં વિહાર કરતાં કરતાં અને જૈનોમાં નવીન પ્રકાશ પાથરતા પાથરતા તેઓશ્રી સં. ૧૯૩૩માં ભાવનગર પધાર્યા અને ચોમાસું કર્યું. જૈનદર્શનની મહત્તા અને જૈન ધર્મની વિશિષ્ટતા દર્શાવતાં અને અધ્યાત્મ ભાવનાથી ભરપૂર તેઓશ્રીનાં પ્રવચનોએ ભાવનગરના જૈન સમાજમાં આબાલવૃદ્ધ સૌને ભક્તિભાવસભર બનાવી દીધા. આ પ્રસંગે વક્રીલ મૂળચંદ નથુભાઈ અને અન્ય કેટલાક યુવાનો તેઓશ્રીનાં આજ્ઞાનોથી ખૂબ પ્રભાવિત બન્યા અને તેના પરિણામે તેમણે સં. ૧૯૩૬માં શ્રી જૈન હિતેચ્છુ સભા નામની એક સંસ્થા સ્થાપી. આ પહેલાં એ વર્ષે સં. ૧૯૩૭માં શ્રી કુંવરજીભાઈ આણંદજી અને તેમના મિત્રોએ પણ જૈન ધર્મ પ્રસારક નામની સંસ્થા સ્થાપી હતી. આ પ્રમાણે ભાવનગરના જૈન યુવાનોએ ધાર્મિક, સામાજિક અને અન્ય ક્ષેત્રોમાં જગતિ આણવાના પ્રયાસો શરૂ કરી દીધા હતા.

હુલાળે સં. ૧૯૫૨ના પહેલા જેઠ શુદ્ધિ આઠમ તા. ૨૦-૫-૧૯૬૬ બુધવારના રોજ પરમ પૂજ્ય આત્મારામજી મહારાજ કાળધર્મ પામ્યા. આ અત્યંત દુઃખદ ઘટનાથી ભાવનગરના શ્રીસંઘને તથા ખાસ કરીને ‘શ્રી જૈન હિતેચ્છુ સભા’ના યુવાનોને ભારે આઘાત લાગ્યો તેઓએ આચાર્યશ્રીના સ્વર્ગવાસ નિમિત્તે પોતપોતાને થયેલા અસાધારણ શોક પ્રદર્શિત કરવા તથા સ્વ. આચાર્યશ્રીનાં મહાન કાર્યોને અંજલિ આપવા એક શોક સભા ભરી. આ સભામાં જ પૂજ્ય આચાર્યશ્રીનું ચિરસ્મરણીય સ્મારક રચવાની શુભ ભાવના બાળી અને એ શુભ પળે એ યુવાન મિત્રોએ શ્રી આત્મારામજી મહારાજના નામથી એક સભા સ્થાપવાનો નિર્ણય કર્યો અને એ રીતે

પ્રજ્વાલિતો જ્ઞાનમયઃ પ્રદીપઃ । આ પ્રગટાવેલો જ્ઞાન પ્રદીપ તે.

શ્રી જૈન આત્માનંદ સભા

પં. પૂજ્ય આત્મારામજી મહારાજના કાળધર્મ પામ્યા પછી ફક્ત બાવીસ દિવસના સમયે સં. ૧૯૫૨ના બીજા જેઠ શુદ્ધિ બીજ તા. ૧૩-૬-૧૯૬૬ શનિવારના રોજ ભારે ધામધૂમ પૂર્વક સભાની સ્થાપના કરવામાં આવી. પૂ. પં. શ્રી ગંભીરવિજયજી મ.ના પવિત્ર હસ્તે સભા અને લાઘપ્રેરીની સ્થાપના કરવાની ક્રિયા કરવામાં આવી તેમજ પૂ. આચાર્યશ્રી આત્મારામજી મ, તથા પૂ. શ્રી વૃદ્ધિચંદ્રજી મહારાજની છળીઓનું વાસશ્લેષથી પૂજન કરવામાં આવ્યું અને જૈન આત્માનંદ સભા તથા ‘શ્રી આત્મારામજી જૈન ક્રી લાઘપ્રેરી’ એવાં નામાભિધાન આપવામાં આવ્યાં.

આ સભા તથા લાઘપ્રેરીની સ્થાપના કરનાર યુવાનોનાં નામો ભાવનગરની જૈન જનતામાં રસ ઉત્પન્ન કરશે તેમ હું માનું છું એટલે તે નામો અહીં આપની સમક્ષ રજૂ કરું છું. :— (૧) વક્રીલ મૂળચંદ નથુભાઈ (૨) શા. જગજીવન ધરમચંદ (૩) શા. મગનલાલ ઓધવજી (૪) દોશી દામોદર દયાળજી (૫) વોરા ગીરધરલાલ ગોરધનદાસ (૬) શેઠ શામજી જસરાજ (૭) પારેખ દુર્લભજી રૂગનાથ (૮) શા. દામોદરદાસ હરજીવનદાસ (૯) શા ભગવાનદાસ કરશનજી (૧૦) શા. દીપચંદ છગનલાલ (૧૧) શેઠ પરભુદાસ દીપચંદ (૧૨) શા. વીરચંદ પ્રેમચંદ (૧૩) ગાંધી વલ્લભદાસ ત્રિભોવન (૧૪) શા મગનલાલ કુલચંદ (૧૫) દોશી નાનચંદ બેચરદાસ (૧૬) શેઠ શુભાણચંદ આણંદજી (૧૭) શા.

ભીખાભાઈ છગનલાલ (૧૮) શા. જગજીવન
યર્ધમાન (૧૯) શા. હરિચંદ નથુભાઈ.

આ સર્વેને ખાસ સાથ મળ્યો મહુવાના
ગાંધી વીરચંદ રાઘવજીનો. ગાંધી વીરચંદભાઈ
એ જૈન શાસ્ત્રો અને યોગવિધિનો અભ્યાસ પૂ.
આત્મારામજી મ. પાસે કર્યો હતો અને તેઓ-
શ્રીની આજ્ઞાથી સં. ૧૯૪૬માં અમેરિકાના
શિકાગો શહેરમાં ભરાયેલી વિશ્વધર્મ પરિષ-
દમાં જૈનધર્મના પ્રતિનિધિ તરીકે ભાગ લીધો
હતો અને જૈનધર્મ તથા દર્શનથી અન્ય
ધર્મના અભ્યાસીઓને પ્રભાવિત કરી તેની
તરફ તેમને આકર્ષ્યા હતા. વકીલ મૂળચંદભાઈ
સભાના પ્રથમ પ્રમુખ બન્યા અને તેમના
સહપ્રમુખ તરીકે શ્રી વીરચંદભાઈની વરણી
કરવામાં આવી.

આમ વીશ જેટલા સભ્યોથી શરૂ થયેલી
સભા આજે વિશાળ બની છે અને આજે
૮૨ પેટ્રો તથા ૬૪૦ આજીવન સભ્યો તથા
અન્ય સભ્યોનો વિશાળ સમુદાય ધરાવે છે.
આ સભાની પહેલેથી જ એક વિશિષ્ટતા
રહેલી છે કે આ સભામાં કોઈપણ ભાઈ અથવા
બહેન પેટ્રોન, આજીવન સભ્ય કે સામાન્ય
સભ્ય તરીકે જોડાઈ શકે છે. આજે ત્રણ બહેનો
પેટ્રોન અને અઢાર બહેનો આજીવન સભ્યો છે
સભા આ હકીકતને પોતાનું ગૌરવ ગણે છે.

ગાંધી વીરચંદભાઈ સં. ૧૯૫૭માં સ્વર્ગ-
વાસી થયા. ત્યારબાદ સં. ૧૯૬૧માં વકીલ
મૂળચંદભાઈ પણ સ્વર્ગવાસી થયા. છતાં
તેમણે શરૂ કરેલું કાર્ય તેમના મિત્રોએ
ઉપાડી લીધું. સભાનું બંધારણ ઘડ્યું અને
બંધારણ પ્રમાણે સં. ૧૯૬૨થી સભાનું
કામકાજ શરૂ કરી લીધું. ત્યારબાદ સં. ૨૦૧૧
માં સભાએ બંધારણમાં યોગ્ય ફેરફારો કરી
સભાને રજીસ્ટ્રેશન ઓફ સોસાયટીઝના એક્ટ

નીચે રજીસ્ટર્ડ કરાવી લીધેલ છે.

સભાના ઉદ્દેશોમાં ખાસ કરીને જૈન ધર્મનાં
અત્યંત ઉપયોગી પુસ્તકો પ્રસિદ્ધ કરીને
જ્ઞાનનો પ્રચાર કરવો અને જૈન સાહિત્યની
અભિવૃદ્ધિ કરવી તે રાખવામાં આવેલ. જૈન
સાહિત્યનું પ્રકાશન અને તેનો પ્રચાર એ આ
સભાનો મુખ્ય હેતુ છે, એટલું જ નહિ પણ
તે તેની પ્રાણપ્રવૃત્તિ છે.

જૈન સાહિત્ય ખૂબ સમૃદ્ધ અને વિશાળ
છે. જૈન પૂર્વાચાર્યો, વિદ્વાનો અને સાહિત્ય-
કારોએ ધર્મ, દર્શન, ઇતિહાસ, સાહિત્ય,
કળા વગેરે વિધિવિધ વિષયો પર વિપુલ
પ્રમાણમાં ગ્રંથો રચ્યા છે. જૈન ચરિત્ર કથાઓ
અને બોધ કથાઓ તેમની આગવી શૈલીના
લીધે વાચકોને હૃદયંગમ બની છે. ભારતના
કથા સાહિત્યના વિકાસમાં જૈન કથા સાહિત્યે
નોંધપાત્ર ફાળો આપ્યો છે. આ સાહિત્યનું
અવસ્થિત સંશોધન અને પ્રકાશન થાય તો
જૈન સમૂહને, અભ્યાસીઓને અને વિદ્વાનોને
જૈન ધર્મનો વિશેષ પરિચય થાય અને જૈન
સાહિત્ય તરફ તેમની અભિરૂચિ વધે એટલે
આ સાહિત્યના પ્રકાશનની અત્યંત જરૂર છે.
આ સભાએ પોતાના ઉદ્દેશ અનુસાર આ
પ્રકાશન પ્રવૃત્તિ ઉપાડી લીધી. પૂજ્ય પ્ર. શ્રી
કાંતિવિજયજી મ.ની પ્રેરણાથી વકીલ મૂળચંદ-
ભાઈએ પૂજ્ય આત્મારામજી મહારાજે હિંદીમાં
લખેલા શ્રી જૈન તત્ત્વાદર્શનો ગુજરાતી અનુ-
વાદ સં. ૧૯૫૬માં પ્રસિદ્ધ કરી શ્રી આત્માનંદ
જૈન ગુજરાતી ગ્રંથમાળાની શરૂઆત કરી.
આજ સુધીમાં આ ગ્રંથમાળામાં ૯૭ ગ્રંથો
પ્રગટ થયા છે. ત્યારબાદ સંસ્કૃત, પ્રાકૃત, અર્ધ-
માગધી વગેરે ભાષાઓમાં પૂર્વાચાર્યોએ લખેલા
આગમ, દર્શન, કર્મવાદ અનુયોગ વિષયક
ગ્રંથો મૂળ, ટીકા, અવચરિ વગેરે સહિત પ્રસિદ્ધ
કરવાની યોજના ઘડવામાં આવી અને પૂજ્ય

આત્મારામજી મના વિદ્વાન પરિવારમંડળની અને અન્ય વિદ્વાનોની કિમતી સહાયવડે સં. ૧૯૬૬ માં શ્રી આત્માનંદ જૈન સંસ્કૃત અંધરતનમાળા શરૂ કરવામાં આવી. અત્યાર સુધીમાં આ અંધમાળામાં ૯૧ પુસ્તકો પ્રસિદ્ધ થયાં છે. અને દર મા પુસ્તક તરીકે આજે બપોરે વિદ્વાનમુનિ શ્રી જગૂવિજયજી સંશોધિત-સંપાદિત દ્વાદશારં નયચક્રમનો પ્રકાશનવિધિ થવાનો છે. આ અંધમાળાને દેશ પરદેશમાં ખ્યાતનામ કરવામા મુખ્ય કાળો સ્વ. પૂજ્ય ચતુરવિજયજી મહારાજ અને વિદ્વાન શિષ્ય આગમ પ્રભાકર મુનિરાજશ્રી પુણ્યવિજયજી મહારાજનો છે. તેમના સંપાદિત અંથો પ્રહત્કલ્પસૂત્ર અને વસુદેવહિંડીનાં આજે જગતભરના વિદ્વાનો મૂકતકંઠે વળાણુ કરે છે. તેની બધી નકલો ખલાસ થઈ ગઈ છે છતાં ચારે તરફથી તેની માગ ચાલુ આવ્યા જ કરે છે. તે અંથોની બીજી આવૃત્તિઓ છપાવવા માટે પૂજ્ય મહારાજશ્રી પુણ્યવિજયજી પાસે વિનંતિ મૂકેલી છે. આ ઉપરાંત સભા પૂ. કાંતિવિજયજી જૈન ઐતિહાસિક અંધમાળા શ્રી આત્માનંદજી જન્મશતાબ્દી અંધમાળા તથા અન્ય અંધમાળાઓ અને તીર્થંકરભગવાનોનાં ચત્રિદર્શનો પ્રસિદ્ધ કરે છે.

આ અંધમાળાઓમાં કેટલીક જુદી જુદી અક્ષિતઓની આર્થિક સહાયતાવડે ચાલતી પંદરેક સીરીઝોનો પણ સમાવેશ થઈ બાય છે.

આજથી ૬૬ વર્ષ પહેલાં સભાએ પૂજ્ય આત્મારામજી મહારાજના મહાન અંથ શ્રી જૈન તત્ત્વાદર્શનું ગુજરાતી ભાષાંતર પ્રકાશિત કરીને જ્ઞાનચક્ષુનો દીપ પગટાવ્યો અને ત્યારપછી તે દીપકને પ્રજ્વલિત રાખી ગુજરાતી સંસ્કૃત, પ્રાકૃત, હિંદી અંગ્રેજી વગેરે ભાષાઓમાં ૨૦૮ પુસ્તકોનો ભંડ

વારસો આજસુધીમાં આપ્યો છે. તે સાહિત્યક્ષેત્રે સભાની એક મહામૂલી સિદ્ધિ અને સેવા છે.

શ્રી આત્મારામજી જૈન ક્રી લાયબ્રેરીની સ્થાપના પણ સભાની સ્થાપના સાથે જ કરવામાં આવેલી તે મેં અગાઉ જણાવ્યું છે. નાનકડી શરૂઆત પછી આજે આ લાયબ્રેરી સમૃદ્ધ બની છે અને તેનો સભ્યો સારો લાભ લે છે. આજે તેમાં ૧૦૫૦૦ જેટલાં પુસ્તકો છે અને તેમાં કેટલાંક તો અપ્રાપ્ય જેવાં છે. આ લાયબ્રેરીમાં ૧૭૩૬ હસ્તપ્રતો છે જેમાંની કેટલીક પંદરમા અને સોળમા સદ્કાઓમાં લખાયેલી છે. ખાસ કરીને સં. ૧૫૬૯ માં લખાયેલી કલ્પસૂત્રની હસ્તપ્રત તેમાં આવેલા સોનેરી અને અન્ય રંગની સાહીઓથી દોરેલાં ચિત્રો વડે ખાસ હૃદયંગમ અને બહુમૂલી બની છે.

ભારતીય સંસ્કૃતિને લગતાં દાર્શનિક ઉપરાંત ઇતિહાસ, ખગોલ, વૈદક વગેરે વિષયક પુસ્તકો મૂળ સંસ્કૃતમાં નાશ પામ્યા છે પરંતુ તેમના તિબેટન અનુવાદો મળે છે. આ અનુવાદો વિદ્વાન સંશોધકોને અત્યંત ઉપયોગી છે. આવા કેટલાક તિબેટી અનુવાદ અંથોની માઈક્રોફિલ્મ પેકિંગની સરકાર પાસેથી મેળવીને આ લાયબ્રેરીમાં વસાવવામાં આવી છે. વળી આવા અંથોનું કેટલાંક અને ઇન્ડો-કસ પણ જપાનમાંથી મેળવવામાં આવેલ છે. ખાસ કરીને સંશોધક વિદ્વાનોને ઉપયોગી એવી આ સામગ્રી ભારતમાં અન્ય સ્થળે ભાગ્યે હશે.

આજે ચોસઠ વર્ષથી એટલે સભાની સ્થાપના પછી સાતમા વર્ષમા સં. ૧૯૫૯થી આ સભા શ્રી ‘આત્માનંદ પ્રકાશ’ નામનું માસિક ચલાવે છે. આ માસિક ખાસ વિધવિધ સાહિત્યની રસપ્રદ, બોધક અને પ્રેરણાત્મક

સાંમગ્રીથી જૈન સમાજનું ઘડતર કરવાના યથાશક્તિ પ્રયાસો કરી રહેલ છે તે આ સલા માટે આનંદ અને ગૌરવનો વિષય છે.

શરૂઆતમાં આ માસિકનું તંત્રીપદ શ્રી મૂળચંદ નથુભાઈએ પોતે જ સંભાળ્યું હતું પરંતુ ૧૯૬૧માં તેમના સ્વર્ગવાસ પછી ત્રણ વર્ષ શ્રી મોતીચંદભાઈ ઓઘવળએ સંભાળ્યું હતું. ત્યાર બાદ સેક્રેટરીઓ જ ચલાવે છે.

આ પ્રસંગે જે જે વિદ્વાન લેખકોએ માસિકને સમૃદ્ધ બનાવવામાં પોતાનો ફાળો આપ્યો છે તે સહુનો હું આભાર માનું છું હવે આ સલાને જેમણે પ્રેરણા આપી અને જેઓએ તેના ઘડતરમાં મુખ્ય ફાળો આપ્યો તેમનું કૃતજ્ઞતાપૂર્વક સ્મરણ કરીએ.

આ સલાને મુનિમહારાજોનો પ્રથમથી જ સારો સહકાર મળેલો છે. તેમાં ખાસ કરીને પ્ર. શ્રી કાંતિવિજયજી મહારાજ, આચાર્ય શ્રી વલ્લભસૂરિજી મહારાજ, મુનિરાજ શ્રી ચતુરવિજયજી મહારાજ તથા આગમ પ્રભાકર મુનિરાજશ્રી પુણ્યવિજયજી મહારાજની આ સલા પ્રત્યે હંમેશાં મીઠી દૃષ્ટિ રહી છે. તેમાં જે પૂજ્ય પુણ્યવિજયજી મહારાજે તો અસીમ કૃપા આ સલા ઉપર રાખી છે. આ સલાને પ્રતિષ્ઠિત કરવામાં તેઓશ્રીનો ફાળો અજોડ છે. આજે મણિમહોત્સવ પ્રસંગે પુષ્કળ કામગીરી હોવા છતાં પુષ્કળ પરિશ્રમ વેડી અમદાવાદથી વિહાર કરી અહીં પધાર્યા છે, તેજ તેઓશ્રીની આ સલા પ્રત્યેની મમતા દર્શાવે છે. આવા મહાન વિદ્વાન જ્ઞાનતપસ્વી અહીં પધાર્યા છે તો ભાવનગરની જનતા તેમની વિદ્વતાનો પૂરો લાભ લેશે તેવી હું આશા રાખું છું.

આ ઉપરાંત આચર્યશ્રી વિજયસમુદ્રસૂરિજી, આચાર્યશ્રી કમળસૂરિજી, પં.શ્રી સંપત-

વિજયજી, મુનિરાજશ્રી હંસવિજયજી, મુનિરાજશ્રી ભક્તિવિજયજી, મુનિરાજશ્રી ભુવનવિજયજી, મુનિરાજશ્રી જંબૂવિજયજી, મુનિરાજશ્રી ચંદ્રપ્રભસાગરજી, વગેરે મુનિ મહારાજોએ પણ આ સલા તરફ મીઠી દૃષ્ટિ રાખી છે. સલા આ પ્રસંગે તે સર્વે ગુરુદેવોને સવિનય યાદ કરી ભક્તિભાવપૂર્વક વંદન કરે છે.

વકીલ મૂળચંદ નથુભાઈ, અને ગાંધી વીરચંદ રાઘવજીએ પોતાના અમૂલ્ય સમય અને શક્તિનો ભોગ આપી આ સલા શરૂ કરેલી. તેને પાછળથી મજબૂત કરવામાં પ્રમુખ શેઠશ્રી ગુલાબચંદ આણંદજી અને સેક્રેટરી ગાંધી વલ્લભદાસ ત્રિભોવનદાસની સેવાઓ ખાસ નોંધપાત્ર છે. તેમણે આ સલાને પોતાનું જીવન અર્પણ કર્યું હતું અને સલાએ જે કંઈ સિદ્ધિ મેળવી છે તેમાં તેમનો ફાળો અજોડ છે આ સલા તેમની સેવાઓ કદાપિ ભૂલી શકે તેમ નથી સલાએ તેમનાં તૈલચિત્રો તૈયાર કરાવી, સમારોહપૂર્વક શ્રી આત્માનંદ ભુવનના લાઈબ્રેરી હોલમાં મુક્યાં છે કે જેથી ધમની પ્રેરણાઓ કાર્યકર્તાઓને સદાય મળતી રહે. તેમને આ પ્રસંગે યાદ કરી હું શ્રદ્ધાંજલિ અર્પણ કરું છું. ઉપરાંત શ્રી દામોદરદાસ દયાળજી, શેઠ શ્રી અમૃતલાલ છગનલાલ, શ્રી મગનલાલ ઓઘવળ, શ્રી હરજીવન દીપચંદ વોરા, શ્રી ગિરધરલાલ ગોરધનદાસ, શેઠ શ્રી જીઠાભાઈ સાકરચંદ વોરા, શાહ વિકુલદાસ મૂળચંદ તથા અન્ય મહાનુભાવો જેમણે પોતાની સેવાઓથી આ સલાને સમૃદ્ધ કરવામાં પોતાનો ફાળો આપ્યો છે તે સર્વેનું સ્મરણ કરી હું તેમને અંજલિ આપું છું.

સામાન્ય રીતે અત્યારે સલામાં જે કાર્યકરો સક્રિય કાર્ય કરી રહ્યા છે તેમનો ઉલ્લેખ કરવો હું ઉચિત ધારતો નથી. છતાં એક

નામ તો આ પ્રસંગે યાદ કર્યા વિના રહી શકાતું નથી. શ્રી ક્રોડચંદ્રભાઈ ઝવેરભાઈની સેવાઓથી સૌ કોઈ પરિચિત છે. મુંબઈમાં કોઈપણ ધાર્મિક કે સામાજિક પ્રવૃત્તિ ભાગ્યે જ હશે કે જેમની સાથે તેઓ સંકળાયેલા નહીં હોય. આ સલા સાથે તેમનો સંબંધ અર્ધી સદી વટાવી ગયો છે. તેમણે સલાને વિદ્વતાના ક્ષેત્રમાં વિદ્વતાપૂર્ણ લેખો લખીને અને આયેક ક્ષેત્રમાં પોતાની અબ્બેડ લાગ-લગથી આર્થિક સહાય અપાવીને સલાની એવી સેવા કરી છે કે જે સલા કોઈ દિવસ ભૂલી શકશે નહીં. તેઓ આ પ્રસંગે હાજર રહી શક્યા નથી. તેમની તળિયત સારી નથી અને તેમની ઘચ્છા હોવા છતાં તેઓ આ શુભ પ્રસંગ ઉપર આવી શક્યા નથી તેનું અમને સૌને દુઃખ છે. અમે પ્રાર્થીએ છીએ કે તેમને જલદી આરામ આવી જાય, ખ્યાશી વર્ષનો આંકડો વટાવી ગયેલા તેઓ સોનો આંકડો પણ વટાવી જાય અને સેવાના કાર્યમાં આગળ વધતા રહે, અને આ સલાને તેમનો લાભ અધિક અને અધિક મળતો રહે.

આ સલાની શરૂઆત ભાડાના મકાનથી થઈ હતી. પરંતુ ભાવનગરના ઉદાર શેઠ શ્રી હડીસંગ ઝવેરચંદ વોરાની આર્થિક સહાય વડે સલાએ ૧૯૬૨ માં એક મકાન ખરીદ્યું અને તેનું નામ ‘શ્રી જૈન આત્માનંદ ભુવન’ રાખવામાં આવ્યું. ત્યાર બાદ તેની બેડાબેડ નવું મકાન શ્રી આત્મ-કાંતિમંદિર સં. ૨૦૦૮ માં બાંધવામાં આવ્યું આ બંને મકાનોમાં શેઠશ્રી ભોગીલાલભાઈ તથા શેઠશ્રી મોહનલાલ તારાચંદની આર્થિક સહાય વડે તૈયાર કરેલા શ્રી ભોગીલાલભાઈ લેકચર હોલ અને શ્રી મોહનલાલભાઈ સાહિત્યિક હોલ આવેલા છે.

હવે જે જે મહાનુભાવોએ સલાને સમૃદ્ધ કરવામાં ફાળો આપ્યો છે તેમાંના કેટલાકનો

ઉલ્લેખ મેં આગળ કર્યો છે. પરંતુ જે વિશાળ સમુદાયનો નામોલ્લેખ હું કરી શક્યો નથી તે માટે તે સર્વેની હું માફી માગું છું અને તેમને આદરપૂર્વક અંજલિ અર્પું છું.

હવે આ સલાના આત્મકાંતિ મંદિરના ઉદ્ઘાટન પ્રસંગે આચાર્ય પ્રવર શ્રી વિજયવલ્લભસૂરીશ્વરજીએ જે શબ્દો કહ્યા હતા તેનું સ્મરણ કરી હું મારું વક્તવ્ય પૂરું કરું છું. પૂજ્ય આચાર્યત્રાએ પ્રરણાત્મક શબ્દોમાં કહ્યું હતું કે

‘જ્ઞાન એ દીપક છે. એ જ્ઞાનદીપને પ્રજ્વલિત રાખવાનું કાર્ય આપણા સૌનું છે. જ્ઞાન એ આંખ છે, ક્રિયા એ પગ છે. જે જ્ઞાનરૂપી નેત્રવડે બરાબર જોઈ ન શકાય તો એકલા પગ શું કરશે? આ જ્ઞાનમંદિરથી જરૂર ગૌરવ લેશો પણ સાથે સાથે વિશ્વશાંતિમાટે જ્ઞાનની ગંગા વહેવડાવવાનું મંત્રલ કાર્ય ભૂલશો નહિ.

સલાએ આ જ્ઞાનમંદિરને અદ્યતન બનાવ્યું છે. હવે આ બળનાનાં રત્નોમાંથી સંશોધન કરાવી જ્ઞાનનું અમૃત જગતના ચોકમાં મૂકવાની ભાવના રાખશો.

આ સલાના સમુત્કર્ષ માટે હું મંગળ આશીર્વાદ આપું છું.’

જય મહાવીર

આગમ પ્રભાકર મુનિશ્રી પુણ્યવિજયજી મહારાજ

ત્યાર પછી આગમ પ્રભાકર પૂજ્ય મુનિ-રાજ શ્રી પુણ્યવિજયજી મહારાજે પોતાનું પ્રવચન શરૂ કરતાં કહ્યું કે ભાવનગરમાં આ સલા છે તેનો મને ૧૩ વર્ષની ઉંમરે ડભોઈના પ્રથમ ચાતુર્માસ સમયે જ્યાલ થયો.

મણિમહોત્સવ વિશેષાંક

૧૪૧

આ સલાના સેક્રેટરી શ્રી વલ્લભદાસભાઈ વગેરે ગુરુદેવ પાસે આવતા અને સલાની સાહિત્ય પ્રકાશન પ્રવૃત્તિ માટે ચર્ચા વિચારણા કરત. તે સમયે મને કલ્પના ન હતી કે મારે આ સલા સાથે સંબંધ થશે.

સુરતમાં પૂજ્ય શ્રી સાગરાનંદસૂરિજીના અંધ પ્રકાશન સમયે પ્રવર્તક શ્રી કાન્તિ-વિજયજી-ગુરૂવર્યશ્રીને સંકલ્પ થયો અને નાના નાના અંધોનું પ્રકાશન શરૂ કર્યું. હું બાળકની જેમ આ બધું સાંભળતો, પણ સમજતો નહિ. એમ છતાં આજો પાતળો ખ્યાલ ખરો કે ત્યાં કંઈ વસ્તુ મહત્વની થાય છે. મેં અનેક ગુરુઓની નિશ્રામાં જ્ઞાન મેળવ્યું છે. પાલીતાણામાં પૂજ્ય સાગરાનંદસૂરિજીના સહવાસથી આગમ પ્રત્યેની રસવૃત્તિ જાગી અને જીવનની પ્રવૃત્તિનો પ્રારંભ થયો. ઘણા ડોક્ટરો (પીએચ. ડી.ઓ.) પોતાના મહાનિબંધો (થિસિસ) સાથે મને મળવા આવે તેઓ મને મૂર્તિશાસ્ત્ર, લિપિશાસ્ત્ર વગેરે વિષયોમાં પૂછે; હું પણ તેમને પૂછું. આમ પરસ્પર વિદ્યા વિનિમય થતાં હું તેઓનો ગુરુ પણ બન્યો અને શિષ્ય પણ બન્યો. પંડિત સુખલાલજી અને પંડિત શ્રી નિત્યાનંદજી મારા વિદ્યાગુરુ છે.

મુનિશ્રી જંબૂવિજયજીનો પરિચય ઘણું વર્ષ પહેલાં મને પંડિત સુખલાલજી ઉપરના તેમના પત્ર પરથી થયો. પંડિતશ્રીએ તેઓ આપણી સાથે સંશોધન કાર્યમાં જોડાય તેમ કહ્યું એટલે નયચકના સંશોધનનું મહાન કાર્ય તેઓશ્રીને સોંપવામાં આવ્યું. અને તે કાર્ય માટે દરેક પ્રકારની સામગ્રી જુદા જુદા સ્થળેથી તથા મુનિશ્રીએ વગેરે પાસેથી મેળવી તે બધી મુનિશ્રી જંબૂવિજયજીને સોંપવામાં આવી. તેમણે દેશપરદેશના વિદ્વાનોનો સંપર્ક સાધ્યો અને જરૂર જણાતાં તિબેટન, ફ્રેંચ

વગેરે ભાષાઓનો અભ્યાસ કરી તેમાં લખા-યેલા અંધોમાંથી સંદર્ભો મેળવ્યા અને અથાક પ્રયાસને અંતે આ મહાન અંધનું સંશોધન-સંપાદન કાર્ય ઉત્તમ પ્રકારે પરિપૂર્ણ કર્યું છે. આવા ઉત્તમ કાર્ય માટે મુનિશ્રીને અમે અભિનંદન અર્પણ કરીએ છીએ.

અંધ પ્રકાશનમાં કેટલો ખર્ચ થાય છે તેનો આપણને લેશ પણ ખ્યાલ નથી. ગુજરાત પુરાતત્ત્વ મંદિરે પંડિત સુખલાલજી તથા પંડિત બેચરદાસજીને રાખી સન્મતિ તર્કનું પ્રકાશન શરૂ કર્યું તેના પગારોનો કેટલો ખર્ચ થયો હશે તે તો તેનાં નાણું ચૂકવનાર જ જાણી શકે.

ગુરુ મહારાજ શ્રી ચતુરવિજયજી મ. ના સ્વર્ગવાસ પછી આત્માનંદ સલા માટે સાહિત્ય પ્રગટ કરવા અંગેની તે જવાબદારી અમારી ઉપર આવી છે. સલાએ જે સેવા કરી છે તેમાં અમે પણ ઝિંદુ લેગવ્યું તે અમારા, તમારા સૌના આનંદની વસ્તુ છે.

મુખ્ય ગણાનો ભાવનગરનો સંઘ

ત્યારબાદ અતિથિવિશેષ શ્રી અમૃતલાલ કાળીદાસ દોશીએ પોતાનો હર્ષ વ્યક્ત કરતાં જણાવ્યું કે ભાવનગર સંઘની અવહાર કુશળતા એ છે કે સલાને યોગ્ય નામ આપવામાં આવ્યું છે. જોનોના આત્માને આનંદ આપે તેવી સલા સિત્તેર વર્ષની થતાં યુવાનીમાં આવી છે આજે તેને વીર્ય ફેરવવાનું છે. શ્રી આણંદજી કલ્યાણજીની પેઢી તેનો હાખલો છે કે જે ઘણું વર્ષો જીવી છે પણ આજે યુવાન હોય તેમ ઘણું ઘણું કાર્યો કરી રહી છે. ભારતભરમાં મુખ્ય ગણાતા આખા શ્વેતામ્બરીય સંઘમાં મારી દષ્ટિએ પ્રથમ રાજનગર અને ખીજે ભાવનગરનો સંઘ જણાય છે. આ સંઘમાં

એકવાક્યતા છે, વિચારશક્તિ છે, અને તે માટે ભાવનગરના સંઘને અભિનંદન ઘટે છે. મુંબઈ જેવા વિશાળ જૈન સમુદાય ધરાવતા શહેરમાં હજુ પણ સંઘ સ્થાપના થઈ શકી નથી.

છેવટ સભાની સાહિત્ય પ્રવૃત્તિને ઊંચાવતા તેનો દિનપ્રતિદિન સારો વિકાસ થતો રહે તેવી ઇચ્છા વ્યક્ત કરી હતી. પછી કન્યાઓની શિબિરો અંગે બોલતાં તેઓએ હમણાં હમણાં કન્યાઓની શિબિરો ચોબાચ છે તેને આવકારીને જણાવ્યું હતું કે, શિબિર એ સ્વાધ્યાયનું સત્ર છે. કન્યાઓ સંસ્કારી બનશે તો તેથી સૌને લાભ છે.

જૈન સાહિત્ય કળા પ્રદર્શન

આ પ્રસંગે જૈન સાહિત્ય અને ચિત્ર કળાનું એક પ્રદર્શન સભાના મકાનમાં યોજવામાં આવેલ, તે ખુલ્લું બહાર કરતાં શેઠશ્રી ભોગીલાલભાઈ મગનલાલે જણાવ્યું કે:-

“શ્રી જૈન આત્માનંદ સભાનો મણિમહોત્સવ એ જ્ઞાનનો ઉત્સવ છે. આ ઉત્સવ નિમિત્તે જે કાર્યક્રમ યોજવામાં આવ્યો છે એ ત્રણ પ્રકારનો છે. એક મણિમહોત્સવનો મુખ્ય સમારંભ જેની ઉજવણી અત્યારે આપણે શેઠશ્રી કસ્તુરભાઈના પ્રમુખપદે કરી રહ્યા છીએ. બીજો કાર્યક્રમ દ્વાદશારં નયચક્રમ નામના દર્શન અને તર્ક શાસ્ત્રને લગતા મહાન ગ્રંથના પ્રકાશનનો સમારંભ છે. એની ઉજવણી આજ બપોર પછી બાણીતા વિદ્યાન ડો. શ્રીમાન્ એ. એન. ઉપાધ્યેના અધ્યક્ષપણે કરવામાં આવનાર છે. આ બે કાર્યક્રમો ઉપરાંત ત્રીજો જૈન સાહિત્ય ને કળાના પ્રદર્શનનો છે

જૈન સાહિત્ય અને કળા એ સમગ્ર ભારતીય સાહિત્ય અને કળાનો એક ભાગ છે.

મણિમહોત્સવ વિશેષાંક

અને ભારતીય સંસ્કૃતિના પૂરા જ્ઞાન માટે એનું અધ્યયન કરવું જરૂરી છે. એને જૈન સાહિત્ય કે જૈન કળા કહેવામાં આવે છે. તે તો તેની એક પ્રકારની ઓળખ માટે જ કહેવામાં આવે છે. ખરી રીતે તો ભારતીય સંસ્કૃતિની જ એ એક અમૂલ્ય સમૃદ્ધિ છે અને મને કહેતા આનંદ થાય છે કે ભૂતકાળમાં આ બાબત તરફ વિદ્વાનોની દૃષ્ટિ ગમે તેવી રહી હોય પણ હવે આ દેશના અને પરદેશના ભારતીય સંસ્કૃતિના વિદ્વાનો આનું આ રીતે જ મૂલ્યાંકન કરવા લાગ્યા છે.

આ વાતનો આપણને પ્રત્યક્ષ ખ્યાલ આવે એટલા માટે આ પ્રસંગે શ્રી આત્માનંદ સભાના હોલની અંદર એક નાનું સરખું પ્રદર્શન યોજવામાં આવ્યું છે. વસ્તુઓની સંખ્યાની દૃષ્ટિએ ભલે આમાં ઓછી વસ્તુઓ એકત્ર થઈ હોય પણ વિવિધતાની દૃષ્ટિએ એનું ઘણું મહત્ત્વ છે. એમાં પ્રાચીન તાડપત્ર તેમજ કાગળ પર લખવામાં આવેલ હસ્તપ્રતો, સચિત્ર પત્રો, લેખન સામગ્રી, પુસ્તકોનું રક્ષણ કેવી રીતે થતું હતું તેની સામગ્રી, ઉપરાંત તીર્થોના ચિત્રો, સચિત્રપટો, વિશ્લિપ્ત પત્રો, ધાતુની કલાકૃતિઓ જેવી અનેકવિધ સામગ્રી એકત્ર કરવામાં આવેલ છે. પુસ્તકોમાં વિક્રમના બારમાથી વીસમા સૈકા સુધીના પુસ્તકો એમાં જોવા મળશે. આપને બાણીને આનંદ થશે કે આમાં આપણી ભાવનગર શ્રી સંઘની ડોસાભાઈ અભેચંદની પેઢી હસ્તકના ગ્રંથભંડારમાંની કેટલીક ઉત્તમ કોટીની સચિત્ર કૃતિઓ મુકવામાં આવી છે. સોળમા સૈકાનું એક કલ્પસૂત્ર એવું છે કે જેના ચિત્રોની કળા ખૂબ વિવિધતાવાળી અને ઉચ્ચ કોટીની છે. ટૂંકા સમયમાં બની શકે એટલી સામગ્રી એકત્ર કરવાનો પ્રયત્ન સભાએ કર્યો છે. અને જિજ્ઞાસુઓને માટે એક સુંદર તક

પૂરી પાડી છે એ માટે એમને ધન્યવાદ ઘટે છે.

સંસ્કૃતિ અને સાહિત્યના અભ્યાસ માટે આવા પ્રદર્શનોની ઘણી ઉપયોગિતા તો છે જ. ઉપરાંત આપણે વિદ્યા અને કળાનો પ્રાચીન વારસો કેટલો સારો અને ગૌરવ ભર્યો છે એનો ખ્યાલ પણ આવા પ્રદર્શનો પરથી આવી શકે છે. કેટલીક વાર આપણે એવો ખોટો ખ્યાલ બાંધી બેસીએ છીએ કે અત્યારના સમયમાં જે પ્રગતિ થઈ છે એવી પહેલાં ન હતી. પણ વસ્તુઓ જોવાથી આપણે એ ભ્રમ સહેજે દૂર થઈ જાય છે. અને આ પણ સમજાય છે કે માનવ સંસ્કૃતિએ પ્રાચીનમાં પ્રાચીન કાળથી લઈને અત્યાર સુધી બીજા ક્ષેત્રોની જેમ વિદ્યા અને કળાના ક્ષેત્રમાં પણ પ્રગતિ કરવાનો હંમેશા પ્રયત્ન કર્યો છે.

આ પ્રદર્શનમાંની વસ્તુઓનું વર્ણન કરવું શક્ય નથી. એમ કરવાની જરૂર પણ નથી. નજરે જોનારને એની ઉપયોગિતા અને મહત્તાનો ખ્યાલ આવ્યા વગર રહેવાનો નથી. હું એ પ્રદર્શનને ‘બુદ્ધ’ મુકામેલું’ આથી જાહેર કરું છું અને આપણા શહેરના વધુમાં વધુ વિદ્વાનો, વિદ્યાર્થીઓ, લાઈઓ તેમ જ બહેનો ઝીણવટપૂર્વક જોવાનો લાભ લે તેમ ઇચ્છું છું.”

આ પ્રદર્શનની વિસ્તૃત માહિતી અન્યત્ર આપેલી છે.

જ્ઞાનસત્રનું ઉદ્ઘાટન

આ પછી સાધ્વીશ્રી નિર્મળાશ્રીની નિશ્રામાં યોજવામાં આવેલ કન્યાઓના સંસ્કાર અધ્યયન સત્રનો કાર્યક્રમ હાથ ધરવામાં આવ્યો હતો. શરૂઆતમાં મંગળગીત ગાયા બાદ સાધ્વીશ્રી નિર્મળાશ્રીએ આવા સત્રોની ઉપયોગિતા સમજાવતા સ્ત્રીશક્તિની મહત્તા

તરફ સૌનું ધ્યાન દોર્યું હતું. સ્ત્રીઓની શક્તિને ઓળખી કન્યાઓની કેળવણી માટે પૂરેપૂરો જેવો પ્રયત્ન કરવો જોઈએ એવો પ્રયત્ન આજે થઈ રહ્યો છે; પણ ધર્મસંસ્કાર માટે જે પ્રયત્ન થવો જોઈએ તે પ્રયત્ન નથી થતો. એટલા માટે આવા સત્રો યોજવાની જરૂર છે, તેઓશ્રીએ ભાવપૂર્વક જણાવ્યું હતું.

“આ પછી શ્રીમતી મધુકાન્તાબેન રમણી-કલાલ શેઠે દીપક પ્રગટાવીને શેઠ ડોસાભાઈ અભેચંદ જૈન ધાર્મિક શિક્ષણ સમિતિ તરફથી શરૂ થતા સત્રનું ઉદ્ઘાટન કરતાં કહ્યું હતું કે

શેઠ ડોસાભાઈ અભેચંદ જૈન ધાર્મિક શિક્ષણ સમિતિ તરફથી શરૂ થતા આ શ્રી સંસ્કાર અધ્યયન સત્રનું ઉદ્ઘાટન કરતાં મને ખૂબ આનંદ થાય છે.”

ધર્મનું વ્યવસ્થિત શિક્ષણ મળે તે આ જમાનામાં બહુ અગત્યનું છે. પૂ. સાધ્વીજી મહારાજશ્રી નિર્મળાશ્રીએ બહેનોને ધર્મનું વ્યવસ્થિત શિક્ષણ આપવાનું સ્વીકાર્યું તે બહુ પ્રશંસાપાત્ર છે અને આવા અધ્યયન સત્રો વારંવાર યોજાતા રહે તો ધાર્મિક શિક્ષણનો પ્રચાર વધે અને સમાજમાં ધર્મ ભાવના વધારે બલવાન બને તે ચાક્રસ છે.

હું આ સત્રનું ઉદ્ઘાટન થયેલું જાહેર કરું છું અને આ લાભ આપવા બદલ શિક્ષણ સમિતિનો આભાર માનું છું.

ભાવનમર એ વિદ્યા અને

સંસ્કારની ભૂમિ છે

મણિમહોત્સવના પ્રમુખ શેઠશ્રી કર્તુર-લાઈએ પોતાનું વક્તવ્ય રજૂ કરતાં જણાવ્યું કે આ સભાનું કામકાજ આટલાં બધાં વર્ષોથી એકધારે ચાલી રહ્યું છે, તે મગર થવા જેવું છે. આ સભાના કાર્યમાં મુનિમહારાજોને

શ્રી મહિલા સંસ્કાર સત્ર ઉદ્ઘાટન-શ્રીમતી મધુકાંતાબેન રમણીકલાલ (બકુભાઈ) શાહ

આભારવિધિ-શ્રી ગુલાબચંદ લલ્લુભાઈ શાહ

सभ्योनुं स्वाभीवात्सल्य

ઘણો સહકાર મળતો રહ્યો છે. પ્રવર્તક શ્રી કાંતિવિજયજી, મુનિરાજ શ્રી પુણ્યવિજયજી વગેરેએ ઘણું કામ કર્યું છે. સભાએ મૂળ પુસ્તકો તેમ જ કેટલાંક પુસ્તકોના તરજુમાઓ પણ પ્રગટ કર્યા છે. શ્રી ખીમચંદલાઈએ સભાના પ્રકાશનો અંગે તો કહ્યું પણ, તે માટે નાણાં કેવી રીતે આવ્યાં તે અંગે કહ્યું નથી. સંસ્થાને સારી રીતે ચાલુ રાખવા માટે એની પાસે સારું એવું ફંડ હોવું જરૂરી છે. આપણે ત્યાં દર વર્ષે મારી સમજ મુજબ ૫૦ થી ૭૫ લાખ રૂપિયા જેટલું ખર્ચ થતું હશે. પણ વ્યવસ્થિત રીતે એનો ઉપયોગ થતો ન હોવાથી એતું જોઈએ તેવું પરિણામ આવતું નથી. ભાવનગર એ વિદ્યા અને સંસ્કારની ભૂમિ છે. એમાં શ્રી કુંવરજીલાઈ, શ્રી મોતીચંદલાઈ અને શ્રી હીરાલાલ અમૃતલાલ શાહ જેવા વિદ્વાનો પાક્યા છે એ આનંદની વાત છે. સભાએ જે કામ કર્યું તે માટે હું એને અભિનંદન આપું છું. સાધ્વી સંસ્થા અંગે મુનિરાજમાં જે ઉપેક્ષાવૃત્તિ સેવવામાં આવે છે તે હું સમજી શકતો નથી. ભગવાન મહાવીર મનુવિંધ સંઘની સ્થાપના કરી એ સંઘ પૂજ્ય છે; તેમાં સાધ્વીઓને પણ મહત્વ આપવામાં આવ્યું છે. પછી એમના વિકાસ માટે અવરોધો ઉભા કરવા એ કોઈ રીતે ઉચિત નથી. દુઃખની વાત છે કે સાધ્વીઓ બ્રાહ્મણ આપે કે કોઈ શાસ્ત્રની પ્રવૃત્તિ કરે તો તેના મુનિરાજે તરફથી વિરોધ કરવામાં આવે છે, આવા વિરોધ આ યુગમાં આદી શકે તેમ નથી. સિદ્ધાંતના નામે પણ આમ કરવું બરાબર નથી. મુંબઈમાં સાધ્વી શ્રી મૃગાવતીશ્રીજીએ કેવું સારું કામ કર્યું છે? એમનાં બ્યાખ્યાનોનાં સાર જોઈને પત્રોમાં અવાર-નવાર જોવા મળે છે. શિગિર એ સ્વાધ્યાયની પ્રવૃત્તિ છે, અને બદલાતાં મૂલ્યોમાં

જીવનને સ્થિર કરવામાં તે ઉપયોગી છે. અંતમાં આ સંસ્થા પ્રગતિ સાધે અને ખૂબ કુલેશલે સો-બસો વર્ષ સુધી સાહિત્યની સેવા કરતી રહે એવી શુભેચ્છા.”

આ પછી કુલહાર વિધિ થયો હતો. પછી સભાના ઉપપ્રમુખ શ્રી ગુલાબચંદ લલ્લુભાઈએ પૂજ્ય સાધુસાધ્વીજી મહારાજે તથા પધારેલા સદ્ગૃસ્થો અને સન્નારીઓનો આભાર માનતાં કહ્યું હતું કે “આ સભાનો પાયો જ્ઞાનનિષ્ઠ અને ધર્માનુરાગી પુરુષોએ નાંખ્યો હતો એટલે તેમની પછી પણ સભાને ઉત્તરોત્તર સેવાભાવી કાર્યકરો મળી રહ્યા છે. શ્રી ગુલાબચંદલાઈ તથા શ્રી વલ્લભદાસ-ભાઈએ તો આ સભાને પોતાની બાત સમર્પણ કરી હતી. આજે પણ શ્રી ખીમચંદલાઈ તથા શ્રી ફત્તેહચંદલાઈ આવી જ રીતે કાર્ય કરી રહેલ છે તે આનંદની વાત છે. શ્રી અમૃતલાલભાઈએ ભાવનગરના શ્રી સંઘની એકતાનો ઉલ્લેખ કર્યો છે તે અમારે માટે ખરેખર ગૌરવનો વિષય છે.”

ત્યારબાદ સત્રની બાળાઓએ “અવસર બેરબેર નહિ આવે,” એ શ્રી આનંદધનજી મહારાજનું પદ ગાયું હતું અને પછી આગમ પ્રભાકર મુનિ શ્રી પુણ્યવિજયજી મહારાજે “સર્વ માંગલ્ય”નું શ્રવણ કરાવીને સમારંભની પૂર્ણાહુતી કરી હતી.

મણિમહોત્સવ અંગે મોઢ જ્ઞાતિ વાડીમાં સભા તરફથી એક ભોજન સમારંભ યોજવામાં આવ્યો હતો. આ પ્રસંગે પધારેલ પ્રમુખશ્રી, અતિથિવિશેષ, ડૉ. શ્રી એ. એન. ઉપાધ્યે, બહારગામના મહેમાનો અને સ્થાનિક ગૃહસ્થો તેમ જ સભાના સભ્યોએ પધારી ભોજન-સમારંભના આનંદમાં વૃદ્ધિ કરી હતી. ભોજન અંગેની વ્યવસ્થા પણ જીલ્લી સુંદર રીતે રાખવામાં આવી હતી.

જૈન સાહિત્ય કળા પ્રદર્શન સામગ્રી

પ્રદર્શનમાં રજૂ કરવામાં આવેલ રસસામગ્રીની વિગતવાર યાદી નીચે રજૂ કરવામાં આવેલ છે. તે વાંચવાથી આપણા પ્રાચીન સાહિત્ય ; તથા ચિત્રકળાની વિશિષ્ટતાનો ખ્યાલ આવી શકશે.

આ પ્રદર્શનમાં રજૂ કરવામાં આવેલ સામગ્રીમાં, આગમ પ્રભાકર પૂજ્ય પુણ્ય-વિજયજી મહારાજનો સંગ્રહ તથા શ્રી લાલભાઈ દલપતભાઈ પ્રાચ્ય વિદ્યામંદિર-અમદાવાદનો સંગ્રહ તેમ જ શ્રી આત્માનંદ સલામાં પ્રાચીન હસ્તલેખિત પ્રતોનો મુનિશ્રી ભકિતવિજયજીનો સંગ્રહ હતો તેમ જ લાવનગર શ્રી ડોસાભાઈ અલેચંદ જૈન જ્ઞાન ભંડારના પ્રાચીન સાહિત્ય સંગ્રહમાંથી કેટલીક પ્રાચીન અને કિંમતી કૃતિઓ પણ રજૂ કરવામાં આવી હતી.

પ્રદર્શનમાં કેટલીક પ્રતો સુવર્ણાક્ષરે અને કેટલીક રૌપ્યાક્ષરે લખાયેલ હતી. રજૂ થયેલ લગભગ તમામ પ્રતો સચિત્ર હતી. અને તેમાંનાં હાથે કરાયેલાં ચિત્રોના જુદા જુદા કાળના નમૂનાઓ ચિત્રકળાના અભ્યાસકેને ઘણા જ ઉપયોગી બને તેવા હતા.

આ ઉપરાંત આ પ્રદર્શનમાં પ્રાચીન સમયના લખવાનાં સાધનો જેવા કે ખડીયા, કલમ, આંકડીઓ, શાહી વગેરે રજૂ કરવામાં આવ્યા હતા, જેના ઉપરથી જુના કાળની લેખન પદ્ધતિનો ખ્યાલ જોનારને આવી શકે. પ્રાચીન ભાષા-લિપિ અને સંશોધનમાં રસ ધરાવતાઓને આ પ્રદર્શન ઘણું મહત્વનો અભ્યાસ પૂરો પાડતું હતું.

આ પ્રદર્શન ઉપર ઉપરથી જોનારને પણ એકજે ખ્યાલ આવે કે જુના કાળમાં પૂ. સાહુ

મહારાજો, વિદ્વાનો તથા લલિયાઓ ધીરજ, ખંત અને ઉત્સાહથી જ્ઞાનથી કેવી ઉપાસના કરતા હશે.

આ ઉપરાંત પૂજ્ય જંબૂવિજયજી મહારાજે બાર વરસનો અથાક પરિશ્રમ લઈ, ઝીણવટ ભર્યું સંશોધન કરી જે દ્વાદશારન્ય-ચક્રનું સંપાદન કર્યું, તે પ્રાચીન ગ્રંથ તથા તેમાં ઉપયોગમાં લીધેલ સામગ્રી પણ આ પ્રદર્શનમાં રજૂ કરવામાં આવી હતી. આ ઉપરથી તેઓશ્રીની સંશોધન પદ્ધતિ અને તે માટે લીધેલ જરૂરી ખંત, કાળજી અને પરિશ્રમનો જોનારને ખ્યાલ આવતો હતો.

નીચેની યાદી ઉપરથી પ્રદર્શનની સામગ્રીની ઉપયોગિતાનો વાંચકોને ખ્યાલ આવશે અને તેનું મહત્વ સમજશે.

સાહિત્ય-પ્રદર્શનની સામગ્રી

સલાના ઉપરના હોલમાં યોજાયેલ સાહિત્ય પ્રદર્શનમાં નીચે પ્રમાણે સામગ્રી મુકવામાં આવી હતી.

મુનિશ્રી પુણ્યવિજયજી મ. સા.નો સંગ્રહ તાડપત્રીય ઉપદેશમાલા હેવાયોપાદેયા વૃત્તિ-

સહિત પત્ર. ૨૭૨ લે.સં. ૧૨૧૬
,, ધર્મોત્તર ટિપ્પનક પત્ર. ૧૩૧ લે.સં. ૧૧૧૬
પાર્શ્વનાથયક્ષ્યક્ષિણીવસ્ત્રપટ લે. ૧૫મે

,, ,, કૂંકાર વસ્ત્રપટ ,,
,, વર્ધમાનવિદ્યા ,, લે. સં. ૧૫૩૨

તામ્રપત્ર. દાનપત્ર કુવસેન ૧લાનું (શુભતકાલીન)
ચિત્રપટ્ટિકા. ષોડશવિદ્યાદેવી અનુ ૦ ૧૨મો

શતક

,, જિનદત્તસૂરિ વ્યાખ્યાન ,,
કાગળ ઉપર કલ્પસૂત્ર સચિત્ર લે. સે. ૧૪૦૩

,, ,, ,, લે. ૧૬ મો

,, ,, ,, લે. ૧૭૮૬

,, ઉત્તરાધ્યયનસૂત્ર ,, લે. સં. ૧૫૪૬

,, ,, ,, લે. ૧૭મો

તાડપત્ર. પાર્શ્વનાથચરિત્ર સચિત્ર લે. ૧૫મો

જુર્જપત્ર સ્તોત્ર. સોનેરી શાહીથી લખેલું
લે. ૨૦મો

કાગળ ઉપર શંતુજય માહાત્મ્ય સચિત્ર
લે. સં. ૧૫૨૫

ઉં નસવિજયજીને વહોરાવેલી

,, કાલિકાચાર્યકથા સચિત્ર અનુ. ૧૬મા સૈકાની

,, આર્દ્રકુમારરાસ ,, લે. ૧૭ મો

,, કૃષ્ણવેલી ,, લે. ૧૮ મો

,, જંબૂદ્વીપપ્રસ્થિતિ ,, લે. ૧૭ મો

,, સંગ્રહણી પ્રકરણ ,, લે. ૧૬૮૭

,, ,, ,, લે. ૧૭ મો

,, શ્રીચંદ્રરાસ ,, લે. ૧૮૬૬

,, કાલિકાચાર્યકથા ,, લે. ૧૬ મો

સુવર્ણાક્ષરી

,, કલ્પસૂત્રસુવર્ણાક્ષરી ,, લે. ૧૬ મો

કાગળ ઉપર ધન્નાશાલિભદ્રરાસ સચિત્ર
લે. ૧૮ મો

,, કલ્પસૂત્ર રૌપ્યાક્ષરી લે. ૧૮૧૪

,, નાંદડરાસ આદિ સચિત્ર લે. ૧૯ મો

,, લોકનાલિદ્વાત્રિંશિકા ,, લે. ૧૮ મો

,, સિંહલકુમાર ચોપઈ ,, લે. ૧૮૨૬

,, નારકરાસ ,, લે. ૧૯ મો

મણિમહોત્સવ વિશેષાંક

,, નલદમયંતીરાસ ,, લે. ૧૭ મો

,, સ્થૂલિભદ્ર કોશ્યાવિવાદ
નવરસો સચિત્ર લે. ૧૯૦૭

,, શાલિભદ્ર ચરિત્ર રાસ સચિત્ર લે. ૧૯ મો

,, કુતુબદીન શાહબંદા વાર્તા ,, લે. ૧૮૦૬

,, ગૌતમપૃષ્ઠા ,, લે. ૧૭ મો

,, માધવાનલકામકંદલા કથા ,, લે. ૧૬ મો

,, પ્રશ્નશકુનાવલી ,, લે. ૧૮ મો

,, શ્રીચંદ્રરાસ ,, લે. ૧૭૧૨

,, વિજયાનંદ ભક્તામરસ્તોત્ર ,, લે. ૨૦ મો

ઉપરાંત જીર્ણ પુસ્તકો, ઉઘર્ધથી ખવાયેલ તથા જીવાતથી ખવાયેલાં પુસ્તકોના નમૂનાઓ તેમજ રિક્તાલિપિ ચિત્ર, ચિત્ર પૃષ્ઠિકાઓ, સુસન્ધિતા, સંશોધન પદ્ધતિના નમૂના જેવી પ્રતિઓ તથા લાખી શાહી, કાથાની શાહી, હરતાલથી લખેલા પુસ્તકના નમૂનાઓ, શ્વેતાક્ષર, ઉપસાવેલા અક્ષરોના નમૂનાઓ, સૂક્ષ્માક્ષર, સ્થૂલાક્ષર, પંચપાઠ, ત્રિપાઠ, સસ્તબ્ધ, ઉપરાંત સં. ૧૨૮૬માં લખેલું કારક સંબંધોદ્યોત, સં. ૧૩૦૫માં લખેલા સ્તોત્રો અને ૧૪મા ૧૫મા સૈકાના લિપિના નમૂનાઓ મુકવામાં આવ્યા હતા.

પુસ્તક રક્ષણનાં સાધનોમાં પુસ્તકો ભરવાના ચામડાના તથા કુટામાંથી બનાવેલા ડબ્બાઓ, ચંદનનો સોપડો, પુઠાઓ અનેક જાતનાં હતાં જેવાંકે, મોતીથી ભરેલું, જરીથી ભરેલું, કાચનું કામ, રેશમી ભરત, કોતરીને બનાવેલ, ચંદનનું, ચાંદીનું, હાથીદાંતની ચીપો જડેલું અને સચિત્ર હતાં. પુસ્તકોને વીંટવાની કવળીઓ પુઠા ઉપર ભરાવવાની મોતિથી ભરેલી ચામરચંગી, હાથીદાંતની અંધિકાઓ, પિત્તળની તથા લાકડાની હવણીઓ વિગેરે મુકયાં હતાં.

પુસ્તક લેખનનાં સાધનોમાં જુના વખતના પિત્તળના ખડીયા, કલમદાન, હિંગબોકદાન, ખડે ફાટીયું, જુજવલ, પ્રાકાર, ઘુટો, શંખ, કોડો, હરતાલ, કાળીશાહી, ગેર, હિંગબોક, ચોપણી, કંબિકા, વિગેરે હતાં.

પિત્તળના કળામય નમૂનાઓમાં ચતુર્મુખ પ્રાસાદ તથા પંચતીર્થી પરિકર મુકયાં હતાં.

મુનિરાજ શ્રી હંસવિજયજી સંગ્રહ-વડોદરાની કાગળ ઉપર સુવર્ણાક્ષરથી લખેલી કલ્પસૂત્રની સચિત્ર જોનપુરી કલમની લે. અનુ. ૧૫મા શતકની પ્રતિ હતી.

લા. દ. વિદ્યામંદિર-અમદાવાદના સંગ્રહમાંથી કાગળ ઉપર કલ્પસૂત્ર સુવર્ણાક્ષરી સચિત્ર લે. ૧૫૧૭

„ મેઘદૂત કાવ્ય	સચિત્ર	„ ૧૭૨૬
„ કુમારસંલવ મહાકાવ્ય	„	„ ૧૭૦૧
„ કલ્પસૂત્ર	„	„ ૧૫૪૭
„ સંગ્રહણી પ્રકરણ	„	„ ૧૬મો
„ શાંતિનાથ ચરિત્ર	„	„ ૧૪૫૩
„ વિજયચંદ્ર કેવલી ચરિત્ર	„	„ ૧૫૫૬
„ ચંદ્રપ્રભસ્વામી ચરિત્ર	„	„ ૧૫૫૫
„ કલ્પસૂત્ર	„	„ ૧૫૪૪

ઉપરાંત તાંબાકુંડી જેના ઉપર લગવાન મહાવીર તથા શંકરપાર્વતી, ગૌતમસ્વામી, વિગેરેનાં રૂપો કરેલાં છે તે તથા જુના સમયનાં પિત્તળનાં ઢાળેલાં તથા લાકડાનાં કોતરીને બનાવેલાં ચૌદ સ્વપ્નોમાંનાં કેટલાંક સ્વપ્નો મુકયાં હતાં.

શેઠ ડોસાભાઈ અભેચંદ-ભાવનગરના ભંડારમાંથી નીચે પ્રમાણે સામગ્રી મુકી હતી.

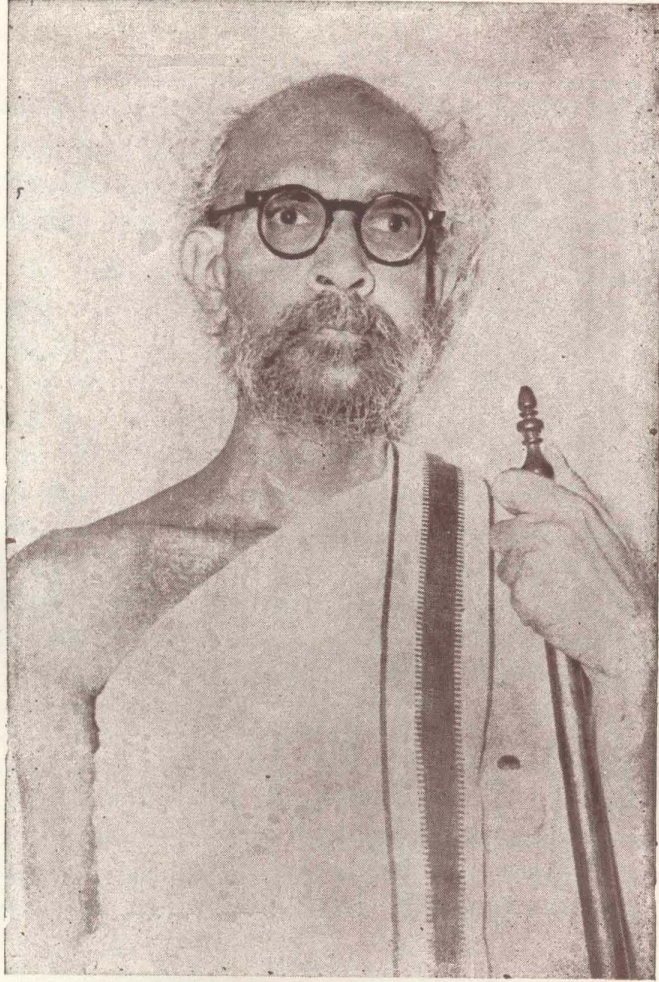
કાગળ ઉપર ચંદ્રરાજનો રાસ	સચિત્ર
„ કલ્પસૂત્ર	„
„ કલ્પસૂત્ર	„
„ માનતુંજ માનવતી રાસ	„
„ જંબૂદ્વીપ પ્રસન્નિ	„
„ કલ્પસૂત્ર	„
„ પાંડવ ચરિત્ર આ પુસ્તકનાં દરેક પાને રિકતલિપિ ચિત્રો બનાવેલાં છે અને કુલ પત્ર ૨૩૮ છે.	

અમદાવાદ દેવસાનાં પાડાના ભંડારમાંથી કાગળ ઉપરની ત્રણ સચિત્ર પ્રતો મુકી હતી. ઉપદેશમાલા સચિત્ર લે. સં. ૧૭૬૫ સંગ્રહણી પ્રકરણ „ લે. સં. ૧૬૪૦ હરિબલ રાસ „ લે. સં. ૧૭૪૪

દ્રાહશાર નયચકની એ કાગળની પ્રતિ જેમાં એક શેઠ ડોસાભાઈ અભેચંદ ભંડારની તથા એક દેવસાના પાડાની હતી.

મુનિરાજ શ્રી યશોવિજયજીએ મુંબઈથી મોકલેલા જૈન તીર્થોના ફાટોગ્રાફ્સ તથા કલ્પસૂત્રનાં જુનાં ચિત્રો ઉપરથી બનાવેલાં મોટી સાઈઝનાં ચિત્રો, કપડા ઉપર સિદ્ધચક્ર ચંત્ર વિગેરે હતાં.

નયચકના સંપાદનના ઉપયોગમાં લેવાયેલી મુનિરાજશ્રી જંબૂવિજયજી મ.ની સામગ્રી તથા સલાનાં પ્રકાશનો મુકયાં હતાં.

પૂ. સુનિરાજ શ્રી જાંબૂવજયજી મહારાજ

દ્વાદશાર નયચક્રના સંપાદક :

જ્ઞાનતપસ્વી મુનિ શ્રી જંબૂવિજયજી

ઉદ્ધાસભર્યા વાતાવરણ વચ્ચે તા. ૩૦-૪-૬૭ રવિવારે, સભાનો મણિમહોત્સવ-સમારંભ સવારે સાનંદ પૂર્ણ થયા પછી, દર્શનશાસ્ત્રના મહાન ગ્રંથ ‘શ્રી નયચક્ર’ ના પ્રથમ ભાગના ઉદ્ધાટનનો સમારંભ સાંજના ચાર વાગે યોજવામાં આવ્યો હતો. સભાના ગૌરવભર્યા અપૂર્વ પ્રકાશનોમાં આ એક મહાન સિદ્ધિનું પ્રકાશન હતું.

ચાર-ચાર વરસની સતન જલ્દેમત અને જ્ઞાનોપાસનાના અંતે યુદ્ધ સંશોધન પછી તૈયાર કરવામાં આવેલ આ મહાન ગ્રંથનું સંશોધન કરનાર જ્ઞાનતપસ્વી મુનિ શ્રી જંબૂવિજયજી મહારાજ આ પ્રસંગે હાજર રહે તો તેઓશ્રીના દર્શનનો સૌને લાભ મળે અને ગ્રંથસંપાદનની મહાન યાત્રાના કડવા મીઠા અનુભવો તેઓશ્રી પાસેથી જાણવાનો લાભ મળે, તે માટે આ પ્રસંગે ભાવનગર પધારવા માટે સભાએ તેઓશ્રીને બે વરસથી વિનંતીઓ કરી હતી, તેઓશ્રીને વિનવવા માટે સભાના પ્રમુખ શ્રી ખીમચંદભાઈ તેઓશ્રીની રૂબરૂ કચ્છમાં પહોંચ્યા હતા. પરંતુ આવા પ્રસંગે હાજર રહેવામાં તેઓશ્રીનું અહુમાન થતું હોય તેમ લાગવાથી અને માન કે પ્રશંસાથી પર રહેવાની તેઓશ્રીની યોગદૃષ્ટિ હોવાથી તેઓશ્રીએ આ પ્રસંગે ભાવનગર પધારવાની અમારી વિનંતીઓનો કોઈપણ સંયોગોમાં સ્વીકાર ન કર્યો, તેઓશ્રીનો માત્ર એક જ જવાબ હતો. “મેં મારી ફરજ અગ્નવી; મારું કાર્ય ગુરૂદેવની કૃપાથી પૂરું થયું. તે અંગે ગીત ગાવાનાં ન હોય.” એટલે આ પ્રસંગે તેઓશ્રીની હાજરીનો લાભ ન મળ્યો. એક યોગીની જેમ તેઓશ્રી આ સમારંભથી અજાણ-અલ્પિત રહ્યા.

આમ તેઓશ્રીનો હાજરીનો લાભ અમોને મળી ન શક્યો, ત્યારે તેઓશ્રીની આ કહિત જ્ઞાનયાત્રાના અનુભવ પ્રસંગો અને જીવનપરિચય આ પ્રસંગે રજૂ કરવાનો વિચાર કર્યો, અને તે માટે કેટલીક લોકીકત તેઓશ્રી પાસેથી મેળવવાનો પ્રયાસ કર્યો. તેમાં પણ અમોને સફળતા ન મળી. એટલે તેઓશ્રીની સાથેના વાર્તાલાપોમાંથી આડકતરી રીતે મેળવેલ ભાંગી-તૂટી કડિકાઓ એકત્ર કરી અને ‘નયચક્ર’ ના પ્રથમ પ્રકાશનના ઉદ્ધાટન પ્રસંગે અમે રજૂ કરીએ છીએ.

એક સાધક તરીકે તો તેઓશ્રીના જીવનમાંથી અનોખા પ્રેરણા મળે છે. તેઓશ્રીના પિતા-ગુરુ મુનિશ્રી ભુવનવિજયજી મહારાજનું જીવન પણ એવી જ પ્રેરણાઓને આપનારું છે. વળી એક પ્રખર સંશોધક તરીકે, મુનિશ્રી જંબૂવિજયજી મહારાજના દિલમાં ઉછળતી ઉર્મિઓ પણ આપણને અનોખી જ પ્રેરણા આપી ગય છે. આ મહાન વિશ્લેષિતે અમારા વંદન.

પરમ પૂજ્ય મુનિરાજશ્રી જંબૂવિજયજી મહારાજના સંસારી પિતાનું નામ શ્રી ભોગીલાલ અને દાદાનું નામ શ્રી મોહનલાલ. તેમનું મૂળ વતન બહુચરાજી (ગુજરાત) પાસેનું નાનું ગામ દેથળી. પણ કુટુંબ વિશાળ હોવાના કારણે શેઠશ્રી મોહનલાલ, માંડલ ખાતે બીજી દુકાન હોવાથી ત્યાં રહેતા અને તેમનો લગ્ન સંબંધ પણ માંડલ ખાતે જ ડાહીબેન ડામરશી સાથે થયેલો. ડાહીબેનમાં ધાર્મિક સંસ્કારો ઊંચી કેટિના હતા અને તેનો વારસો શ્રી ભોગીલાલભાઈને સારી રીતે મળેલો.

શ્રી ભોગીલાલભાઈ સત્તર વર્ષની વયે માંડલ છોડી પોતાના મૂળ વતન દેથળી ગયા અને ત્યાં બે વર્ષ રહી પછી અમદાવાદ ગયા અને અમદાવાદમાં ધર્મો વિકસાવ્યો, વેપારમાં સારી પ્રતિષ્ઠા જમાવી. તેમનાં પત્ની શ્રી મણીબાઈ પણ સદ્ગુણી અને ધાર્મિક વૃત્તિમાં હતાં. સત્તાવીશમાં વર્ષે સં. ૧૯૭૮માં શ્રી ભોગીલાલભાઈને એક પુત્રરત્નની પ્રાપ્તિ થઈ, જે હાલ ‘મુનિરાજશ્રી જંબૂવિજયજી મહારાજ’ના નામથી સુપ્રસિદ્ધ છે.

શ્રી ભોગીલાલભાઈમાં નાનપણથી ધાર્મિક સંસ્કારો પ્રબળ હતા. સર્વ પ્રકારની સાધન સંપત્તિ, અનુકૂળ વાતાવરણ, અન્ય પણ સુંદર સુવિધાઓ હોવા છતાં તેમનું મન સંસારમાં ચોંટ્યું નહીં અને વૈરાગ્ય તરફ મનનો ઝોક વળતો રહ્યો. છેવટે સાડત્રીશ વર્ષની ઉંમરે સં. ૧૯૮૮માં અમદાવાદમાં પૂ. આ.શ્રી સિદ્ધિસૂરિજી (દાદા)ના શિષ્ય પૂ. આ.શ્રી મેઘસૂરિજીના વરદહસ્તે દીક્ષા લીધી અને મુનિશ્રી ભુવનવિજયજી નામથી પ્રસિદ્ધ થયા. સંયમી જીવનમાં નિરતિચારપણે ચારિત્ર પાલન કરતાં કર્મગ્રંથો અને આગમસાહિત્યનો અભ્યાસ શરૂ કર્યો અને અલ્પ સમયમાં જ “શાસ્ત્રજ્ઞાતા” તરીકે નામના મેળવી. વિવિધ દર્શનો સંબંધી પણ તેઓશ્રીનું જ્ઞાન સૌને આકર્ષી લેતું.

સં. ૧૯૯૩માં પંદર વર્ષની ઉંમરે પૂ. શ્રી ભુવનવિજયજી પાસે તેમના એકના એક સંસારી પુત્રે પરમ લાગવતી દીક્ષા સ્વીકારી અને તે જ મુનિશ્રી જંબૂવિજયજી.

મુનિરાજશ્રી જંબૂવિજયજી તીવ્ર બુદ્ધિવાળા હોવાથી તેમને ઘડવા માટે પૂ. મહારાજશ્રી ભુવનવિજયજીએ પૂરતો પ્રયાસ કર્યો. કમાઉ પુત્રને કયો પિતા સ્નેહથી ન નવરાવે? તેમજ તેજસ્વી શિષ્યથી કયો ગુરુ હર્ષોદ્રેક ન પામે? તેમાંય મુનિશ્રી જંબૂવિજયજી તો સંસારીપણાના પુત્ર; લોહીનો સંબંધ. કુશળ શિલ્પી મનોહર મૂર્તિ બનાવવા માટે વર્ષોનો પરિશ્રમ સેવે અને પોતાની સર્વ શક્તિનો વ્યય કરે તેમ મુનિશ્રી જંબૂવિજયજી માટે સ્વ. ગુરુદેવ ભુવનવિજયજીએ અહર્નિશ પ્રેમભાવે અવિરત પ્રયત્ન કર્યો અને આજે મહાન ચિંતક, દર્શનકાર તેમજ નૈયાયિક તરીકે મુનિશ્રી જંબૂવિજયજીનું નામ વિદ્વાનગણમાં મોખરે છે અને ન્યાયશાસ્ત્રમાં દેશપરદેશના વિદ્વાનોનું પૂછવા ઠેકાણું બની રહ્યા છે.

આ ગુરુ-શિષ્યની જોડલીને કોઈ દુર્લભ તેમજ ઉપયોગી ગ્રંથનું સંપાદન કરવાની ઇચ્છા થઈ અને તેમણે પ્રાચીન જ્ઞાનભંડારોના ઉદ્ધારક અને અનેક ગ્રંથોના સંશોધક મુનિરાજશ્રી પુણ્યવિજયજી મહારાજની સલાહ લીધી. મદલવાદીપ્રણીત ‘દ્વાદશાર’ નય-ચક્રમ્’નું મૂળ તો મળતું જ નથી પણ તેની ઉપર આચાર્યશ્રી સિંહસૂરિ ક્ષમાશ્રમણે

રચેલી અતિ વિસ્તૃત નયચક્રવૃત્તિ જે મળે છે તેનું સંશોધન કરવાની ખાસ આવશ્યકતા હતી. આ કાર્ય પ્રતિઓની અશુદ્ધતા અને અંથોમાં આવતા અસંખ્ય સંદર્ભો શોધવાની મુશ્કેલીઓના કારણે અત્યંત કઠિન હતું એટલે મુનિરાજશ્રી પુણ્યવિજયજી મહારાજે તેમને આ અંથનું સંશોધન-સંપાદન કરવાની ભલામણ કરી. અતિશય કઠિન હોવા છતાં તે કામ ઉપાડી લેવાની આ ગુરુ શિષ્યે તત્પરતા બતાવી અને મુ.શ્રી પુણ્યવિજયજી મહારાજને પ્રતિઓ મોકલી આપવા વિનંતી કરી.

મુનિશ્રી જંબૂવિજયજીએ સં. ૨૦૦૩માં પૂજ્ય ગુરુદેવ મુનિરાજશ્રી ભુવનવિજયજીના આશીર્વાદ અને પૂર્ણ સહકારથી આ અતિ કઠિન કાર્યનો આરંભ કર્યો. તેઓશ્રીએ સંસ્કૃત, પ્રાકૃત, અંગ્રેજી વગેરે ભાષાઓનો અભ્યાસ કરી લીધેલો હતા પરંતુ આ અંથનું સંપાદન કરતી વખતે તેઓશ્રીને લાગ્યું કે સાંખ્ય, વૈશેષિક, બૌદ્ધ આદિ દર્શનોના જે જે અંથોનું નયચક્રમાં ખંડન કરેલું છે તેમાંથી મોટા ભાગનું સાહિત્ય આજે નાંમશેષ થઈ ગયું છે. પરંતુ મૂળ સંસ્કૃત ભાષામાં આ અંથો નષ્ટ થયા હોવા છતાં તેમાંના કેટલાકનું ભોટ (તિબેટન) ભાષામાં લગભગ એક હજાર વર્ષ પૂર્વે થયેલા અનુવાદો મળે છે; એટલે એ અંથોની જાણકારી માટે તિબેટન ભાષાનો અભ્યાસ આવશ્યક છે અને મુનિશ્રીએ તેટલા ખાતર તે અભ્યાસ કરી લીધો અને આવા અંથોના તિબેટન અનુવાદો મેળવી તે વાંચી લીધા.

આ અંથનું સંશોધન-સંપાદન સર્વાંગ સંપૂર્ણ બને તેટલા માટે મુનિરાજશ્રી જંબૂવિજયજીએ કોઈપણ પ્રયાસ બાકી રાખ્યો નથી. તિબેટન ભાષામાં અનુવાદિત સંખંધ ધરાવતાં અંથો તપાસ્યા પછી પણ તેઓશ્રીએ આ બાબતના જાણકાર પરદેશી વિદ્વાનો સાથે સંપર્ક સાધ્યો, ઓસ્ટ્રિયાના ડો. ઈ. ફ્રાઉલનેર, ઇટલીના ડો. ટૂચી, ઇંગ્લાંડના ડો. થોમ્પસન, યુનાઈટેડ સ્ટેટ્સના ડો. વોલ્ટર મૌરર અને ડો. જ્યોર્જ બુચ, જાપાનના ડો. છેન્શો કાનાકુરા વગેરે સાથે તેઓ પત્રવ્યવહાર સંખંધમાં છે અને અદ્યતન શોધોથી આ રીતે તેઓ પરિચિત રહે છે અને આ સર્વેનો લાભ તૈયાર કરતી વખતે આ અંથને મળ્યો છે.

મુનિરાજશ્રી જંબૂવિજયજી દર્શનશાસ્ત્રોના ઝાંડા અભ્યાસી, ચિંતનકાર અને સંશોધક હોવા ઉપરાંત એક ઉચ્ચ કોટિના સાધક છે. કીર્તિ કે પ્રશંસાથી હંમેશાં દૂર જ રહે છે. યોગસાધના તેમની પ્રિય પ્રવૃત્તિ છે. આટલા મહાન જ્ઞાનતપસ્વી હોવા છતાં તેઓશ્રીમાં મોટાઈ કે અભિમાનનો એક છાંટો સરખો પણ નથી. નમ્રતા અને સરળતાથી તેઓશ્રીનું જીવન હંમેશા સુવાસિત બન્યું છે.

આ સભાને આવા નિરભિમાની જ્ઞાનતપસ્વીનો સુયોગ સાંપડ્યો છે તે આ સભાનું મોટું ગૌરવ છે. સભાના મણિમહોત્સવ પ્રસંગે સ્વ. મુનિરાજશ્રી ભુવનવિજયજીને સવિનય વંદણા સાથે સ્મરણાંજલિ અર્પીએ છીએ અને મુનિરાજશ્રી જંબૂવિજયજીને નમ્રતાપૂર્વક વંદણા કરી ઈર્ષ્યાએ છીએ કે તેઓશ્રી દીર્ઘાયુષી થાય અને તેઓશ્રીના જ્ઞાનનો લાભ સભાને હંમેશાને માટે મળતો રહે.

મણિમહોત્સવ વિશેષાંક

૧૫૧

દ્વાદશારે નયચક્રના પ્રકાશનનો સમારંભ

રવિવારે બપોર પછી ચાર વાગતા શ્રી ભારતીએન, શ્રી મહાવીર જૈન મહિલા મંડળ અને શ્રી વૃદ્ધિચંદ્રજી જૈન સંગીત કલામંડળનાં ગીતોથી સભાની શરૂઆત થઈ હતી. સમારંભનું પ્રમુખસ્થાન સુપ્રસિદ્ધ વિદ્વાન ડૉ. આદિનાથ નેમિનાથ ઉપાધ્યેએ શોભાવ્યું હતું. શ્રી ભાઈચંદભાઈ વકીલે બાકીના સંદેશાઓનું વાચન કરતા નયચક્ર અંગેના પંડિતજી સુખલાલજી અને શ્રી કૃતેહચંદ જવેરભાઈ શાહના સંદેશાઓ વાંચી સંભળાવ્યા હતા અને બીજાઓનો નામ નિર્દેશ કર્યો હતો.

પ્રમુખશ્રીનો પરિચય આપતા શેઠશ્રી અમૃતલાલ કાળીદાસ દોશીએ કહ્યું હતું કે “આવી સુંદર ફરજ બળવતાં મને બહુ આનંદ થાય છે. ડૉ. ઉપાધ્યેનો જન્મ સને ૧૯૦૬ માં થયો હતો અને અભ્યાસકાળ દરમ્યાન તેઓએ ઉત્તરોત્તર વિકાસ સાધ્યો હતો. ૧૯૪૭ માં તેઓએ મહાનિબંધ લખીને ડોક્ટરેટની પદવી લીધી.

પં. શ્રી સુખલાલજી, મુનિ શ્રી પુણ્યવિજયજી અને મુનિ શ્રી જિનવિજયજીએ એમના જીવનમાં પ્રકાશ પાથર્યો છે. એમણે વીસ જેટલા ગ્રંથોનું સંપાદન કર્યું છે, અને સૌ ઉપરાંત અભ્યાસપૂર્ણ લેખો અને નિબંધો લખ્યા છે. નયચક્ર જેવા ગ્રંથના પ્રકાશન માટે આપણે તેમને મેળવી શક્યા તે ખૂબ આનંદની વાત છે.”

સભાના પ્રમુખ શ્રી ખીમચંદભાઈએ નયચક્ર ગ્રંથના પ્રકાશનનું કાર્ય કેવી રીતે શરૂ થયું, આગળ વધ્યું અને એમાં કેનો કેનો સહકાર મળ્યો તેમજ મુદ્રણ વગેરેની વિગતો રજૂ કરી હતી. ખર્ચ બાબતમાં જણાવ્યું હતું કે સભાને આ ગ્રંથના પ્રકાશન માટે લગભગ પચીસ હજાર રૂપિયાનો ખર્ચ થયો છે પરંતુ પં. પૂ. મુનિરાજશ્રી પુણ્યવિજયજી મહારાજની કૃપાથી તે મેળવી લેવાયો છે. હજી બીજાં ભાગ પ્રસિદ્ધ કરતાં પહેલાં ડૉ. પંદરેક હજારનો ખર્ચ થવા વકી છે. આપ સૌના સહકારથી તે અમને મળી રહેશે તેવી શ્રદ્ધા છે.

પૂ. મુનિરાજ શ્રી પુણ્યવિજયજીએ આ પ્રસંગે બોલતા મુનિ શ્રી જંબૂવિજયજીના કાર્યની ખૂબખૂબ અનુમોદના કરી હતી. અને તેમની વિદ્વતાને સુક્ત મને ગિરદાવી હતી. આ ગ્રંથના સંપાદનમાં નયચક્રની ડૉ. શ્રી યશોવિજયજી મહારાજ, અને તેઓશ્રીના શુરુ વગેરે સાત મુનિવરોએ માત્ર પંદર દિવસમાં કરેલ હસ્તપ્રતની નકલ મળી આવ્યાથી આ સંપાદનમાં કેટલી મદદ મળી હતી અને આવી અતિ વિરલ અને અમૂલ્ય પ્રત અમદાવાદ-દેવસાના પાડાના ઉપાશ્રયમાંથી મળી આવવાથી વિદ્વાનોને કેટલો બધો આનંદ થયો હતો એની રોમાંચક કથા કહેતા કહેતા મહારાજ શ્રી લાગણીભીના બની ગયા હતા. જ્યારે પૂ. વિજયોદયસૂરિજી મ. ને તેમણે આવી પ્રત મળ્યાની વાત કરી, ત્યારે તેઓશ્રીએ ભાવના ભર્યા ફવરે ‘નમો જિણાણુ’ પઢતું ઉચ્ચારણુ કર્યું હતું. આ હસ્તપ્રતમાં પંચાવન સૌ જેટલા શ્રદ્ધાકો તો ખૂદ ઉપાધ્યાયજી મહારાજે પોતાના હાથે જ લખ્યા છે, તે તેમની જ્ઞાનોપાસનાની તીવ્રતાને સૂચવે છે. આ ગ્રંથ સર્વાંગ સંપૂર્ણ થાય એ માટે જ્યાં જ્યાંથી ઉપયોગી

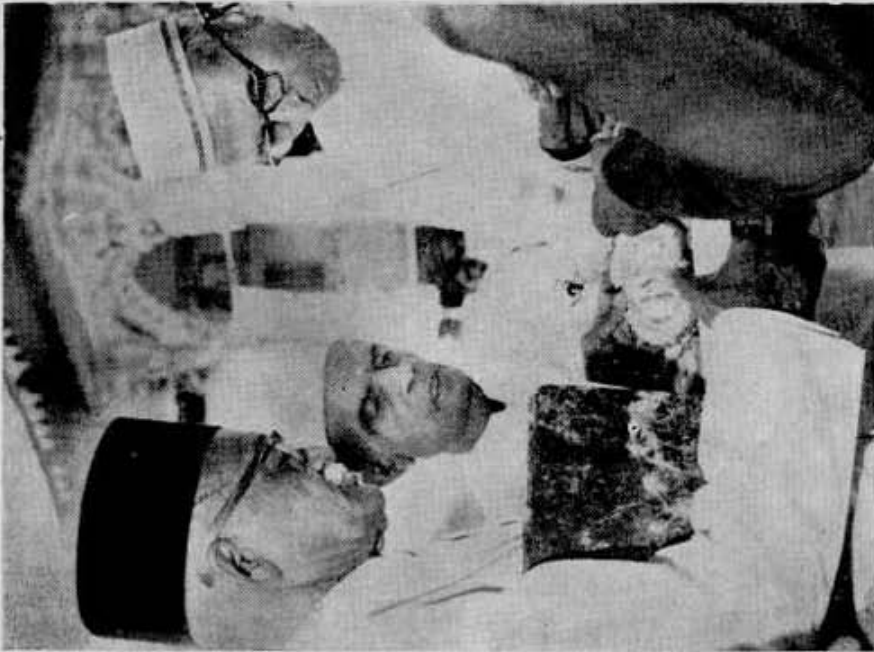

દ્વાદશાર નયચક્રના પ્રકાશન વિધિ માટે વિનતિ-શ્રી ખીમચંદ ચાંપશી શાહ

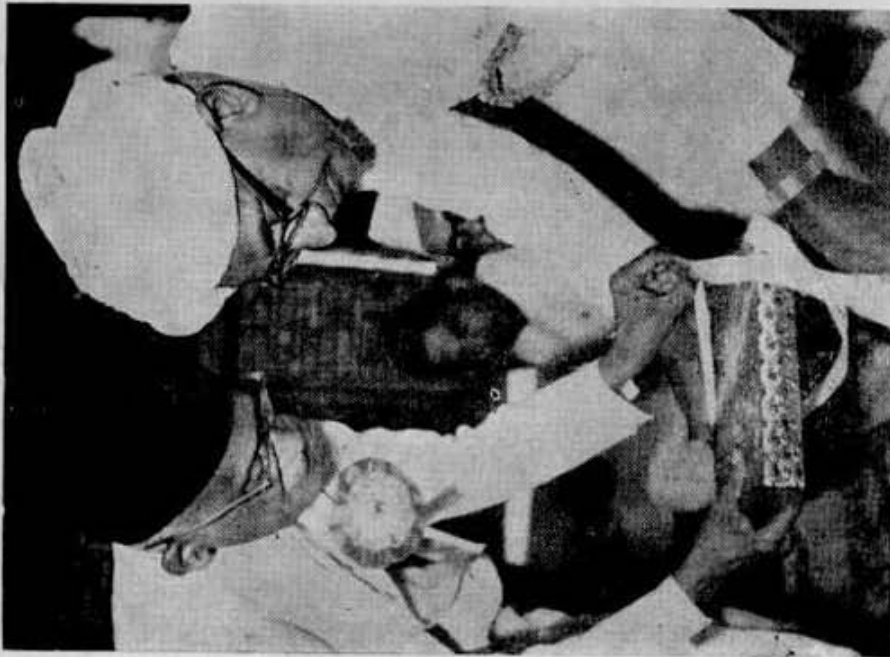

દ્વાદશાર નયચક્રનું વાસકેષથી પૂજન-પ. પૂ. આ. પ્ર. મુનિરાજશ્રી પુણ્યવિજયભ મ.

શ્રી કાલશાર નયચોક પ્રદાશન

સામગ્રી મળી શકે તેમ હોય ત્યાં ત્યાંથી તે એકત્ર કરવામાં આવી છે. મુનિ શ્રી જંબૂવિજયજીએ આ ગ્રંથનું સંપાદન ઉચ્ચ કોટીનું અને આદર્શ ગણાય એવું સુંદર કયું છે. આ ગ્રંથને સર્વાંગ સુંદર બનાવવામાં કશી ખામી રહેવા દીધી નથી. આ માટે તેઓને અભિનંદન આપીએ તેટલા ઓછા છે.

પૂ. શ્રી પુણ્યવિજયજી મહારાજને વંદણા કરી ડો. એ. એન. ઉપાધ્યેએ વાસદેવથી દ્વાદશાર નયચક્ર ગ્રંથનું પૂજન કયું હતું. અને એનું પ્રકાશન થયેલું જાહેર કયું હતું. ત્યારબાદ પોતાના અંગ્રેજીમાં લખેલા લાખણ ઉપર હિંદીમાં વિદ્વત્તાપૂર્ણ પ્રવચન કયું હતું આ લાખણનો ગુજરાતી અનુવાદ અન્યત્ર પ્રગટ કરવામાં આવેલ છે.

શ્રી રતિલાલ દીપચંદ દેસાઈએ પં. શ્રી દલસુખભાઈ માલવણિયા તથા પં. શ્રી જયેરદાસજીનો પરિચય આપ્યા બાદ પં. શ્રી દલસુખભાઈ માલવણિયાએ નયચક્રના સંપાદનનું કાર્ય મુનિશ્રી જંબૂવિજયજીને સોંપાયું તેની પૂર્વભૂમિકા સમજાવતાં પંડિત સુખલાલજી તેઓ પ્રત્યે કેવી રીતે આકર્ષાયા તેની વિગતો આપી હતી, અને નયચક્ર ગ્રંથના વિષયની અને એની વિશેષતાની સવિસ્તર સમજૂતી આપી હતી, જે અન્યત્ર આપવામાં આવેલ છે.

પંડિત શ્રી જયેરદાસજીએ સંશોધનનો વ્યાપક અર્થ કરીને જીવનની એકેએક ક્રિયાની ઉપયોગિતાનો વિચાર કરીને બધી ક્રિયાઓમાં પ્રવેશી ગયેલ અંધશ્રદ્ધાનું પરિમાર્જન કરવા તરફ ધ્યાન દોર્યું હતું; અને નયવાદનો સાચો અર્થ સમજીને પોતાના દષ્ટિગિહાને વ્યાપક, સમભાવપૂર્ણ અને સમન્વયકારી બનાવવાનો અનુરોધ કર્યો હતો.

ફૂલહાર બાદ સભાના મંત્રી શ્રી ચત્રભુજભાઈ જેયંદ શાહે આભાર વિધિ કર્યો હતો અને કંઈક નવું જાણવા મળ્યાના આહ્વાદલયાં વાતાવરણમાં ઉત્સવની પૂર્ણહિતિ થઈ હતી.

સાહિત્ય પ્રકાશન અંગે વિચારગોષ્ઠિ

તા. ૧-૫-૬૭ને સોમવારના રોજ સવારના ૧૦ વાગતાં સભાના હોલમાં પૂજ્ય મુ. શ્રી પુણ્યવિજયજીમ.તા સાનિધ્યમાં સાહિત્યપ્રકાશન તેમ જ સભાની હવે પછીની કાર્યવાહી અંગે વિચારગોષ્ઠિ યોજવામાં આવી હતી. તેમાં જુદા જુદા વિદ્વાનોએ વિદ્વાનોને તૈયાર કરવા અંગે, તેમ જ સાહિત્ય પ્રકાશન અંગે તથા સભાએ હાથ ધરવાના પ્રકાશન તેમ જ અન્ય કાર્યો અંગે પોતાના વિચારો પ્રદર્શિત કર્યા હતા. અંતમાં પૂ. મુ. શ્રી પુણ્યવિજયજીએ પોતાના વિચારો દર્શાવી લવિષ્યના કાર્ય માટે માર્ગદર્શન આપ્યું હતું.

પૂજા : સોમવારના રોજ બપોરના સભાના હોલમાં પંચકલ્યાણુક પૂજા લણાવવામાં આવી હતી.

વાર્તાલાપ : રાતના નવ કલાકે ડો. ઉપાધ્યેનો વાર્તાલાપ રાખવામાં આવ્યો હતો. એમાં ભાવનગરની ત્રણ સાહિત્ય સંસ્થાઓ કાર્યક્ષમ કેવી રીતે બને એની પણ વિચારણા કરવામાં આવી હતી.

આમ સભાના મણિમહોત્સવના બે દિવસનો કાર્યક્રમ સુંદર રીતે સફળ થયો હતો. આ ઉત્સવને નજરે જોનારને એનો મધુર સ્વાદ ચિરકાળ પર્યંત યાદ કરતા રહે એવો સુંદર, લવ્ય અને યાદગાર આ મહોત્સવ થયો હતો.

મણિમહોત્સવ વિશેષાંક

૧૫૩

ગુજરાતના અર્થભંડારોના હસ્તક્ષિપ્ત ગ્રંથોનો સમૃદ્ધ વારસો ભાવિ પ્રજાના
હસ્તમાં સોંપવો હોય તો તે કાર્ય માટે આપણે

અનુભવી અને યોગ્ય તાલીમ પામેલા સંપાદકોની જરૂર છે.

નયચક્રના પ્રકાશન સમારંભ પ્રસંગે, પ્રમુખ ડૉ. આદિનાથ નેમિનાથ ઉપાધ્યેયનું પ્રવચન
(અંગ્રેજી પ્રવચનનો ગુજરાતી અનુવાદ)

પૂજ્ય આગમપ્રભાકર શ્રી પુણ્યવિજયજી મહારાજ, પૂજ્ય ત્યાગીગણ તથા મારા અન્ય ભાઈ બહેનો,
ભાવનગરની જૈન આત્માનંદ સભાના મણિમહોત્સવમાં ભાગ લેવા માટે મને જ્યારે આ
સભાના પ્રમુખશ્રી તરફથી આમંત્રણ મળ્યું ત્યારે વિના વિલંબે મેં એ આમંત્રણનો સ્વીકાર કર્યો. આજે
મારા શિરે એક જવાબદારી પણ મૂકવામાં આવી છે. આપ સમક્ષ એક મહત્વની વાત રજૂ કરવાનું
મને કહેવામાં આવ્યું છે. એ મહત્વની વાત એ છે કે આ જૈન આત્માનંદ સભા તરફથી “દ્વાદશાર-
નયચક્ર” નામના ગ્રંથનું પ્રકાશન થવાનું છે. આ ગ્રંથનું સંપાદન કાર્ય મુનિશ્રી જમ્બુવિજયજીએ
કર્યું છે. આ પ્રકાશન વિશે મારે આપને બે બોલ કહેવાના છે. આ એક જવાબદારી છે. આવી
જવાબદારી શિર ઉપર ધરતાં મારી મર્યાદાઓના ખ્યાલ મને આવે છે. છતાંયે હું આપ સર્વ સમક્ષ
ઉપસ્થિત થયો છું તેનું પણ પ્રયોજન છે. ભારતીય સાહિત્યના અને વિશેષતઃ જૈન સાહિત્યના એક
અભ્યાસી તરીકે હું હંમેશાં આ આત્માનંદ સભાનાં પ્રકાશનોમાં ઉંડો રસ ધરાવું છું. મહાગ્રંથ
“દ્વાદશારનયચક્ર” માં મને વિશેષ રસ છે. આ મહાગ્રંથમાં અનેક વિશેષતા છે, વળી મુનિ શ્રી
જમ્બુવિજયજીના વિદ્વતા અને સંશોધનશક્તિ માટે મારા હૃદયમાં ઉંડી સન્માનની લાગણી ભરેલી છે.
તે ઉપરાંત આપ જેવા ધર્મપ્રેમી અને વિદ્યારત શ્રાવક બંધુઓના સમ્પર્કમાં આવવાની ઇચ્છાને
પણ હું રોકી શક્યો નથી. આપ જેવા ધર્મપ્રેમી અને વિદ્યારત ભાઈઓને મળવું કેને ન ગમે ?

આત્માનંદ સભા તરફથી પ્રકાશિત સંસ્કૃત અને પ્રાકૃત ગ્રંથોનો આંકડો ઘણો મોટો છે. આ
ગ્રંથોમાં ‘વસુદેવ હિંદી’ અને બૃહત્ કદ્મભાષ્ય જેવા ગ્રંથો તો અજોડ અને અનેરાં છે. આવી જ
સંસ્થાઓની સહાય અને પ્રોત્સાહનથી, તેમ જ મુનિ શ્રી ચતુરવિજયજી અને મુનિ શ્રી પુણ્યવિજયજી
જેવી સમન્વિત સાહિત્યક વ્યક્તિત્વ ધરાવતી પ્રતિભાઓ વડે સંપાદિત ગ્રંથો પ્રકાશિત થાય છે. જૈન
સાહિત્યમાં વીરસેન, જિનસેન અને ગુણભદ્રે વિદ્વાતાની જે પરંપરા ચાલુ કરી હતી તેને મુનિ શ્રી
ચતુરવિજયજી અને મુનિશ્રી પુણ્યવિજયજીએ પુનઃ સંજીવન કરી છે.

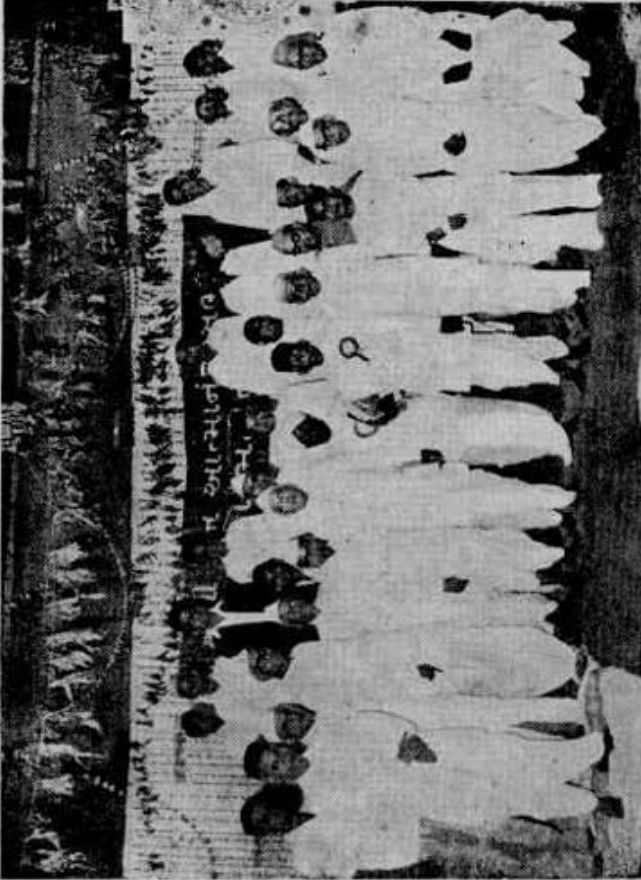
આજ સર્વથી પ્રથમ જરૂર છે પ્રાચીન ગ્રંથોના યોગ્ય સંપાદન કાર્યની. વિદ્વજ્ઞાન સમક્ષ
આ પ્રાચીન ગ્રંથોને વિવેચનાત્મક અને અભ્યાસપૂર્ણ રીતે રજૂઆત કરવાનો અવસર આવી લાગ્યો છે.
જેસલમીર, પાટણ, ખંભાત વગેરેના ભંડારો પ્રાચીન ગ્રંથોની હસ્તપ્રતોના સંગ્રહથી સમૃદ્ધ છે.

દ્વાદશાર નયચક્ર પ્રવચન-પં. દલસુખભાઈ માલવણિયા

આભારવિધિ-શ્રી ચત્રભુજ જેઠાંદભાઈ શાહ

મહેમાનો અને કાર્યકરો

પરંતુ પ્રાચીન ગ્રંથોની આ હસ્તપ્રતો કેવળ ગ્રંથભંડારોની મિશ્રિત તરીકે જ ગણી લેવાની ન જોઈએ, પૂર્વે હસ્તપ્રતોને કેવલ સંગ્રહ માટે જ રાખી મૂકવામાં આવતી ન હતી પરંતુ વખતોવખત હસ્તપ્રતો ઉપરથી લઘીઆઓ નવી નકલો પણ ઉતારતા. આજે પણ એવા કેટલાક મુનિઓને હું જાણું છું કે જેઓ તાડપત્રો ઉપર લખેલી જૂની હસ્તપ્રતોની નકલ ઉતારવાના કાર્યમાં રસ ધરાવે છે, પરંતુ પ્રાચીન ગ્રંથોની હસ્તપ્રતોની નકલો બનાવવાનો સમય હવે સદા માટે ગયો છે. આ તો મુદ્રણ કામનો યુગ છે. ત્વરિત મુદ્રણના યુગમાં આપણે જીવીએ છીએ. ગુજરાતના ગ્રંથ ભંડારોના હસ્તલિખિત ગ્રંથોનો સમૃદ્ધ વારસો ભાવિ પ્રગ્નના હસ્તમાં સોંપવો હોય તો તે કાર્ય માટે આપણે અનુભવી અને યોગ્ય તાલીમ પામેલા એવા સંપાદકોની જરૂર છે, જે પદ્ધતિસર અને ચીવટપૂર્વક હસ્તપ્રતોને અભ્યાસ કરી ભાવિ વિદ્વાનોની પેઢીના હિતાર્થે વિશ્વસનીય સંપાદન કાર્ય કરી શકે. મહાભારતના સુપ્રતિષ્ઠિત સંપાદક સ્વ. વી. એસ. સુકથંકરે તેમના એક પત્રમાં મને જણાવેલું કે “કેવળ આધારભૂત અને વિવેચનપૂર્ણ પ્રત જ ભાવિ સંશોધનનો યોગ્ય આધાર બની શકે. યોગ્ય પ્રતોના અભાવમાં બધાં જ સંશોધનો શક્તિ અને સમયનો કેવળ દુર્વ્યય છે. જે યોગ્ય આધારપ્રતો મળી હોત તો વિશ્વમાં ૫૦% મતમતાન્તરોનું અસ્તિત્વ જ ન હોત.” આ હકીકતથી સ્પષ્ટ થશે કે પ્રાચીન ગ્રંથોનું યોગ્ય રીતનું સંપાદન કેટલું મહત્વનું અને જરૂરી છે. આ ક્ષેત્રમાં ગુજરાતનાં પ્રાચીન ગ્રંથભંડારો, મુનિ શ્રી પુણ્યવિજયજી જેવી પ્રતિભાઓ અને આત્માનંદ સભા જેવી સહાયક સંસ્થાઓએ સામૂહિક પ્રયાસથી જૈન ગ્રંથોના પ્રકાશનનું કિંમતી કાર્ય કર્યું છે. સદ્ગત પંડિત નથુરામજી પ્રેમી તરફથી માણિક્યચંદ્ર ડી. જે. ગ્રંથમાલાના પ્રકાશનનું કાર્ય થયું છે. આ ગ્રંથમાલામાં અપ્રકાશિત અનેક ગ્રંથોને પ્રકાશિત કરવામાં આવ્યા છે. સદ્ગત પંડિત નથુરામ પ્રેમીએ મને એકવાર કહેલું કે તેમની ગ્રંથમાલાના પ્રકાશન કાર્યની પ્રેરણા તેમને આત્માનંદ સભા પાસેથી મળેલી. જે કે પંડિત પ્રેમીનાં અવસાન પછી હાલમાં તેમની ગ્રંથમાલાનાં પ્રકાશનનું કામ સ્થંભી ગયું છે. આ ગ્રંથમાલાને ભારતીય જ્ઞાનપીઠમાં ફરી શરૂ કરવા હું અને જળલપુરના ડોક્ટર હિરાલાલ જૈન પ્રયત્નો કરી રહ્યા છીએ.

આરંભથી જ હું ‘દ્વાદશાર નયચક્ર’નાં સંપાદનમાં રસ ધરાવું છું. હું જાણું છું કે આ ગ્રંથ સંપાદક માટે ખાસ સમસ્યારૂપ છે. તેથી લિખ લિખ સંસ્થાઓ અને વ્યક્તિઓ તરફથી જે જે પ્રયત્નો આ દિશામાં થયાં છે તેનું ધ્યાનપૂર્વક નિરીક્ષણ હું કરતો આવ્યો છું. એટલે કુદરતી રીતે જ આ સભાના આ પ્રકાશન સાથે સંકળાતાં હું સંતોષ અને આનંદ અનુભવું છું.

મુનિ શ્રી જગ્મૂવિજયજી પ્રતિ હું વિશેષ આદર ધરાવું છું, વર્ષો પૂર્વે તેમના પિતા-ગુરુ અને તેઓ કોલ્હાપુર પધાર્યા હતા. ત્યાં તેઓએ ચાતુર્માસ વીતાવ્યું હતું. તેમના ઉપાશ્રય અને મારા રહેણાણ વચ્ચેનું અંતર થોડી મિનિટોનું હતું. ધણી ય વાર સમીસાંજે તેઓ મારે ઘેર પધારતા ત્યારે અમે ગ્રંથોના વિવેચનાત્મક પાઠ સંબંધી ચર્ચા-વિચારણા કરતા. આ પ્રકારની ચર્ચામાં મને વિશેષ રસ હતો અને મુનિશ્રી આ વિષયમાં વધારે ને વધારે પારંગત થઈ રહ્યા હતા. હું પણ પિતા-પુત્ર, ગુરુ-શિષ્યના દર્શનાર્થે ઉપાશ્રયમાં જતો. તે સમયે સંસારના સમસ્ત સુખદુઃખ ત્યાગનાર અને વિદ્યા-વ્યાસંગ પાછળ સમસ્ત જીવન સમર્પિત કરનાર આ યુવાન જૈન મુનિશ્રી સંબંધમાં સર્ગવ આશ્ચર્ય અનુભવતો. ત્યાર પછી તો અમારા ઉભયના સામાન્ય મિત્રો દ્વારા મુનિશ્રીનાં લખાણોના પ્રવાહ મારા તરફ આવ્યા જ કરતો. છેલ્લા મુનિશ્રીને મળ્યો હતો અમદાવાદ મુકામે. મારા મિત્ર પં. દલસુખલાલ

મણિમહોત્સવ વિશેષાંક

૧૫૫

માણવજીવિયા તે વખતે મારી સાથે હતા. જ્યારે મેં મુનિશ્રીને અમદાવાદ મુકામે જોયા ત્યારે તેઓશ્રીનાં બાહ્ય શારીરિક દેખાવમાં મને અત્યંત પરિવર્તન લાગ્યું. તેઓશ્રી કૃશ અને બિમાર જેવા લાગતા હતા. પણ તેમની વાતચીતમાં વિદ્યા ભક્તિ અને વિદ્યા પ્રચારના ઉત્સાહની જ્યોત તેમના હુબળા પાતળા શરીરમાં ઝળહળતી હતી જેમ શક્યો. તેઓશ્રીએ અમને તિબેટીયન હસ્તપ્રતોની ફોટો-ગ્રાફિક નકલો અર્પાવી. મુનિશ્રી તિબેટીયન અને અન્ય ભાષાના અભ્યાસમાં પણ અદ્ભૂત પ્રગતિ સાધી શક્યા હતા. આજે મુનિશ્રીએ ‘દ્વાદશારનયચક્ર’નું સંપાદન કાર્ય પૂર્ણ કર્યું છે અને ચાર ચર સમાવતો પ્રથમ વિભાગ પ્રસિદ્ધ થાય છે. તેમની સિદ્ધિ માટે મુનિશ્રી જન્મભૂમિજયજી પ્રતિ આપણા હૃદયોન્મત્ગત અને આભાર આદરની લાગણીઓ વ્યક્ત કરવા આપણે સહુ અહીં એકત્ર થયા છીએ.

ઘણીએ વાર કોઈ મંદિરપ્રતિષ્ઠા પ્રસંગે કે બિમ્બસ્થાપના સમયે કે કોઈ ધાર્મિક ઉજવણી ટાંચે સંઘનાં ચાર અંગો સાધુ સાધ્વી, શ્રાવક અને શ્રાવિકા એકત્ર થાય છે. આવાં સંમેલનોના અનુભવથી આપણે ટેવાઈ ગયા છીએ. આજકાલ રાજકીય પુરુષોનાં પ્રમુખસ્થાને ઉજવાતા કાર્યક્રમો તો ફેશન જેવા બની ગયા છે. પરંતુ આજ તો આપ સર્વે ‘દ્વાદશારનયચક્ર’ નામના એક ગ્રંથના પ્રકાશનનો પવિત્ર અવસર નિરખવા એકત્ર થયા છો, જે પવિત્ર ગ્રંથનો વિગતપૂર્ણ અભ્યાસ અનેક જાણે હજી કરવાનો છે. આ ગ્રંથનું સંપાદનકાર્ય એક મુનિશ્રીએ કર્યું છે, જેમની મૂડી અને ઐશ્વર્ય કેવળ તેમની વિદ્વતા અને વિદ્યાભક્તિ છે. આ હકીકત આજના પ્રસંગની વિશેષતા છે. શ્રાવક અને શ્રાવિકાઓનાં લોહીમાં જ શાસ્ત્રજ્ઞાનની ભાવના રહેલી છે. ગુજરાતમાંથી પ્રાપ્ત થતી અનેક હસ્તપ્રતો અને તેનાં ગ્રંથ સ્વરૂપે થતાં પ્રકાશનમાં આ એક ભાવના સ્પષ્ટ રીતે દેખાય છે. ગુજરાત બહાર પણ આ ભાવના દૃષ્ટિગોચર થાય છે. કલુર્ટકની અંતિમજીએ નામની એક પવિત્ર બહેને શાન્તિ પુરાણ નામના કન્નડ કાવ્યની એક હળર નકલો તૈયાર કરાવી અને સમગ્ર દેશમાં તે વહેંચી અને ખરેખર એ બહેને તેમના શાસ્ત્રજ્ઞાનથી એક ગ્રંથને અધિકારમાંથી હુપ્ત થતો બચાવ્યો. આ ત્વરિત મુદ્રણ યુગમાં આપણે પણ ફક્ત હળર નકલો છપાવીએ છીએ અને કેટલીકવાર તો તેનાથી પણ ઓછી.

જૈન દર્શન નૈતિક વાસ્તવવાદ તરીકે જાણીતું છે. આ વાત એક કરતાં વધારે રીતે સત્ય છે. જૈન દર્શનમાં આચાર ધર્મ પાછળ બે હેતુઓ રહેલા છે. પ્રથમ તો તે આધ્યાત્મિક શુદ્ધિને લક્ષ્ય બનાવે છે. બીજું તે વ્યક્તિને યોગ્ય સામાજિક માનવી બનાવવા ચાહે છે, જે માનવી જવાબદાર નાગરિક અને સદાચારી પડોશી બની શકે. પ્રથમ હેતુનો ઉદ્ભવ થાય છે જૈન દર્શનના કર્મના સિદ્ધાન્તમાંથી. કર્મનો સિદ્ધાન્ત એક સ્વયં સંચાલિત નિયમન છે, જે નિયમન પ્રમાણે પ્રત્યેક વ્યક્તિને તેના મનથી, કર્મથી કે વાચાથી કરેલ સારાં માઠાં કર્મનું ફળ મળેજ છે. કર્મના નિયમનમાં ઈશ્વર માટે પણ માથું મારવાની શક્યતા નથી. જગતના કર્તા તરીકે ઈશ્વર તત્ત્વનો સ્વીકાર જ અહીં કરવામાં આવ્યો નથી. ઈશ્વર કોઈ સંસારી ઉપર અનુગ્રહ કરી તેને શિક્ષામાંથી મુક્તિ આપી શકતા નથી. જૈન દર્શનમાં આ પાયાનો સિદ્ધાન્ત છે. આ સિદ્ધાન્ત પ્રમાણે પ્રત્યેક વ્યક્તિ પોતાના સુભાગ્ય કે દુર્ભાગ્યને ઘડનાર શિક્ષી બની જાય છે. કર્મના રજની કલ્પના એક સૂક્ષ્મ પદાર્થ અથવા શક્તિ તરીકે કરવામાં આવી છે, જે સૂક્ષ્મ તત્ત્વ જીવને તેનાં વાણી, વિચાર અને કર્મથી સ્પર્શે છે. વાસ્તવિક રીતે તો અનાદિ કાળથી જ પ્રત્યેક જીવ કર્મની અસર નીચે હોય છે. જીવ પોતાનાં પૂર્વનાં કર્મનું ફળ ભોગવે છે અને નવાં નવાં કર્મ સંપાદિત કરે છે. આ રીતે કર્મ અને તેનાં ફલની

ઘટમાળ ચાલ્યા જ કરે છે. કેવળ નૈતિક જીવનથી જ કર્મની ગતિ ઉપર નિયંત્રણ લાવી શકાય અને તપથી કર્મનો અન્ત આણી શકાય. આ પ્રમાણે કર્મની રજથી સંપૂર્ણ રીતે જીવ મુક્ત અને ત્યારે તે કેવલ્ય પ્રાપ્ત કરે.

જૈન દર્શનમાં અન્ય હેતુ પણ રહેલો છે. આ હેતુ પ્રમાણે સર્વ જીવ પ્રતિ જૈન દર્શન સમાનતાનું વક્ષણ વિદ્યમાન છે, અને વ્યક્તિનાં જીવન, વક્ષણ અને વસ્તુઓ પ્રતિ સન્માનનો ભાવ કેળવે છે.

વ્યક્તિની શક્તિ અને પર્યાવરણને અનુરૂપ કક્ષાક્રમમાં જૈન દર્શનની નૈતિક આચાર સહિતા રચનામાં આવી છે. તેમાંથી કોઈ પણ પ્રકારની ગેરસમજ વગર અથવા નિજ કર્તવ્ય પ્રતિ બેદરકારી વગર વ્યક્તિએ સ્વેચ્છાપૂર્વક અને સન્નિષ્ઠાથી પોતાની આચાર-સહિતાની પસંદગી કરવાની છે.

જૈન નીતિદર્શનના પાયામાં અહિંસાનો સિદ્ધાંત રહેલો છે. આ સિદ્ધાંતને યોગ્ય રીતે સમજીએ તો સ્પષ્ટ થશે કે તેમાં દરેક વ્યક્તિનો જીવવાનો અધિકાર સાર્વત્રિક રીતે અને બેમત વગર સ્વીકારવામાં આવ્યો છે. પ્રત્યેક જીવ જીવા ચાહે છે અને કોઈ મૃત્યુ ઇચ્છતું નથી કોઈપણ વ્યક્તિને અન્ય જીવને નુકશાન કરવાનો કે તેનો નાશ કરવાનો અધિકાર નથી. આ દૃષ્ટિથી અહિંસા સબ્ય અને ઔદ્ધિક જીવનનો પાયાનો નિયમ છે. આદ્યમર્ત સ્ત્રીજરનાં શબ્દોમાં કહીએ તો હિંસાનો નિષેધ એ મનુષ્ય જાતિના આધ્યાત્મિક વિકાસની તૃતીયમાં મહાન અનાવ છે. ચુસ્ત અહિંસકને જે જે વ્યાવહારિક મુશ્કેલીઓનો સામનો કરવો પડે છે તે તે મુશ્કેલીઓનો ખ્યાલ જૈન નીતિતત્ત્વ વિચારકોને સ્પષ્ટ રીતે છે. આ ખ્યાલ રાખીને તેણે જૈવિક સૃષ્ટિને તેના વિકાસની કક્ષા-ક્રમમાં ગોઠવી છે. આ રીતે જીવ સૃષ્ટિને તેના વિકાસની કક્ષાક્રમમાં મૂકવા પાછળ મુખ્ય હેતુ જ ઉચ્ચ કક્ષાની જૈવિક સૃષ્ટિથી હિંસા નિવૃત્તિને આરંભીને, આધ્યાત્મિક પ્રગતિની સાથે સાથે અહિંસા ધર્મમાં પ્રગતિદ્રવ્ય કરતાં કરતાં અન્તે ક્રમશઃ નીચલી કક્ષાની જૈવિક સૃષ્ટિની હિંસાથી નિવૃત્તિ તરફ લાઈ જવાનો છે.

વ્યક્તિના જીવન પ્રત્યે માનની લાગણી પૂરતી નથી. પણ વ્યક્તિની મિલકત અને વ્યક્તિત્વ અને વક્ષણ પ્રતિ સન્માનની ભાવના જરૂરી છે. આ વિશેષ જરૂરતા દૃષ્ટિબિંદુમાંથી જૈન દર્શનમાં પાંચ મહાવ્રતનો સિદ્ધાંત ઉદ્ભવ્યો છે. આ પાંચ વ્રત આ પ્રમાણે છે: અહિંસા, સત્ય, અસ્તેય, અભિચર્ય અને અપરિગ્રહ.

જૈન નીતિતત્ત્વજોએ અહિંસા જેટલો જ ભાર સત્ય ઉપર પણ મૂક્યો છે. જૈન દર્શન સત્યનું મૂલ્ય સાંસારિક આત્મતાના સંબંધમાં સ્વીકારે છે એટલું જ નહિ પણ તાર્કિક અને ધાર્મિક મહાન સિદ્ધાંતોને સ્થાપિત કરવા માટે અને સમજવા માટે પણ સત્યના મૂલ્યનો જૈન દર્શનમાં સ્વીકાર કરવામાં આવ્યો છે. જૈન દર્શન વિજિગીષુ કરતાં નિર્ણિનીય વધારે છે. ‘સત્યમેવ જયતે’ કહેવાને બદલે તે કહે છે કે ‘સત્ય’ લોગમ્મિ સારમ્ભૂય’ આ ઉભય સિદ્ધાંતોના તાર્કિક અને આધ્યાત્મિક ગણિત અર્થે વચ્ચે બેઠેલો મહાસાગર છે. વિષ્ણુના મહાન ધર્મસ્થાપકો અને ઉપદેશકો, પ્રમુખ તત્ત્વ-વિદો અને પ્રધાન નીતિજ્ઞો સત્યની યોગ્ય અર્થે નીકળેલા અને તેમાંના કેટલાકે તે એમ કહેવાની ધૃષ્ટતા કરી છે કે તેમણે જેનો યોગ્ય કર્યો તે સત્ય. આથી મતમતાંતરોનાં એવા કુંગરા બિલા થયા

મણિમહોત્સવ વિશેષાંક

જેમાં સામાન્ય માનવીની તે મતિ જ મુઝાઈ જાય. તેથી સત્ય શું છે એ પ્રશ્નના સ્થાને કાયમના પ્રશ્નો ઉપસ્થિત થાય છે કે સત્ય ક્યાં છે અને સત્ય સમીપે જવું કેવી રીતે? જૈન તત્ત્વવિદ્યાએ આ પ્રશ્ન પરવે જે નિરાકરણ કર્યું છે તે તેમની અહિંસાની લાવનાને અનુરૂપ છે. અહિંસાનો સિદ્ધાન્ત જીવન તરફ માનની દૃષ્ટિ કેળવતા શીખવે છે. એટલું જ નહિ પણ અન્યના ભિન્ન ભિન્ન અભિપ્રાય પ્રતિ સહિષ્ણુતાભરી સમજ કેળવવાનો ખોધ કરે છે.

સત્ય, અસત્ય, સત્યાસત્ય અને સત્ય નાહ તેમ જ અસત્ય નહિ એમ વિધાનોનું વર્ગીકરણ ચાર વર્ગમાં જૈન તત્ત્વવિદ્યાએ કરેલું છે. આ પૃથક્કરણની પદ્ધતિના પરિણામે જૈન દર્શનનો અને-કાન્તનો સિદ્ધાન્ત દ્વિધિત થાય છે. અતેકાન્તના સિદ્ધાન્તથી પ્રત્યેક પરિસ્થિતિને ભિન્ન ભિન્ન દૃષ્ટિગિન્દુથી જોઈ વિચારી શકાય છે. અને અનેક અર્થસંયોગને પાસે પાસે લાવીને તેમાંથી એક સમગ્ર પૂર્ણસત્ય પ્રાપ્ત કરી શકાય છે. તાર્કિક સત્ય જટીલ છે. તેનાં રૂપો અનંત પરિવર્તનનાં પ્રવાહોમાં તણાતાં જાય છે. આ તત્ત્વને સમજવાની મનુષ્યની શક્તિ મર્યાદિત છે. જૈન તત્ત્વજ્ઞાનીના આ ખ્યાલે જૈન જ્ઞાનસીમામાંસાને એક વિશેષ ઘાટ આપ્યો. આનું પરિણામ તે નયવાદ, નય એટલે જ્ઞાનનું દૃષ્ટિગિન્દુ, જ્ઞાતાનો અભિપ્રાય.

શુદ્ધાંગ (Sohabding) અને અન્ય વિદ્વાનોએ અર્ધમાગધી આગમોના સામયિક સ્તરીકરણનો અભ્યાસ આરંભ્યો. જે કે આ અભ્યાસ પ્રતિ ભારતમાં ઓછાવતા અંશે દુર્વક્ષિ સેવામાં આવ્યું છે. અને એક એમ અભિપ્રાય વ્યક્ત થયો છે કે અર્ધમાગધી આગમો એક એકમ તરીકે જ પ્રગણ્યા છે. નયવાદનાં બીજા અર્ધમાગધી આગમગ્રંથોમાંથી શોધવાનો પ્રયાસ થયો છે. આ પ્રયત્નમાં નયવાદ અને સ્યાદવાદની વિગતપૂર્ણ ચર્ચા જોવામાં આવે છે. ભિન્ન ભિન્ન વિપતિપતિઓનો પ્રશ્ન ન્યાં ન્યાં ઉપસ્થિત થાય છે ત્યાં ત્યાં મહાવીર અને તેમના શિષ્યવૃન્દ એ પ્રશ્નને કેવી રીતે હલ કરતા તે જોવા મળે છે. આવી વિપ્રતિપ્રતિઓ અનેક છે. સત્-અસત્, અસ્તિ-નાસ્તિ, વિધિ અને નિષેધ, એક અને અનેક વગેરે. જૈન દર્શનને તેના પાયાના તત્ત્વવિજ્ઞાના આ પ્રશ્નોનો સામનો કરવાનો હતો. આ પ્રશ્નો માટે આપણી પાસે દ્રવ્યાર્થિક અને પર્યાર્થિક, નિશ્ચય અને વ્યવહાર વગેરે નયો હતાં. કેટલાક સ્થાને દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાલ અને ભાવને દૃષ્ટિગિન્દુ તરીકે રાખવામાં આવતા. આ પૃથક્કરણ પદ્ધતિનો ઉપયોગ ભિન્ન ભિન્ન દિશામાં અને ભિન્ન ભિન્ન હેતુઓ માટે કરવામાં આવતો. આ પ્રાચીન પ્રણાલીમાં મળતી હકીકતોને ઉમાસ્વાતિના ભૂતમાં એકત્ર કરવામાં આવી છે. ઉત્તરાધ્યયનના ‘મોદ્ગલ મગ્ગગર્ધ’ પ્રકરણ અને કુન્દકુન્દના પ્રવચનસાર અને પંચાર્થસંકલપના અભ્યાસથી ઉમાસ્વાતિની પૂર્વવર્તી પરિસ્થિતિનો ખ્યાલ આવે છે.

ઉમાસ્વાતિનું એક મહત્વનું સૂત્ર છે, “પ્રમાણનયૈર્ અગ્રિમઃ” (Pramana-nayair adbhigamab) તત્ત્વને સમજવાની આ એક દૃષ્ટિ છે. ઉમાસ્વાતિ સાત નય ગણાવે છે. તત્ત્વને નય દ્વારા સમજવાની દૃષ્ટિ મૌલિકતા અને વ્યવહારિક ઉપયોગિતાનું ક્ષેત્ર વિશાલ બનાવે છે. સિદ્ધસેન વાસ્તવિકમાં તે પ્રમુખપણે તત્ત્વનિર્ણયીનું છે. જૈન તાર્કિકોમાં તે સર્વથી વધુ હિંમતવાન છે. બૌદ્ધિક બાબતોની પસંદગી ખાતર તેઓ પ્રણાલીગત બાબતોને પાછળ રાખતા અચકાતા નથી. કેવલીમાં જ્ઞાન અને દર્શનના તાદાત્મ્યના નિરુપણમાં, પ્રાકૃતને બદલે સંસ્કૃતને સ્વીકારવામાં અને શાસ્ત્રગ્રંથોને સંસ્કૃતમાં રચવાના તેના પ્રયત્નમાં આ હકીકત સ્પષ્ટ થાય છે. સિદ્ધસેનની આ અન્તર્ગત મહત્વની

આપતોને મસ્તવાદી અને અભયદેવ તર્કપંચાનન જેવા વિચારકોએ પૂર્ણરીતે વિકસાવી છે. જે નય એ વાસ્તવિક દૃષ્ટિથી એક દૃષ્ટિબિન્દુ હોય અથવા વિધાનની એક રીત હોય તે સિદ્ધસેન જેવા તાર્કિક તેમની પ્રખ્યાત પદ-પંક્તિમાં ફક્ત થતું વિધાન તારવ્યા વગર રહે જ નહીં. (III 47)

જાવદ્યા વયણવહા તાવદ્યા ચેવ હોંતિ ણયવાયા ।

જાવદ્યા ણયવાયા તાવદ્યા ચેવ પરસમયા ॥

ભિન્નભિન્ન ધાર્મિક પદ્ધતિઓ અને ભિન્ન ભિન્ન દર્શનો સમજવા માટે આ ખૂબ વિશાલ અને મહત્વનું દૃષ્ટિબિન્દુ છે જે આ જ પ્રમાણે હોય તે જ તે વિચારની દાર્શનિક પદ્ધતિના પાયામાં કયો નય છે તે કહેયું એ આ દૃષ્ટિબિન્દુ પ્રમાણે આવશ્યક બની રહે છે. સિદ્ધસેન આ આપતમાં પ્રસ્થાન રેખા દોરી છે. (III 48-49)

જં કાવિલં દરિસણં एवं दृष्टद्वयम् वक्तव्यं ।

सुद्वोगततणयम् उ परिसुद्धो पदसज्जवचिषयो ॥

देहि वि णएहि णीयं सत्थमुल्लूण तह वि मिच्छत्तं ।

जं सविसयपहाणत्तणेण अणोपणणिरवेक्खा ॥

એક તત્ત્વનિર્ણીનીયુ તરીકે સિદ્ધસેન એ ભૂમિકા પર આવ્યા કે ભિન્ન ભિન્ન દાર્શનિક પદ્ધતિઓ એ અધુરા પ્રપત્તો છે, જ્યારે જૈન દર્શન સર્વ પાસાને આવરી લેતું સર્વગ્રાહી દર્શન છે. આ વાત તેઓએ તેમની સ્તુતિમાં વ્યક્ત કરી છે.

उद्धाविष सर्वसिम्भवः समुदीर्णास्त्वयी नाथ दृष्टयः ।

न च तामु भवान् प्रदृश्यते प्रविभक्तामु सरित्स्विवोदधिः ॥

જિનભદ્ર પણ તેમના વિશેષાવશ્યક ભાષ્યમાં આ હકીકત વધુ સચોટ રીતે મૂકે છે :

एषं विवर्यति नया मिच्छाभिनिवेशो परोपरयो ।

इयमिह सत्वनयमथं जिणमयमणवउत्तमकचं तं ॥

જે જૈન ગ્રંથકર્તાઓ અને તાર્કિકો તેમના સમકાલીન વાદિઓને અનુસરીને વિગિગાધુ બનેલા, તેઓને આ વાત પસંદ પડે તેવી નથી. તે ઉપરાંત આ દૃષ્ટિબિન્દુએ નયનુ વ્યવસ્થિત સમાયોજન કરી તેનો પુનર્વિચાર કરવાની તેમ જ ભિન્ન ભિન્ન દર્શન પદ્ધતિઓને એક અથવા બીજા નય સાથે સુસંગત કરવાની જરૂર ઉભી કરી.

જૈન દર્શનના વિચારની આ ભૂમિકા સાથે મસ્તવાદી ક્ષમાશ્રમભૂતના દ્વાદશારનયચક્રનો અભ્યાસ કરવાનો છે. હેમચંદ્રણએ મસ્તવાદીને તાર્કિકોમાં પ્રમુખ તાર્કિક તરીકે બિરદાવ્યા છે. હરિભદ્રના મત પ્રમાણે મસ્તવાદીએ સિદ્ધસેનના સન્મતિતર્ક ઉપર એક ભાષ્ય રચ્યું છે. જે કે સુમતિતર્કની માફક મસ્તવાદીનું આ ભાષ્ય પણ હજી અપ્રાપ્ય જ રહ્યું છે. છતાં પણ મસ્તવાદીએ આ પ્રમાણે

મણિમહોસચ વિશેષાંક

૧૫૬

ભાષ્યની રચના કરી હોય તે અસંભવિત તો નથી જ સન્મતિતર્કના આ પ્રમાણેના વિગતપૂર્ણ અભ્યાસથી તે હુદ્દિવાદી (તાર્કિક) ના વિચારો વિકસ્યા હશે. અને પરિણામે બીજા પગથિયા તરીકે તેમણે દ્વાદશારનયચક્રની રચના કરી હશે. આ ગ્રંથમાં નયનો સિદ્ધાન્ત નવીન શક્યતાઓ સાથે વિગતપૂર્ણ રીતે વિકસાવવામાં આવ્યો છે.

દ્રવ્ય એ અસ્તિત્વ લક્ષણવાળું છે, તેમાં અવિભાજ્ય સ્વરૂપ ગુણ અને વિભાજ્ય ઔપાધિક ગુણ આશ્રિત હોય છે. તેથી તેનું મૂલ સ્વરૂપ પરિવર્તનમાં પણ સાતત્ય જાળવી શકે છે. આ જટીલ તત્ત્વને ભિન્ન ભિન્ન નય દ્વારા સમજવાનું હોય છે. આ ભિન્ન ભિન્ન નયનો સંગ્રહ સામાન્ય અને વિશેષ સાથે પણ છે. મદ્દલવાદીએ આ માટે વ્યાકરણની પરિભાષા સ્વીકારી લાગે છે. જે વસ્તુઓને તેના દ્રવ્ય પ્રમાણે સમજવામાં આવે તો તે સામાન્ય વિધાન વિધિ કહેવાય. (૧) વિધિ અને (૨) નિયમ ઉપરાન્ત મદ્દલવાદી ત્રીજું દૃષ્ટિબિન્દુ પણ સ્વીકારે છે જેમાં વિધિ અને નિયમનો સંયોગ કરવામાં આવે છે. આ રીતે પ્રાથમિક ત્રણ નય અને છે. આ ત્રણ પ્રાથમિક નય પરથી મદ્દલવાદી બાર નયનું ચક્ર વિકસાવે છે. તેથી મદ્દલવાદી તેમના ગ્રંથને ‘નયચક્ર’ નામ આપે છે જે કે મદ્દલવાદીના નયની સંખ્યા બાર છે છતાં પણ દ્રવ્યાર્થિક અને પર્યયાર્થિકતા વર્ગીકરણ નીચે અથવા ઉભાસ્વતિના સાત નયના વર્ગીકરણ નીચે આ બાર નયને કેવી રીતે લાવી શકાય તે પણ મદ્દલવાદી દર્શાવે છે.

મદ્દલવાદીના બાર નય નીચે પ્રમાણે છે :

(૧) વિધિ, (૨) વિધેર્ વિધિ, (૩) વિધેર્ વિધિ નિયમમ્ (૪) વિધેર્ નિયમઃ (૫) વિધિ નિયમમ્ (૬) વિધિ નિયમસ્ય વિધિઃ (૭) વિધિ નિયમસ્ય વિધિ નિયમમ્ (૮) વિધિ નિયમસ્ય નિયમઃ (૯) (૧૦) નિયમસ્ય વિધિઃ (૧૧) નિયમસ્ય વિધિ નિયમમ્ (૧૨) નિયમસ્ય નિયમઃ

મદ્દલવાદીના ગ્રંથ ઉપર સિંહસૂરિએ ભાષ્ય રચ્યું છે. આ ભાષ્યની સહાયથી મદ્દલવાદીના સિદ્ધાન્ત પાછળ રહેલો મુખ્ય હેતુ ભિન્ન ભિન્ન દાર્શનિક વિચાર પદ્ધતિને બારમાંથી એક અથવા બીજા નય નીચે લાવીને તેનું ખંડન કરવાનો હોય એમ લાગે છે. અને તે મદ્દલવાદીનું અનેક દર્શનનું નૈપુણ્ય દર્શાવે છે. (૧) પ્રથમ નય એ સામાન્ય માનવીનું દૃષ્ટિબિન્દુ છે. અન્ય પદ્ધતિઓમાં પ્રત્યક્ષનું જે લક્ષણ આપવામાં આવે છે તેની ખામી અહીં દર્શાવવામાં આવી છે આ નય નીચે અજ્ઞાનવાદ અને અન્ય વિચારોને મૂકવામાં આવ્યા છે. પૂર્વપક્ષનાં અવતરણો ખૂબ રસ ઉત્પન્ન કરનારા છે, અને તે મદ્દલવાદીના અભ્યાસની વિશાળતા દર્શાવે છે. (૨) બીજા નય નીચે પુરુષ, નિયતિ, કાલ, સ્વભાવ અને ભાવનો વિચાર કરવામાં આવ્યો છે સિદ્ધસેને આ પ્રથમ છેડયો છે. આનો પૂર્વપક્ષ ક્રેટલાક ઉપનિષદમાં નજરે પડે છે (૩) ત્રીજા નય નીચે સાંખ્યદર્શન અને ઇશ્વરવાદને મૂકવામાં આવ્યા છે. (૪) ચોથા નય નીચે ઇશ્વર અને કર્મના સિદ્ધાન્તના વિરોધનો વિચાર કરવામાં આવ્યો છે. દ્વાદશારનયચક્રના પથમ ભાગમાં આ ચાર નયનો સમાવેશ કરવામાં આવ્યો છે.

ગ્રંથનું શીર્ષક ખૂબ મહત્ત્વનું છે, નય એ ચક્રના બાર આરા છે. દરેક આરા ખંડનાત્મક નિષેધક ભાગ છે. તેમાંથી જે ભાવાત્મક ભાગ ફલિત થાય છે તે મદ્દલવાદીના દાર્શનિક વિચારોને રજૂ કરે છે. ચક્રની કિનાર (Rim અથવા Margin) ના ત્રણ ભાગ છે. જે દરેકમાં ચાર ચાર નય સમાય છે. ચક્રની નાભિ તરીકે સ્વાદ્વાદ છે.

દાદશારનયચક્ર ઉપરની સિંહસૂરિની ન્યાયાગમાનુસારિણી નામની ડીકા અનેક રીતે મહત્વની છે. એ ડીકામાં મદ્દલવાદીના મૂળ ગ્રંથને સ્વીકારી લેવામાં આવ્યો છે. તેમાં ક્યાંક ક્યાંક તે મૂળ ગ્રંથના વચનના પ્રથમ અને છેલ્લા જ શબ્દો આપેલા છે, જેથી સંપાદકને આ વાક્યો પૂરા કરવા પડ્યા છે. મદ્દલવાદીના ગ્રંથ અને તે ઉપરના સિંહસૂરિના લાખ્યને સમજવા માટે પ્રયત્નની જરૂર રહે છે.

દાદશારનયચક્રનું મહત્વ એ રીતનું છે. પ્રથમ તો જૈન દર્શનના નયવાદના સિદ્ધાન્તને વિકસાવતો તે મુખ્ય ગ્રંથ છે. બીજું આ ગ્રંથમાં જે હકીકત રજૂ કરવામાં આવી છે તેને ભારતીય દર્શનના ઇતિહાસમાં ખાસ સ્થાન મળેલું છે. ગ્રંથકાર તેમની સમકાલીન દાર્શનિક પદ્ધતિઓ તપાસે છે. આ પદ્ધતિઓમાં વૈદિક વિચાર, સાંખ્ય, ન્યાય, વૈશેષિક, મીમાંસા, અદ્વૈત, બૌદ્ધ, યોગ અને વૈયાકરણીય પદ્ધતિઓ મુખ્ય છે. તે ઉપરાંત આ ગ્રંથમાં જૈન સાહિત્ય અને જૈનેતર સાહિત્યમાંથી અસંખ્ય અવતરણો લેવામાં આવ્યાં છે. તે અવતરણો ગ્રંથોના સામયિક અભ્યાસ માટે ખૂબ મૂલ્યવાન છે.

નયચક્ર નામના ગ્રંથનો ઉલ્લેખ અન્ય અનેક ગ્રંથોમાં જોવામાં આવે છે. પરંતુ મૂળ ગ્રંથને પ્રકાશમાં આવતાં સમય લાગ્યો. આજ નામના બીજા અન્ય લઘુ ગ્રંથો પણ છે. પરંતુ તે ગ્રંથોથી મદ્દલવાદીના ગ્રંથ અનેક રીતે જુદો પડે છે ગંભીર વિદ્વાતા અને મૌલિક નવીનતા સાથે રજૂ થયેલી ચર્ચાએ કેંક અંશે મદ્દલવાદીના ગ્રંથને અપ્રસિદ્ધિમાં રાખેલ. ચર્ચા પાછળનું દષ્ટિબિન્દુ ખંડનાત્મક કરતાં અનુકૂળનાત્મક છે. કુદરતી રીતે જ જે મર્યાદિત સંખ્યાના ગ્રંથકારોને આ ગ્રંથનો અભ્યાસ કરવાની તક મળેલી તેઓમાં પણ આ ગ્રંથ સ્પર્ધન જગાવી શકેલ નહિ. મૂળ ગ્રંથ તેના લાખ્ય પાછળ એવો દટાઈ ગયો હતો કે જૂજ લોકો તેના મૂળની કદર પીછાની શકતા. તે ઉપરાંત આ ઉપર કોઈ પણ સરળ લાખ્ય રચાયું નથી. સિંહસૂરિની ન્યાયાગમાનુસારિણી કદી પણ સ્યાદ્વાદમંજરી જેટલી લોકપ્રિય બનેલી નહિ.

ઘણા વિદ્વાનો પાછળથી આ ગ્રંથમાં રસ લેતા થયા છે. તેના વિષે અહીંતહીં કંઈ ને કંઈ લખાણો પણ લખાયા છે. મુનિશ્રી જમ્બૂવિજયજીએ પોતે પણ ભુદ્ધિપ્રકાશ, જૈન સત્યપ્રકાશ, આત્માનંદ પ્રકાશ વગેરેમાં મદ્દલવાદી વિષે લેખો લખેલા છે. દિહનાગના પ્રમાણસમુચ્ચયમાંથી ભર્તૃહરિના વાક્યપદીયના અવતરણની શોધ તે તેમનું મહત્વનું સંશોધન છે. પંડિત માલવશ્રિયાએ મદ્દલવાદી અને મદ્દલવાદીના ગ્રંથ પર વિગતપૂર્ણ લેખ લખ્યો છે. ડૉ. રાઘવને પણ દાદશારનયચક્રનો ઉલ્લેખ મનગરમાં અખિલ ભારતીય ઓરિએન્ટલ કોન્ફરન્સના પ્રમુખસ્થાનેથી કરેલો. યૂરોપમાં નમના સિદ્ધાન્તમાં રસ ધરાવનાર વિદ્વાનોમાં ફાવડનેર મુખ્ય છે. તેમણે જમ્બૂવિજયજીએ સંપાદિત કરેલા આ દાદશારનયચક્રના ગ્રંથની પ્રસ્તાવના લખી છે. તુલનાત્મક દર્શનશાસ્ત્રમાં સાલવારી તમામ બૌદ્ધિક તર્કશુદ્ધ વિધાનોનું કરોડજી છે. વળી એ પણ સ્મરણમાં રાખવું જરૂરી છે કે જે જે લખાય તે તે ફક્ત આપણા અનુયાયીઓ કે પક્ષકારો પુરતું જ ગુપ્ત રાખી શકાય નહિ. એ તો તે વિષયમાં જે જે વ્યક્તિ રસ ધરાવતી હોય તેના હાથમાં જવાનું. તેથી સંશોધનના કાર્યમાં કોઈ પણ વકીલ કે પક્ષકાર બની શકે નહિ. તારવવામાં આવેલા ફક્ત વિધાનો કરતાં પદ્ધતિ વધુ મહત્વની છે. આજે દર્શનોની પ્રસ્થાનેરેખા તરીકે સૂત્રગ્રંથોને ગણાવવાનું વલણ જોવામાં આવે છે પરંતુ વાસ્તવમાં તો વાતાવરણમાં અસરેલાં બિન્ન બિન્ન મતોના સંગ્રહના કાર્યોની અંતિમ કક્ષાએ સૂત્રગ્રંથો આવે.

મણિમહોત્સવ વિશેષાંક

૧૬૦-૧

નિષેધાત્મક પૂરાવાઓથી કંઈ જ સિદ્ધ થઈ શકે નહિ. જે કોઈ અંથ અન્ય અંથનો ઉલ્લેખ કરતો ન હોય તો તેથી સાલવારીની ચર્ચામાં આ કાંઈ આધારભૂત પૂરાવા લેખાય નહિ. હકીકતમાં તો પૂરાવાની અહમતિ અથવા ભાવાત્મક પૂરાવાથી નિર્ણય બાંધી શકાય. પોતાનાં અનુમાનો અથવા ક્ષિત વિધાનોને અનુકૂલ હોય કે નહીં પરંતુ પોતાના અંત્ર પ્રત્યે નિષ્પક્ષ થવું ધરે. પોતાને અનુકૂલ હોય તો પ્રતિકૂલ, તો પણ હકીકતને રજૂ કરવી જ જોઈએ. પોતાનાં પૂર્વ સ્થાપિત ક્ષિત વિધાન ખડિત કરતી હોય તો પણ તેવી હકીકતને દાખી દેવી ન જોઈએ. આ વાત હું મુનિશ્રી વિક્રમ-વિજયજીએ મલ્લવાદી અને નયચક વિષયક લેખ વાંચ્યા પછી મૂકું છું. સંશોધનમાં આ પ્રકારનું વલણ ચિરકાલીન છે તેવાં પરિણામ લાવી શકશે નહિ. જે આપણી પાસે સ્પષ્ટ પૂરાવા હોય તો તો આપણા ક્ષિત વિધાનોને ઉભા રાખવા આપણે અનુમાનોનું શરણ લેવું જોઈએ નહિ. છેલ્લા 'દ્વાદશારનચક્ર' તેના ઉપર લખાયેલા સિદ્ધસૂરિના ન્યાયાગમાનુસારિણી નામના લાખ સાથે અનેક જૈન મહાનુભાવોનું ધ્યાન ખેંચ્યું છે. ઇ. સ. ૧૯૫૨માં મુનિ ચતુર્વિજયજી અને પંડિત લાલચંદ્રજીએ સંપાદિત કરેલ ચાર અરનો પ્રથમ ભાગ ગાયકવાડ ઓરિએન્ટલ સિરીઝ તરફથી પ્રકાશિત થયેલ. તે પહેલાં શ્રી વિજયલક્ષ્મીશ્રીએ સંપાદિત કરેલો અંથ હવે ચાર ભાગમાં પૂરો થયો છે. આ અંથપ્રકાશન જાણી તરફથી થયું છે. પ્રથમ ભાગ ૧૯૪૮માં, બીજો ભાગ ૧૯૫૧માં, ત્રીજો ભાગ ૧૯૫૬માં અને ચોથો ભાગ ૧૯૬૦માં પ્રકાશિત થયો. આ ચોથા ભાગ ઉપર માહિતી-પૂર્ણ પ્રસ્તાવના શ્રી વિક્રમવિજયજીએ લખેલી. આ પ્રકારના અંથની દરેક આવૃત્તિનું મૂલ્ય છે વિવેચનાત્મક સંપાદન અને સંશોધનનો પ્રયાસ જે વ્યવસ્થિત રીતે થાય તો તે પ્રગતિકૃત્યને પૂર્ણતા તરફ લઈ જાય. મુનિશ્રી જમ્બૂવિજયજીની આ આવૃત્તિની પોતાની અનેક વિશેષતાઓ છે જે વિશેષતાઓથી તે તેની પૂર્વગામી આવૃત્તિઓ કરતાં નિશ્ચયાત્મક પ્રકારનો સુધારો મૂક્યો છે. તેથી તે આપણા સર્વ તરફથી આદર માટે યોગ્ય છે. તુલનાત્મક અભ્યાસથી એવું માન્ય પડે છે કે શ્રી જમ્બૂવિજયજીએ મૂળ અંથનો વિગતપૂર્ણ અભ્યાસ કરેલો છે. તેથી દ્વાદશારનચક્રને તેના મૂળ સ્થાને સ્થાપવાનું કાર્ય થયું ચોક્કસ અને સ્વીકાર્ય રીતે થયેલું છે. બીજું, તેમની હસ્તપ્રતો સંબંધી પૂર્વસામગ્રી નિઃશેષક રીતે પૂર્ણ છે. જુદા જુદા પાઠો ન્યાં ન્યાં માન્ય પડ્યા, ત્યાં ત્યાં તેમણે વિવેચનાત્મક રીતે તેનો વિચાર કરેલો છે. અંથનું સંપાદન કાર્ય કરવામાં તેઓએ નિશ્ચિત પદ્ધતિ અનુભવી છે. તેમણે લખેલી ટિપ્પણીઓ મહત્વપૂર્ણ અને વિદ્વાત્તા ભરેલી છે. ભારતીય ન્યાયમાં રસ ધરાવતી પ્રત્યેક વ્યક્તિ તેનું મૂલ્યાંકન કરી શકશે. ભાષ્યને ભિન્ન ભિન્ન પેરેગ્રાફમાં રજૂ કરવામાં આવેલ છે. તે દર્શાવે છે કે આ અતિ અધરા અંથને તેઓ સારી રીતે સમજ્યા છે. મોટ (તિબેટન) પરિશિષ્ટમાં પ્રમાણસમુચ્ચયના મૂળ અંથના પાઠ સ્પષ્ટ રીતે દર્શાવે છે કે આ અંથના સંપાદન કાર્યમાં તેઓશ્રીએ કેટલો પરિશ્રમ લીધેલો છે. તેમણે લખેલી પ્રસ્તાવના પણ સંશોધનની દૃષ્ટિથી મૂલ્યવાન છે. મલ્લવાદીના જીવન વિશે તેમણે હકીકતના તાંતણા એક તંતે વણી લીધા છે. તેઓ મલ્લવાદીના સમય તરફ સંવત ૪૧૪ (એટલે કે તેમાંથી ૫૭ બાદ કરતાં ઇ.સ. ૩૫૭) સ્વીકારે છે. આ રીતે મલ્લવાદી, જેમની પાસેથી તેમણે ઘણી પ્રેરણા મેળવી છે તેવા સિદ્ધસેનના કનીયાનું સમકાલીન થાય છે ડૉ. એચ. એલ. જૈન દર્શાવ્યું છે કે સિદ્ધસેનની ગુણવચનદ્વાર્ત્રિશિકામાં ગુપ્ત સમ્રાટ ચંદ્રગુપ્ત બીજાને ઉલ્લેખ છે આ સમ્રાટ ઇ.સ. ૩૮૦ થી ઇ.સ. ૪૧૩ સુધી રાજસત્તા પર હતો. અંતમાં કહીશ કે અહીં ન્યાયઅંથની એક આદર્શ રીતે સંપાદિત આવૃત્તિ આપણને મળે છે. એને માટે હું મુનિશ્રી જમ્બૂવિજયજીને મારા

આદરપૂર્ણ અભિનંદનોથી નવાબુ 'હું'. અને ગંભીરતાપૂર્વક આ ગ્રંથના પ્રકાશનની જાહેરાત કરું છું. મને ખાતી છે કે આ ગ્રંથનો બાકીનો ભાગ પણ જલદીથી પ્રકાશિત થશે.

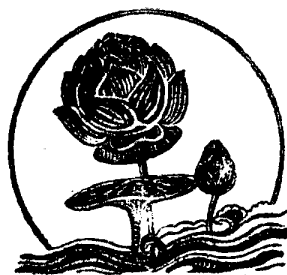
હજુ એકાદ વાત વધારે કહીશ. જ્યારે એક ગ્રંથનું સંપાદન કાર્ય થાય છે ત્યારે પછીવાર એમ માનવામાં આવે છે કે હવે કશું જ કરવાનું બાકી નથી. પરંતુ મારા નાત્ર મત પ્રમાણે એક વિવેચનાત્મક સંપાદન કાર્ય તો ઉચ્ચ પ્રકારના અભ્યાસનો આરંભ માત્ર છે.

ભારતીય ભિન્ન ભિન્ન દર્શનોના નિષ્ણાતોને પણ દ્વાદશારનયચક્રમાં રસ લેતા કરવાના છે, જેથી ભારતીય દર્શનના ઇતિહાસમાં વધુ પ્રકાશ પથરાય. જો અનેક નૈયાયિકો વિદ્વાતપૂર્ણ અને વિવેચનાત્મક દૃષ્ટિથી આ ગ્રંથમાં રસ લે તો તે મુનિશ્રી જમ્બૂવિજયજીને તેમના કાર્યનો મોટામાં મોટો ખદ્દો મળ્યો લેખારો.

શ્રી જૈન આત્માનંદ સભાના હોદ્દાદારોનો હૃદયપૂર્વક આભાર માનું છું કે જેમણે આ પ્રસંગ સાથે મારી જાતને સાંકળવાની તક મને આપી છે. તેઓએ 'દ્વાદશારનયચક્ર'ના પ્રકાશન દ્વારા ભારતીય સાહિત્ય અને વિશેષતઃ જૈન સાહિત્ય માટે સીમાચિહ્નરૂપ કાર્ય કર્યું છે. આ પ્રકાશનનું કાર્ય 'ગૃહતકલ્પભાષ્યના પ્રકાશનથી આ આત્માનંદ સભાને મળેલી પ્રતિષ્ઠાને અનુરૂપ છે.

વિરમતા પહેલાં, મુનિરાજશ્રી પુણ્યવિજયજી જેમણે અમારા જેવા અનેકમાં વિદ્વાતાના આ પ્રકારના કામ માટે પ્રેરણા આપી છે, તેમને હું આદરપૂર્વક વંદું છું.

આપ સર્વનો આભાર માનું છું.

ભારતીય સમગ્ર દાર્શનિક વાદો એ નયો જ છે એમ માની સર્વનયોનો
અનેકાંતવાદમાં સમાવેશ કરવો અનિવાર્ય હતો જ.

“નયચક્રે વિવિધ દર્શનોના નયોના રૂપમાં જ યોજના કરી છે”

“નયચક્ર”ના ઉદ્ઘાટન પ્રસંગે પંડિત શ્રી કલ્પસુખભાઈ માલવણિયાએ આપેલ પ્રવચન

આજે આપણે જૈન સમાજને માટે ગૌરવપ્રદ જ્ઞાનસત્ર ઉજવવા એકત્ર થયા છીએ. પ્રસંગ આપ સૌ જાણે છે તે પ્રમાણે પૂ. સુનિશ્રી જંબૂવિજયજી દ્વારા સુસંપાદિત નયચક્રના પ્રકાશનનો છે. આ પ્રસંગે આપણે અખિલ ભારતીય પ્રાચ્ય વિદ્યાપરિષદના અધ્યક્ષ ડૉ. આદિનાથ નેમિનાથ ઉપાધ્યે જેવા વિદ્વાનને અધ્યક્ષપદ માટે મેળવી શક્યા છીએ તે પણ પ્રસંગની મહત્તાનું સૂચક છે જ. આ અવસરે નયચક્ર વિષે મને કાંઈક કહેવાનું આમંત્રણ મળ્યું તે માટે સંયોજકોનો આભાર માનું છું.

આપણે જાણીએ છીએ કે જૈનદર્શનનો અનેકાંતવાદ રૂપી મહાપ્રાસાદ નયોના થાંભલા ઉપર ઊભો છે. ભગવાન મહાવીરે પોતાના કાળના વિવિધ દાર્શનિક મતો કે વાદો, જે પરસ્પર વિરુદ્ધ હતા, તે સૌ મતોનો જૈનદર્શનમાં સમાવેશ કર્યો. તે કાળના પ્રબળ એવા બે મતો ઉપનિષદ સંમત બ્રહ્મવાદ અને નાસ્તિકોનો! અનાત્મવાદ કે ક્ષણિકવાદ કે ઉચ્છેદવાદ એ બન્નેનો સમાવેશ ભગવાન મહાવીરે દ્રવ્યનય અને પર્યાયનયનો સ્વીકાર કરીને જૈનદર્શનમાં કર્યો હતો. વળી, લૌકિક સત્ય તથા અલૌકિક સત્ય એટલે કે વ્યવહાર સત્ય અને પારમાર્થિક સત્ય એ બન્ને પરસ્પર વિરુદ્ધ હોવા છતાં ભગવાન મહાવીરે વ્યવહાર નય અને નિશ્ચય નયને આધારે તે બન્નેને જૈન દર્શનમાં સ્થાન આપ્યું હતું. આમ વિરોધી મતોનો સંગ્રહ કરવા તેમણે નયવાદનો-બુદ્ધા બુદ્ધા દષ્ટિબંદુઓનો સ્વીકાર કર્યો અને દાર્શનિકો માટે સર્વમતસમન્વયનો માર્ગ મોકળો કર્યો. આ માર્ગ પાછળની ભગવાન મહાવીરની સુઅદષ્ટિ સત્યનો અંશ જ્યાં ક્યાંય પણ હોય ત્યાંથી શોધી શોધીને એનો સ્વીકાર કરવાની અને સત્યના નાના સરખા અંશની પણ કોઈ રીતે ક્યારેય ઉપેક્ષા ન થઈ બીજી એની પૂરી ભગૃતિ રાખવાની રહી છે. અન્ય સર્વ દષ્ટિઓની જેમ આ દષ્ટિની પાછળ પણ અહિંસાની દષ્ટિ જ કામ કરી રહી છે : સત્યના અંશની ઉપેક્ષા થાય અને અહિંસા ટકી રહે કે ખંડિત ન થાય એ ન બનવા જેવી બાબત છે. એટલે પછી કોઈ પણ મત કે વાદનું એકાંત ખંડન ન કરતાં એમાં રહેલ સત્ય અંશને સારવવામાં જ અહિંસા અને સત્ય બન્નેનો મહિમા રહેલો છે.

આપણે જાણીએ છીએ કે ભગવાન મહાવીરના સમયમાં માત્ર ભગવાન બુદ્ધ જ નહિ પણ બીજા પણ ઉપનિષદ વાદીઓ ઉપરાંત ગોશાલક આદિ અનેક મત પ્રવર્તકો હતા.

અને તેમના સંપ્રદાયો તે કાળમાં સ્થિર થયા હતા અને પછી પણ ચાલુ રહ્યા હતા. એક રીતે કહી શકાય કે દાર્શનિક વિચારણાઓ નાના પ્રવાહોમાં વહેતી થઈ હતી. એ બધામાં રહેલ સારભૂત તત્ત્વને અપનાવવા માટે ભગવાન મહાવીરે મુખ્યત્વે દ્રવ્યનય અને પર્યાયનય તથા વ્યવહારનય અને નિશ્ચયનય એમ વિવિધ નયોની કલ્પના કરી હતી. સમય જતાં એ નયવાદની વિશેષ અને વિશદ સમજૂતી માટે તેનો વિસ્તાર કરવાની આવશ્યકતા ઊભી થઈ હતી. આપણે જાણીએ છીએ કે સ્વયં આગમોમાં જ સાત નયોનો ઉલ્લેખ આવે છે. એ સાતે નયોનું મૂળ વિચારીએ તો તે કાળનાં જુદાં જુદાં દર્શનોમાં રહેલું છે. આચાર્યોએ એ સાતે નયોને પૂર્વોક્ત દ્રવ્ય અને પર્યાય એ બે નયોમાં વહેંચી નાખ્યા છે. અટલું જ નહિ પણ એ સાતે નયોનો સંબંધ તે તે દર્શનો સાથે કેવી રીતે બેઠી શકાય છે તે સિદ્ધ કર્યું છે. પણ માનવ મનની વિચાર શક્તિ હમેશાં કંઈ એક માર્ગે જ વહ્યા કરતી નથી; સમયે સમયે નવા નવા વિચારો વહેતા મૂકતા રહેવાની એની પ્રકૃતિ છે. અને એ રીતે દર્શનોની સંખ્યા ભલે અમુક જ હોય પણ વિચાર પ્રવાહો તો તેથી કયાંય અધિક હોય છે. એકદમ તાત્ત્વિક દષ્ટિએ કહેવું હોય તો એમ કહી શકાય કે જેટલાં મન છે તેટલા વિચાર પ્રવાહો છે અને તેને પ્રકટ કરનાર જેટલા વ્યવનના પ્રકારો છે તેટલા મતો છે. જૈન પરંપરાનો દાર્શનિક ઇતિહાસ જોતાં એમ લાગે છે કે આ વસ્તુને સર્વ પ્રથમ આચાર્ય સિદ્ધસેન દિવાકરે પારખી હતી અને સ્પષ્ટ શબ્દોમાં કહી પાડી હતી કે—

“ જાવહ્યા વચણવહા તાવહ્યા ચેવ હોંતિ જયવાયા ।

જાવહ્યા જયવાયા તાવહ્યા ચેવ પરસમયા ॥”

—સન્મતિ ૩. ૪૭

આ રીતે આચાર્ય સિદ્ધસેને નયવાદનો કેટલો વિસ્તાર થઈ શકે છે અને તે કેવો સર્વસંગ્રાહી બની શકે છે એ પ્રત્યે વિદ્વાનોનું સમર્થરીતે ધ્યાન દોર્યું હતું. અને એના પ્રત્યક્ષ દષ્ટાંત તરીકે તે કાળમાં પ્રસિદ્ધ એવાં દર્શનોનો મુખ્ય નયોમાં અને એ દ્વારા જૈન દર્શનમાં કેવી રીતે સમાવેશ છે તે પણ પોતાના સન્મતિતર્ક નામના ગ્રંથમાં નિરૂપ્યું હતું. મતલબ કે એમણે તે કાળના નાના મોટા મતવાદોનો નયોમાં સમાવેશ કેમ કરવો તેનું સમર્થ દાર્શનિક માટે એક રીતે દિશા સૂચન કર્યું હતું. આ રીતે એમણે તે કાળના નાના મોટા બધાય મતોનું સર્વેક્ષણ કરીને નય નિરૂપણ કરવાનો માર્ગ તો ખુલ્લો મૂક્યો હતો, છતાં પણ વાસ્તવિક રીતે એ સર્વેક્ષણનું કાર્ય કરવાનું તો બાકી જ હતું. એ કાર્ય પોતાના સમયમાં અદ્ભુત રીતે પૂરું કર્યું આચાર્ય મલ્લવાહીએ પોતાના ‘દ્વાદશાર નયચક્ર’ ગ્રંથમાં.

ઉપનિષદ યુગ પછીના કાળમાં રચાયેલ દાર્શનિક સાહિત્યનું નિર્માણ બારી બંધ રાખીને નથી થયું, પરંતુ દર્શનિકોના આઘાતપ્રત્યાઘાત અને આદાનપ્રદાન દ્વારા થયું છે. આ વાતની સાક્ષી દાર્શનિક સૂત્રો અને તેની પ્રાચીન ટીકાઓ પણ આપે છે. દાર્શનિકોના આ સંઘર્ષમાં જૈન લેખકોનો પ્રવેશ જરા મોડો છે. આનો લાભ એ થયો છે કે તેમની

મણિમહોત્સવ વિશેષાંક

૧૬૦-૫

સમક્ષ સંઘર્ષમૂલક સાહિત્ય ઉપસ્થિત થયું હતું. અને તેમની તટસ્થ બુદ્ધિ તે તે દર્શનના ગુણદોષ તારવવા સમર્થ હતી. પરિણામે પ્રમાણુ વિદ્યા હોય કે પ્રમેય વિદ્યા, જૈન દાર્શનિકોએ પોતાના મતવ્યને દોષ શૂન્ય બનાવવા પ્રયત્ન કર્યો; એટલું જ નહિ પણ અનેકાંતવાદના સમર્થન માટેની ભૂમિકા પણ શોધી કાઢી. નયવાદ તો ભગવાન મહાવીરે પ્રકૃપેલ હોઈ જૈનદર્શનના પ્રારંભમાં હતો જ. સિદ્ધસેને નયવાદ એ અન્યના મતવાદો છે એ કહ્યું જ હતું. એટલે ભારતીય સમગ્ર દાર્શનિક વાદો એ નયો જ છે એમ માની સર્વ નયોનો અનેકાંતવાદમાં સમાવેશ કરવો અનિવાર્ય હતો જ. આ કાર્ય વિશાળ પાયા ઉપર નયચક્રે કર્યું છે એ હકીકત છે. એટલે નયચક્રે વિવિધ દર્શનોની નયોના રૂપમાં જે યોજના કરી છે તે, તે કાળે તો સર્વદર્શન સંગ્રાહક હતી જ; અને આજે પણ એ કોટિનો બીજો અંથ ભારતીય દાર્શનિક સાહિત્યમાં ઉપલબ્ધ નથી એ આપણે જ્યારે બાણીએ છીએ ત્યારે તેનું મહત્ત્વ આપણા મનમાં વિશેષ ભાવે અંકિત થઈ જાય તો તેમાં નવાઈ જેવું નથી.

નયચક્રમાં દ્રવ્ય અને પર્યાયના પૂર્વોક્ત સાત નયો તો છે જ, ઉપરાંત તેની પોતાની યોજના બાર નયોમાં સમગ્ર દર્શનોનો સમાવેશ કરવાની હોઈ તે ‘દ્વાદશાર નયચક્ર’ એવા સાર્થક નામને ધારણ કરે છે. એટલે કે ચક્રના બાર આરાની જેમ બાર નયો દ્વારા સમગ્ર દર્શન ચક્રને સ્થિર કરતું હોઈને દ્વાદશાર નયચક્ર કહેવાયું છે, અને સંક્ષેપમાં માત્ર નયચક્ર એ નામથી ઓળખાયું. જેટલું સામર્થ્ય નયચક્ર મૂળમાં જોવા મળે છે, તેટલું જ સામર્થ્ય તેની સિંહસૂરિગણિ વિરચિત ટીકામાં પણ જોવા મળે છે. આ સમર્થ ટીકાને આધારે જ લુપ્ત નયચક્રનો ઉદ્ધાર શક્ય બન્યો છે તેનું કારણ એ છે કે ટીકાકાર મૂળનાં પ્રતીકો તો લે જ છે, ઉપરાંત અન્યત્ર પૂર્વાપર સંબંધ બતાવવા તે તે મૂળનો વિસ્તૃત રૂપે નિર્દેશ પણ કરે છે. આથી મૂળ અંથના ઉદ્ધારનું કામ અત્યંત કઠણ હોવા છતાં એ કાર્યમાં થોડી સરળતા થઈ છે.

૧-વિધિ, ૨-વિધિની વિધિ ૩-વિધ્યુભય એટલે વિધિનો વિધિ અને નિયમ, ૪-વિધિનો નિયમ, ૫-વિધિ અને નિયમ, ૬ વિધિ અને નિયમની વિધિ, ૭-વિધિ અને નિયમ એ બન્નેના વિધિ અને નિયમ, ૮-વિધિ અને નિયમનો નિયમ, ૯-નિયમ, ૧૦-નિયમની વિધિ, ૧૧-નિયમના વિધિ અને નિયમ, ૧૨-અને નિયમનો નિયમ. આ પ્રકારે વિધિ અને નિયમ એ મૌલિક ભંગોને આધારે અહીં બાર ભંગો નક્કી કરવામાં આવ્યા છે. આકરણ શાસ્ત્રમાં ઉત્સર્ગને વિધિ કહેવામાં આવે છે અને તેનો અપવાદ તે નિયમ છે. તે જ આધાર લઈને પ્રસ્તુતમાં વિધિ અને નિયમને આધારે નયચક્રના બાર વિધિ આદિ આરાની કલ્પના કરવામાં આવી છે. આપણે જોઈએ છીએ કે ચક્રના આરાઓ ચક્રની વચ્ચેનો ભાગ, જે તુંબ યા નાલિ કહેવાય છે, તેમાં સંલગ્ન હોય છે. પ્રસ્તુત નયચક્રમાં અનેકાંત એ તુંબ છે અને તેમાં આ બારે નયરૂપ આરા સંલગ્ન છે. જો આરા નાલિ અથવા તુંબમાં સંલગ્ન ન હોય તો તે આધારવિનાના બની જાય અને વેરણ છેરણ થઈ જાય. તેમ ભિન્નભિન્ન મતો-ભિન્નભિન્ન નયોનો આધાર જો અનેકાંતરૂપ તુંબ ન હોય તો

તે નયોની પણ એ જ દશા થાય. અથવા તો, સિદ્ધસેનની ભાવા વાપરવી હોય તો, તે છૂટા મણિઓ જેવા છે, પણ અનેકાંતરૂપ રતનાવલી હારના નામને પામતા નથી. એટલે બુદ્ધા બુદ્ધા મતવાદોને પ્રતિષ્ઠિત થવું હોય તો ચક્રના આરાની જેમ અનેકાંત તુંગમાં સંલગ્ન થવું આવશ્યક છે. આપણે જોઈએ છીએ કે ચક્રમાં બે આરાની વચ્ચે ખાલી જગ્યા-અંતર હોય છે. એનું સ્થાન પ્રસ્તુત નયચક્રમાં પૂર્વનયના ખંડને લીધેલું છે. સારાંશ એ છે કે પ્રથમ નયની સ્થાપના બાદ તે નયનું ખંડન આવે છે અને પછી જ બીજા નયની સ્થાપના દેખા દે છે, અને કમે કરી આમ બારમો નય અથવા આરા છે. તે પછીની ખાલી જગ્યા તે બારમા આરાના ખંડન માટે છે અને પછી પ્રથમ નયની સ્થાપના છે. આમ દર્શનોના વિવાદનું ચક્ર પૂરું થાય છે. આ પ્રમાણે ચક્રમાં સ્થિત હોઈ કોઈ પણ એક નય-એક દર્શન સંપૂર્ણ નથી. તે પૂર્વ પૂર્વ નય-મત-દર્શનની અપેક્ષાએ પ્રબળ છે, ઉત્તર-ઉત્તર, નયની અપેક્ષાએ નિર્બળ છે. આથી ફલિત થાય છે કે નયો સત્યતા એક અંશને રજૂ કરે છે, સંપૂર્ણ સત્યને નહિ.

તુંગમાં તો માત્ર આરા જ લાગેલા હોય; તેથી કોઈ ચક્ર પૂર્ણ થતું નથી અને ગતિશીલ પણ બની શકતું નથી. આથી આરાને ઉપરની બાબુએ જોડનાર નેમિ પણ જોઈએ. આપણે પૈદામાં જોઈએ છીએ કે નેમિ એક અખંડ લાકડાની નથી હોતી પણ ત્રણ ટૂકડે તે સંપૂર્ણ આરાને વ્યાપ્ત કરી લે છે. પ્રસ્તુત નયચક્રમાં પણ નેમિના ત્રણ ટૂકડા છે, જે માર્ગ નામે ઓળખાય છે. પ્રથમના ચાર આરાને જોડનાર પહેલો, બીજા ચાર આરાને જોડનાર બીજો અને બીજાના ચાર આરાને જોડનાર ત્રીજો-એમ ત્રણ માર્ગ છે. તેથી સંપૂર્ણ નયચક્રના-મારેય આરા આવરી લેવામાં આવે છે. પ્રથમ ચતુષ્ક-વિધિ ભંગો છે, દ્વિતીય ચતુષ્ક ઉભય ભંગો છે. અને તૃતીય ચતુષ્ક નિયમ ભંગો છે. પ્રથમમાં નિત્યની દ્વિતીયમાં નિત્યાનિત્યની અને તૃતીયમાં અનિત્યની સ્થાપના છે.

ચક્રની નેમિ ઉપર લોઢાનો પાટો (વાટ) હોય છે તેમ પ્રસ્તુતમાં નયચક્રવાલ વૃત્તિને સમજી લેવી.

વિધિ આદિ પ્રથમના છ નયો દ્રવ્યાર્થિક નયો છે, જ્યારે શેષનો સમાવેશ પર્યાયાર્થિકમાં છે. બાર નયોની સાથે નૈગમાદિ સાત નયોનો સમન્વય આ પ્રકારે છે. ૧-વ્યવહારનય, ૨-૪ સંગ્રહનય, ૫-૬ નૈગમનય, ૭-ઋતુસૂત્ર નય, ૮-૯ શબ્દ નય, ૧૦ સમભિરૂઢ, અને ૧૧-૧૨ એવંભૂતનય છે.

નયચક્રમાં કમે કરી જે વાદોનાં સ્થાપના અને ખંડન છે તે આ પ્રમાણે છે;- અજ્ઞાનવાદ:-તે પ્રસંગે પ્રત્યક્ષપ્રમાણ, સત્કાર્યવાદ, અસત્કાર્યવાદ. અપૌરુષેય વાદ, વિધિવાદ આદિની ચર્ચા; પુરુષાદ્વૈતવાદ:-તે પ્રસંગે પણ સત્કાર્યવાદ આદિની ચર્ચા છે. નિયતિવાદ, કાલવાદ, સ્વભાવવાદ, અદ્વૈતવાદ પુરુષ-પ્રકૃતિવાદ, ઈશ્વરવાદ, દ્રવ્ય અને ક્રિયાનું તાદાત્મ્ય, તેમનો ભેદ, સત્તા, સમયવાય, અપોહ, શબ્દદ્વૈત, જ્ઞાનવાદ, જાતિવાદ, અવકતવ્યવાદ, શુણ્ણવાદ, નિર્હોતુક વિનાશવાદ, સ્થિતિવાદ-આમ આ પ્રકારના વિષયોના ચર્ચા અવાંતર અનેક વિષયો સાથે કરવામાં આવી છે.

મણિમહોત્સવ વિશેષાંક

૧૬૦-૭

આચાર્ય મદલવાદીના એ દ્વાદશાર નયચક્ર અંથની મહત્તા અને ઉપયોગિતા કેવળ જૈન દર્શનના અભ્યાસ માટે જ છે એવું નથી. પણ ઈ. ચોથી-પાંચમી સદીમાં જે દાર્શનિક પ્રવાહો વિદ્યમાન હતા, જે મત-મતાન્તરે હયાત હતા તે સૌનો એક જ અંથમાં પરિચય આ નયચક્ર કરાવે છે. એટલું જ નહિ પણ તે કાળના વિવિધ દાર્શનિક પ્રવાહોનું આવું સમગ્ર ભાવે નિરૂપણ પણ આ એક જ અંથમાં ઉપલબ્ધ થાય છે : આ અંથની આ વિશેષતા છે. વળી, આચાર્ય મદલવાદી તે તે દર્શનોનો કે મતમતાન્તરોનો માત્ર પરિચય આપીને જ પોતાના કાર્યને પૂરું થયેલું માની લેવાને બદલે એ બધાની ખૂબીઓ અને ખામીઓ પણ નિરૂપે છે. ભિન્નભિન્ન મતવાદોમાં અનેકાંતવાદને ન્યાયાધીશની ઉપમા આપવામાં આવે છે, તેની યથાર્થતા અને તેનું મૂળ આ એક જ અંથ નયચક્રમાં જોવા મળે છે. તેમાં કોઈ પણ મતને સર્વશ્રેષ્ઠ કહેવામાં આવ્યો નથી. તે બીજા કરતાં પોતાને કંઈ રીતે ચડિયાતો ગણાવી શકે છે તેનું દર્શન તો આ અંથમાં થાય જ છે. પણ સાથે સાથે તે અન્ય કોઈની સામે કેવો દુર્બલ છે તે પણ બતાવવામાં આવ્યું છે. આ પ્રકારે આચાર્ય મદલવાદીએ નયો-વિવિધ મતોરૂપી આરાઓથી બનેલું એવું એક પ્રકારનું દર્શનિક ચક્ર ખડું કર્યું છે. તેમાં અમુક આરો મુખ્ય છે અને અમુક ગૌણ છે એવું નથી. સૌ મતો પોતાને પોતાની રીતે પ્રમુખ માને છે, છતાં પણ જ્યારે તે પોતાની આબુ બાબુ નજર કરે છે ત્યારે એને પોતાની ખરી સ્થિતિનું ભાન થાય છે અને એનો પોતાની પ્રમુખતાનો ભ્રમ ભાંગી જાય છે; અને તે જોઈ શકે છે કે અનેક મતોમાંનો પ્રબળ અને દુર્બલ એવો હું પણ બીજા જેવો જ એક સામાન્ય મત છું. આ મહાતાર્કિક આચાર્યની દાર્શનિક કુશળતા અને સૂક્ષ્મ તેમજ પ્રખર બુદ્ધિનાં દર્શન એમણે આ અંથમાં કરેલી વિવિધ મતોની યથાસ્થાન ગોઠવણીમાં થાય છે. આમાં એમણે એવી યોજના કરી છે કે એક મત પ્રવર્તક પોતાનો મત કેવી રીતે પ્રબળ છે તે બતાવે છે પણ પછી તરત જ બીજો મત તે પ્રથમના મતની નિર્બળતાઓ બતાવી પોતાના મતની પ્રબળતાઓ દર્શાવે છે. પણ ત્યાર પછી પાછો એક નવો મત તેને નિર્બળ બતાવી પોતે પ્રબળ હોવાનું સિદ્ધ કરે છે આમ પ્રબળતા અને નિર્બળતા બતાવવાનો ક્રમ ચક્રની જેમ ચાલ્યા કરે છે. અને છેવટે જે મત આવે છે તેનું ખંડન પાછો સૌથી પ્રથમ મત કરે છે આમ એક ચક્ર પૂરું થાય છે. આવી અદ્ભુત યોજના આચાર્ય મદલવાદીએ આ અંથમાં કરી છે.

આ પ્રકારનો માત્ર જૈનદર્શનના સમગ્ર અંથોમાં જ નહિ, પણ સમગ્ર ભારતીય સાહિત્યમાં આ એક જ અંથ છે કે જે તટસ્થ ન્યાયાધીશની દ્રશ્ય સક્ષમતાપૂર્વક બબલે છે : આ તેની અસાધારણ કે વિરલ વિશેષતા છે.

પણ આ અંથનું ખરેખરું બહુમૂલ્ય પણ કે અમૂલ્યપણું તો ત્યારે જાણી શકાય છે કે જ્યારે આપણને એ જાણવા મળે છે કે તેમાં તે કાળના સેંકડો અંથોનો અને મતોનો સાર આપવા ઉપરાંત સંખ્યાબંધ અંથોમાંથી ઉદ્ધરણો આપ્યાં છે. જે અંથોના આમાં અવતરણો ટાંક્યાં છે એમાંના કેટલાય અંથોનો તો આજે પત્તો જ નથી. અને આમાં

નાંધાર્યેલ મતોમાંના કેટલાક મતોનું અત્યારે ઉપલબ્ધ અન્ય ગ્રંથોમાં વિવરણ નથી. આવા ગ્રંથો અને મતોને કે એમના ભૂતકાલીન અસ્તિત્વને જાણવાનું એકમાત્ર સાધન આ એક જ ગ્રંથ નયચક અને તેની સિંહસૂરિગણિકૃત ટીકા છે.

નયચકનું દાર્શનિક દૃષ્ટિએ તેમ જ સમગ્ર ભારતીય વાહ્યમયની દૃષ્ટિએ અસાધારણ મહત્ત્વ છે તેના મેં આપને આ રીતે કંઈક ખ્યાલ આપ્યો: પણ ભારે ખેદની વાત તો એ છે કે એ નયચક ગ્રંથ તેના મૂળ રૂપમાં આપણા આટલા બધા જ્ઞાન ભંડારોમાંથી ક્યાંયથી મળતો નથી. પણ અહીં આપને એ વાતની જાણ કરતાં જૂળ આનંદ થાય છે કે શુભ ભવિત્યવાતને યોગે આ ગ્રંથનો ઉદ્ધાર કરવાની પ્રબળ પ્રેરણા એક સુનિવરના અંતરમાં થઈ આવી. અને તેથી આજે આવા સુંદર અને સર્વાંગ સંપૂર્ણ રૂપમાં શ્રી જૈન આત્માનંદ સભા દ્વારા આ ગ્રંથનું પ્રકાશન થઈ રહ્યું છે. પૂ. સુ. શ્રી જંબૂવિજયજીની વિદ્યાનિષ્ઠા અને દાર્શનિક સૂક્ષ્મ બુદ્ધિથી આપણે સૌ પરિચિત છીએ. હુત પ્રાય એવા આ ગ્રંથ રત્નના તેઓ જ સંશોધક અને ઉદ્ધારક છે. આ ગ્રંથની ટીકાને આધારે ન કલ્પી શકાય એટલો દીર્ઘ અને ઘોર પરિશ્રમ કરીને પૂ. સુનિશ્રી જંબૂવિજયજીએ નયચકની ટીકાનું સંપાદન કરતાં કરતાં આ મૂળ ગ્રંથનો ઉદ્ધાર કર્યો છે. આ ગ્રંથ ઝીણવટથી જોઈએ તો જ પૂ. જંબૂવિજયજીએ આ માટે ઉઠાવેલ પરિશ્રમ અને એમની બુદ્ધિમત્તાની જ નહિ પણ સતત એકાગ્રભાવે લીધેલ કાર્ય પૂરું કરવાના સંકલ્પ-બળની પૂરી કદર કરી શકીએ.

આ પૂર્વે નયચક અને તેની ટીકાની એક અધુરી આવૃત્તિ અને એક સંપૂર્ણ આવૃત્તિ પ્રકાશિત થઈ છે, પણ તેથી આ સંપાદન અનેક બાબતમાં બુદ્ધિ પડે છે. તે તરફ હું આપ સર્વનું ધ્યાન દોરવું જરૂરી સમજું છું. આ સંપાદનમાં અનેક હસ્તપ્રતોનો તો ઉપયોગ કરવામાં આવ્યો છે જ, ઉપરાંત ઉપલબ્ધ હસ્તપ્રતોમાં સર્વ શ્રેષ્ઠ ગણી શકાય તેવી પ્રતનો લાભ પણ આ સંપાદનને જ મળ્યો છે. આથી આ ગ્રંથના કર્તાને અભિપ્રેત હોય એવા પાઠની સૌથી નજીક હોય તેવું આ સંપાદન બન્યું છે. વળી, મેં કહ્યું તેમ નયચક એ જેમ એક અને અતુલ ગ્રંથ છે, તેમ આ તેનું સંપાદન પણ જૈન દર્શનના અન્ય ગ્રંથોના જે કેટલાંક ઉચ્ચ કોટિનાં સંપાદનો થયાં છે તેમાં પણ અતુલ અને એક જ રહેવા સર્જાયું છે, એમ નિઃશંક કહી શકાય છે. તે એટલા માટે કે પૂ. જંબૂવિજયજીએ આ પુસ્તકનું સંપાદન કરવા માટે તિબ્બતી ભાષાનો અભ્યાસ કર્યો; અને જે બૌદ્ધ ગ્રંથો આજે તેના મૂળ સંસ્કૃત રૂપમાં નથી મળતા પણ તેના તિબ્બતી અનુવાદના રૂપમાં મળે છે તે ગ્રંથોનો પણ ઉપયોગ પ્રસ્તુત સંપાદનમાં કરીને જૈનદર્શનના ગ્રંથોના સંપાદનોમાં એક નવો જ માર્ગ અપનાવ્યો છે, અને આવા પ્રયત્ન બીજો કોઈ કરશે કે કેમ એ કહેવું મુશ્કેલ છે. આ દૃષ્ટિએ પૂ. સુ. શ્રી જંબૂવિજયજીને આપણે જૈન ગ્રંથના અજોડ સંપાદક કહી શકીએ. આ સાહસ અને આવું જૈન અન્ય કોઈ જૈન સંપાદકમાં દેખાયું નથી, અને હવે બની શકે એવી શક્યતા પણ દેખાતી નથી. એ દૃષ્ટિએ આપણે પૂ. જંબૂવિજયજીનો જેટલો ઉપકાર માનીએ તેટલો એણે છે.

મણિમહોત્સવ વિશેષાંક

૧૬૦-૬

અને તેમને જેટલા ધન્યવાદ આપીએ એટલા ઓછા છે. મને વિશ્વાસ છે કે જે કોઈ તેમના આ સંપાદનને જોશે તે સૌ તેમને અનેકશઃ ધન્યવાદ આપ્યા વગર રહી શકવાના નથી. આવી ઉત્તમ અને આદર્શ 'કોટિનું' એમનું આ કાર્ય છે. આ માટે ભારતીય દર્શનોના અભ્યાસીઓ તેમના ચિરકાળ ઋણી રહેવાના છે એ નિઃશંક છે.

આ પ્રસંગે આવા વિદ્વદ્ગત પૂ.શ્રી જ'બૂવિજયજીને સંપાદનના ક્ષેત્રમાં ખેંચી લાવવા માટે પૂ. મુનિશ્રી પુણ્યવિજયજીને આપણે જેટલા ધન્યવાદ આપીએ તેટલા ઓછા છે. પણ એમને સાચા સ્વરૂપમાં ઓળખીને તેમને સંપાદન ક્ષેત્રમાં ખેંચી લાવવાની પૂ. મુનિશ્રી પુણ્યવિજયજીને પ્રેરણા આપવાનો પ્રસંગ કેવી રીતે ઉપસ્થિત થયો તે વાત હું જાણતો હોઈ આ પ્રસંગે પ્રગટ કરું તો અનુચિત નહિ લેખાય. બન્યું એમ કે આજથી લગભગ ૨૪-૨૫ વર્ષ પહેલાં જ'બૂવિજયજીએ પં.શ્રી સુખલાલજી સંપાદિત સન્મતિટીકાનું વાચન શરૂ કર્યું હતું અને તેમની તીક્ષ્ણ બુદ્ધિએ તેમાં કેટલાંક શંકાસ્થાનો ઉપસ્થિત કર્યાં. સાથે સાથે કેટલીક અશુદ્ધિઓ પણ તેમના ધ્યાનમાં આવી. આ બાબતમાં બહુજ નમ્રભાવે તેમણે પંડિત શ્રી સુખલાલજીને પત્ર લખી સમાધાન માગ્યું. એ પત્ર તેમણે વિશુદ્ધ સંસ્કૃતમાં લખ્યો હતો. એ વાંચી પં. શ્રી સુખલાલજી પૂ. જ'બૂવિજયજીની તીક્ષ્ણ બુદ્ધિ અને કુશળતા જોઈને અત્યંત રાજ થયા. અને તેમણે પોતાના ખુલાસા સાથે એ પણ પૂછ્યું કે તેમની ઉંમર કેટલી છે. જ્યારે એ જણ્યું કે હજી તો શ્રી જ'બૂવિજય પચીસી પણ વટાવી નથી ગયા ત્યારે તેમના આશ્ચર્યનો પાર રહ્યો નહિ અને આવા તેજસ્વી મુનિવરની બુદ્ધિશક્તિનો ઉપયોગ નયચક જેવા કડિન ગ્રંથના સંપાદનમાં થાય તો એક દુર્લભ ગ્રંથનો ઉદ્ધાર થાય અને એક સુવિદ્વાનની શક્તિનો સદુપયોગ પણ થાય, એમ માન્યું. આથી તેમણે એ કાર્ય શ્રી જ'બૂવિજયજીને સોંપવા પ. મુનિશ્રી પુણ્યવિજયજીને પ્રેરણા આપી. અને આજે આપણે જોઈએ છીએ કે પં. શ્રી સુખલાલજીની એ સૂઝ સાર્થક થઈ છે. અને એથી તેમને વિશેષ આનંદ થાય એ સ્વાભાવિક છે. આપણે આશા રાખીએ કે પૂ. મુનિશ્રી જ'બૂવિજયજી આથી પણ વધારે સારાં સંપાદનો આપણને આપે અને ફરી પણ આપણે તેમને સવિશેષ અભિનંદનની વર્ષાથી વધાવીએ: આપણા આભારની લાગણી પ્રગટ કરીએ.

આ પ્રકાશનના અનુસંધાનમાં આત્માનંદ સભા માટે કંઈક કહેવું ઘટે.

શ્રી આત્માનંદ સભાના મણિમહોત્સવ પ્રસંગે તેના પ્રકાશનોમાં મણિભૂત આ નયચકના પ્રકાશનનો પ્રસંગ એ પણ સભાના ઈકોતેર વર્ષના દ્વિર્ધાયુષ્યમાં યાદગાર પ્રસંગ બની રહેશે એમાં શક નથી. સભાનાં પ્રકાશનોની હારમાળા જોઈએ તો તેમાં પુરાતત્ત્વ-ગ્રાંથ જિનવિજયજી દ્વારા સંપાદિત થયેલા વિજ્ઞપિત ત્રિવેણી જેવા ગ્રંથો આજે પણ પોતાનું આગવું મહત્ત્વ સાચવી શક્યા છે. હુખ્ત થયેલ સંસ્કૃત બૃહત્કથાના મોટા ભાગનું પ્રાકૃત રૂપાંતર રજૂ કરતી વસુદેવ હિંદીએ તો સ્વયં એક ઇતિહાસ જ સર્જ્યો છે. તેનું સંપાદન સ્વ. પૂ. મુ. શ્રી ચતુરવિજયજી અને તેમના વિદ્યમાન શિષ્ય વિદ્વદ્વર્ય આગમ પ્રભાકર પૂજ્ય મુનિશ્રી પુણ્યવિજયજીએ કરીને વિદ્વજગતને ચિરકાલ ઋણી

બનાવ્યું છે. એ અંથના પ્રકાશન પછી દેશ-વિદેશના વિદ્વાનોએ એની અનેક રીતે ચર્ચા કરી છે. અને તે ચર્ચાનો તંતુ ઉત્તરોત્તર લાંબાતો જ જાય છે. એ જ રીતે બૃહત્કદમ્બ ભાષ્યનું છ ભાગોમાં સંપાદન એ જ ગુરુશિષ્યોએ કરીને આત્માનંદ સભાને અમર બનાવી છે એમ કહું તો તેમાં અતિશયોક્તિ નથી. ખરી વાત એવી છે કે આત્માનંદ સભાને આટલા દીર્ઘકાળ સુધી સજીવ રાખવામાં, વિવિધ પ્રકારનું સાહિત્ય પ્રકાશન-સંપાદન કરી-કરાવીને જે પરિશ્રમ અને જે સૂઝ-બૂઝ એ ગુરુ-શિષ્યની જોડીએ દેખાડ્યાં છે અને છતાં નિર્મોહવૃત્તિ અને શ્રુતભક્તિ જાળવી રાખી છે તે આ સદીની અપૂર્વ ઘટના છે એમ કહું તો તેમાં અતિશયોક્તિ નથી. આ સભાને આવાં અમૂલ્ય પ્રકાશનોનો લાભ મળતો રહ્યો છે, તે એના સંચાલકોની ભાવના, ખંત અને ચીવટને માટે અંજલિરૂપ છે, અને તેથી એમને આપણાં સહુનાં હાર્દિક અભિનંદન ઘટે છે.

તા. ૩૦મીના સાંજના મણિમહોત્સવ સમિતિના પ્રમુખ શેઠશ્રી ભોગીલાલભાઈ તરફથી તેમના ખંજલે મહેમાનો અને નિમંત્રિત ગૃહસ્થો માટે બુદ્ધે ભોજનસમારંભ યોજવામાં આવ્યો હતો.

પરિશિષ્ટ ૧

શ્રી જૈન આત્માનંદ સભા : મણિમહોત્સવ સમિતિ

૧. શેઠશ્રી ભોગીલાલભાઈ મગનલાલ, પ્રમુખ	૧૪. શાહ બેચરલાલ નાનચંદ
૨. શાહ ખીમચંદ ચાંપશીભાઈ, સહપ્રમુખ	૧૫. શાહ ભોગીલાલ વેલચંદ
૩. શાહ કૃતેહચંદ ઝવેરભાઈ, ઉપપ્રમુખ	૧૬. વેલાણી સાકરલાલ ગાંડાલાલ
૪. શાહ ગુલાબચંદ લલ્લુભાઈ, ઉપપ્રમુખ	૧૭. શાહ હીરાચંદ હરગોવનદાસ
૫. શાહ ચત્રભુજ જેચંદભાઈ, મંત્રી	૧૮. શાહ પ્રભુદાસ મૂળચંદ
૬. શાહ જદવજી ઝવેરભાઈ, મંત્રી	૧૯. શાહ કુંદનલાલ કાનજીભાઈ
૭. શેઠ હરીલાલ દેવચંદભાઈ, મંત્રી	૨૦. શાહ લલ્લુભાઈ દેવચંદ
૮. શેઠ રમણલાલ અમૃતલાલ, ખજાનચી	૨૧. શાહ ખીમચંદ કુલચંદ
૯. પરીખ જગજીવન શીવલાલ	૨૨. દોશી કાંતિલાલ જગજીવનદાસ
૧૦. શાહ જગજીવનદાસ ભગવાનદાસ	૨૩. સલોત કાંતિલાલ રતિલાલ
૧૧. વોરા પરમાણુદાસ નરોત્તમદાસ	૨૪. શાહ જયંતીલાલ હરગોવનદાસ
૧૨. શાહ ભાઈચંદ અમરચંદ	૨૫. શાહ નટવરલાલ કાનજીભાઈ
૧૩. શાહ દીપચંદ જીવણલાલ	

મણિમહોત્સવ વિશેષાંક

૧૬૦-૧૧

ઉ પ સ મિ તિ ઓ

[૧] ફંદ સમિતિ

૧. શાહ ખીમચંદ ચાંપશીભાઈ
૨. શાહ ગુલાબચંદ લલ્લુભાઈ
૩. શાહ ચત્રભુજ જેયંદભાઈ
૪. શાહ બદવજી ઝવેરભાઈ
૫. શેઠ રમણલાલ અમૃતલાલ
૬. શાહ ભોગીલાલ વેલચંદ

[૨] સમારંભ સમિતિ

- (૧) શાહ ખીમચંદ ચાંપશીભાઈ
- (૨) શાહ ગુલાબચંદ લલ્લુભાઈ
- (૩) શાહ બદવજી ઝવેરભાઈ
- (૪) શાહ ભાઈચંદ અમરચંદ
- (૫) શેઠ હરિલાલ દેવચંદ

[૩] પ્રકાશન સમિતિ

- (૧) શાહ ખીમચંદ ચાંપશીભાઈ
- (૨) શાહ ગુલાબચંદ લલ્લુભાઈ
- (૩) શેઠ હરિલાલ દેવચંદભાઈ
- (૪) દોશી કાંતિલાલ જગજીવનદાસ
- (૫) શાહ નટવરલાલ કાનજીભાઈ

[૪] કાર્યક્રમ મંડપ ઈ. સમિતિ

૧. શાહ ખીમચંદ ચાંપશીભાઈ
૨. શેઠ રમણલાલ અમૃતલાલ
૩. વોરા પરમાણુદાસ નરોત્તમદાસ

૪. શાહ ભોગીલાલ વેલચંદ
૫. શાહ ભાઈચંદ અમરચંદ
૬. શાહ રમણિકલાલ કુંવરજી

[૫] ઉતારા ઈ. સમિતિ

૧. શેઠ રમણલાલ અમૃતલાલ
૨. શાહ ભોગીલાલ વેલચંદ
૩. વોરા પરમાણુદાસ નરોત્તમદાસ
૪. શાહ બેચરલાલ નાનચંદ
૫. શાહ લલ્લુભાઈ દેવચંદ
૬. શાહ જયંતિલાલ મગનલાલ (કન્વીનર)

[૬] સત્કાર સમિતિ

૧. શેઠ રમણિકલાલ ભોગીલાલભાઈ
૨. શાહ બેચરલાલ નાનચંદ
૩. શાહ જયંતિલાલ મગનલાલ
૪. દોશી કાંતિલાલ જગજીવનદાસ
૫. શાહ રમણિકલાલ કુંવરજી
૬. શાહ નટવરલાલ કાનજીભાઈ (કન્વીનર)

[૭] પ્રદર્શન સમિતિ

૧. શાહ ભાઈચંદ અમરચંદ
૨. શાહ બેચરલાલ નાનચંદ
૩. દોશી કાંતિલાલ જગજીવનદાસ
૪. શાહ અનંતરાય બદવજી
૫. શાહ નટવરલાલ કાનજીભાઈ (કન્વીનર)

પરિશિષ્ટ નં. ૨

આશીર્વાદ, શુભેચ્છા અને પ્રેરણા

સભાના મણિમહોત્સવ પ્રસંગે, સ્થળે સ્થળેથી જે સંદેશાઓ સભાને મળેલ છે. તેમાંના કેટલાક હૃદયના આશીર્વાદ પાઠવે છે તો કેટલાકમાં સભાના લાવિવિકાસની શુભેચ્છાઓ ભરી પડી છે. વળી કેટલાક સંદેશાઓ નવી પ્રેરણા, અને અનોખું માર્ગદર્શન આપેલ છે. તેમાંના થોડાએક આ નીચે રજૂ કરવામાં આવે છે.

સભાની સાહિત્ય સેવા જરૂર પ્રશંસનીય છે.

સભાએ આટલા લાંબા સમય સુધી જૈન સાહિત્યના પ્રચારના ક્ષેત્રે જે અમૂલ્ય સેવાઓ કરી છે, તે દરેક રીતે જરૂર પ્રશંસનીય છે. તેમજ એટલી જ અનુમોદનીય છે.

સભા દરેક સેવાના કાર્યમાં કામિયાબ (ફતેહમંદ) નીવડે એજ મહેચ્છા.
અમદાવાદ-લુણસાવાડે

આચાર્ય વિજયવિકાસચંદ્રસૂરિના ધર્મલાભ

દરેક રીતે સફળતા

સભા તરફથી ઉજવાઈ રહેલ મણિમહોત્સવની હું દરેક રીતે સફળતા ઇચ્છું છું.
મુંબઈ.

—સાધવીશ્રી મૃગાવતીશ્રીજી

મારી શુભેચ્છા

સભા સિત્તેર વરસનો પોતાનો મણિમહોત્સવ ઉજવે છે તે સમાજને માટે ધન્ય પ્રસંગ ગણાય.
આ પ્રસંગે હું મારી શુભેચ્છા પાઠવું છું.

જોધપુર

—મુનિ વિશ્વજન્ધુ

દરેક રીતે સફળતા

આત્માનંદ સભા પોતાનો મણિમહોત્સવ ઉજવવા ભાગ્યશાળી બની છે. તે પ્રસંગે મહોત્સવની દરેક પ્રકારે સફળતા ઇચ્છું છું.

મુંબઈ

—મુનિ યશોવિજયજી

યથાર્થ તક

મણિમહોત્સવની આમંત્રણ પત્રિકા મળી.

સભા જે રીતે પોતાનો મણિમહોત્સવ ઉજવી રહેલ છે તે દરેક રીતે યથાર્થ છે.

સભાએ આજ તક જે કિમતી સાહિત્ય પ્રગટ કરીને જૈન સાહિત્યની જે ઉમદા સેવા અન્નવેલ છે તે અત્યંત પ્રશંસનીય છે.

પરમપૂજ્ય આગમ પ્રભાકર શ્રી પુણ્યવિજયજી મહારાજની સાનિધ્યમાં આ મહોત્સવ ઉજવાય છે તે પણ યથાર્થ છે. તેઓશ્રીએ પ્રાચીન સાહિત્યની ખૂબ જ સેવા અન્નવી છે, અને અન્નવી રહેલ છે. દરેક સમાચાર જાણીને અત્યંત આનંદ થયો છે.

વડોદરા

પંન્યાસ ચંદનવિજય ગણિના ધર્મલાભ

મણિમહોત્સવ વિશેષાંક

૧૬૦-૧૩

નયચક્રના સંશોધન અને સંપાદનનો રસપ્રદ અને બોધપ્રદ ઇતિહાસ

પ્રમુખશ્રી, જૈન આત્માનંદ સભા,

આમંત્રણપત્રિકા મળી. હું આવી શકત તો મને પોતાને
જ વિશેષ પ્રસન્નતા થાત. અસ્તુ.

સૌરાષ્ટ્રના અનેક જાણીતા શહેરો અને નગરોમાંથી
ભાવનગરે અનેક દૃષ્ટિએ મારું ધ્યાન અનેક વર્ષો પહેલાં
ખેંચેલું. એ ધ્યાન ખેંચનાર સંસ્થાઓ અને પ્રવૃત્તિઓ
પૈકી એ જૈન સભાઓ છે, તેમાંની એક જૈન આત્માનંદ સભા.

આ સભાની લાંબી કારકિર્દી અને વિવિધ પ્રવૃત્તિઓમાં
ધ્યાન ખેંચે એવી એક પ્રવૃત્તિ સાહિત્ય-પ્રકાશનની છે આ
પ્રકાશનકાર્યને પણ વધારે ને વધારે શોભાવ્યું અને

દીપાવ્યું હોય તો તે પ્રવર્તક શ્રી કાંતિવિજયજી ગ્રંથમાળાના મણકાઓએ. તેમાં પણ સ્વર્ગવાસી મુનિશ્રી
ચતુરવિજયજી અને તેમના વિદ્યમાન શ્રુતતપસ્વી શિષ્ય મુનિશ્રી પુણ્યવિજયજીની જોડીએ જે વચ્ચે
'હિંદી' તેમજ 'ગુજરાતી' જેવા ગ્રંથોનું સંપાદન કર્યું છે તેણે જૈનતર વિદ્વાનોમાં જેઓ ભાષાશાસ્ત્રી
ઐતિહાસિક દૃષ્ટિવાળા છે તેમનું વર્ણીકરણ કરેલું અનુભવાય છે.

અત્યારે જે ગ્રંથનું પ્રકાશન થઈ રહ્યું છે તે 'નયચક્ર'નો અને તેના સંશોધન-સંપાદનનો ઇતિહાસ
જેટલો લાંબો છે તેથી વધારે રસપ્રદ અને બોધપ્રદ છે.

આ ગ્રંથના સંપાદનમાં વિદ્વાન મુનિશ્રી જંબૂવિજયજીએ જે પૈર્થ, ઉત્સાહ અને કાંડી સમજણથી
કામ કર્યું છે તે બાલ્ય તપના બધા જ પ્રકારોને આંખી નળ તેવું આશ્ચર્ય તપ છે.

પહેલાં પણ 'નયચક્ર'નું અધૂરું કે પૂરું પ્રકાશન થયેલું છે. તેનું ઉદ્ઘાટન પણ સર રાધાકૃષ્ણન
જેવાના હાથે થયેલું. પણ પ્રસ્તુત પ્રકાશનવિધિના સમારોહનું પ્રમુખસ્થાન ડૉ. એ. એન. ઉપાધ્યે
શોભાવે છે તે કાંચનમણિ સંયોગ છે. ડૉ. ઉપાધ્યે માત્ર પ્રાધ્યાપક કે લેખક નથી પણ તેઓ ગ્રંથ-
સંપાદન-વિધિ અને કળાના દીર્ઘાનુભવી પારદર્શી વિદ્વાન છે.

પ્રસ્તુત નયચક્રના સંશોધનકાર્યના સંકલ્પક્ષણથી માંડી આજ સુધીની પ્રકાશનક્ષણ સુધી એ
અસાધારણ કાર્યનો બોજ વહેનાર મુનિશ્રી જંબૂવિજયજીને બધી જ જાતનો બાલ્ય-આશ્ચર્ય તર સહકાર
ખરા દિલથી આપનાર છે મુનિશ્રી પુણ્યવિજયજી. તેથી તેમની હાજરીમાં આ સમારોહ યોજાયો છે
તે અભિનંદનીય છે.

૧૬૦-૧૪

આત્માનંદ પ્રકાશક

આ પ્રસંગે વિદ્વાન મુનિશ્રી જંખૂવિજયજીને એક નિવેદન કરવાનું મન થાય છે. તે એ કે તેઓ સરીક નયચક્રનો સંક્ષિપ્ત તથા માર્મિક સાર ગુજરાતી અગર હિંદીમાં લખે, જેમાં તત્ત્વજ્ઞાનના બધા પ્રવાહો ઐતિહાસિક દૃષ્ટિએ ઉપરથી આવે અને તેમાં વપરાયેલા વિશાળ સાહિત્યનો પરિચય પણ આપી ગયો.

મૂળગ્રંથ સંસ્કૃતમાં, અને તેમાં પણ ઘણી દાર્શનિક ગૂંચો અને સમસ્યાઓ. એટલે આ ગ્રંથની પૂર્ણ થાય તો પણ તેનું હાર્દ શ્રાવકો તો શું સાધુઓ સુદ્ધાં ભાગ્યે જ પામવાના. જે કારણે આ ગ્રંથ અનેક શતાબ્દોથી લગી લગભગ અપઠિત અને અપરિચિત જેવો રહ્યો, તેથી વધારે સખળ કારણોને લીધે મુદ્રિત પ્રતિ સુલભ હોવા છતાં અબ્યાસી સાધુવર્ગ કે ઇતર વર્ગ એનું હાર્દ ભાગ્યે જ પામવાના.

જે નવોદિત જિજ્ઞાસુવર્ગમાં અબ્યાસ અને જ્ઞાનનું સ્તર ઉચ્ચે લાવવું હોય અને આવા ગ્રંથોના મહિમાને સજીવ કરવો હોય તો એનો ઉપાય એક જ છે અને તે એ કે છેવટે તેનો સાર લોકગમ્ય ભાષામાં રજૂ કરવો. આ કામની વધારેમાં વધારે યોગ્યતા મુનિશ્રી જંખૂવિજયજીની જ ગણાય. જે તેઓ આ કામ કરશે તો તેમના પ્રસ્તુત સંપાદન કરતાં હજારગણો કે તેથીયે વધારે વાસ્તવિક જ્ઞાન-લાભ તેમનો એ સારવાહી ગ્રંથ કરાવી શકશે, એ નિઃશંક છે.

અમદાવાદ તા. ૨૬-૪-૬૭

લી. સુખલાલ સંઘવી

જૈન સાહિત્યની ઉત્તમ સેવા

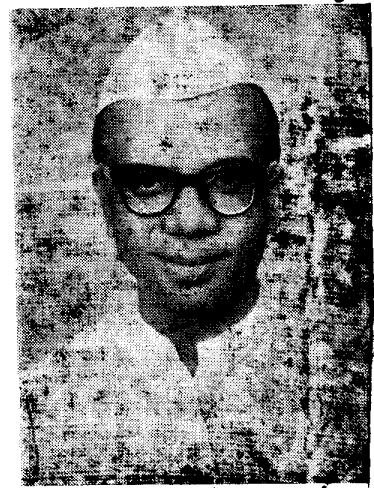
શ્રી ખીમચંદ ગાંધી શાહ, પ્રમુખ, શ્રી જૈન આત્માનંદ સભા ભાવનગર શ્રી જૈન આત્માનંદ સભાના મણિમહોત્સવ પ્રસંગે હાજર રહેવાની મારી ઇચ્છા હતી, અને પૂ. આગમ પ્રભાકર શ્રી પુણ્યવિજયજી મહારાજ સાહેબની પણ એ માટે મને સૂચના હતી. પરંતુ મણિમહોત્સવની નિશ્ચિત તારીખો હું જાણું ત્યાર પહેલાં જ, અમદાવાદ યુનિવર્સિટીના કામે મારે જવાનું નક્કી થયું છે. અને એ તારીખો ફેરવવાનું હવે અશક્ય હોઈ ભાવનગર હાજર ન રહી શકું તો ક્ષમા કરશો. પરંતુ આ પ્રસંગે મારા મનોભાવ વ્યક્ત કરતો સંદેશો આ સાથે મોકલું છું, જે સમારંભમાં રજૂ કરશો તો ઉપકૃત થઈશ.

શ્રી જૈન આત્માનંદ સભાએ લાંબો સમય થયાં જૈન સાહિત્યની એના સંશોધન તથા પ્રકાશન ક્ષેત્રે ઉત્તમ સેવા કરી છે અને એ સંસ્થાનો મણિમહોત્સવ ઉજવાય છે એ એક ધન્ય પ્રસંગ છે. સભાના સર્વદેશીય સાહિત્યિક વિકાસમાં જેમની ગુરુ પરંપરાનો શ્રેષ્ઠ ફાળો છે એવા, આપણા મૂર્ધન્ય વિદ્વાન આગમ પ્રભાકર પૂ. પુણ્યવિજયજી મહારાજની ઉપસ્થિતિમાં આ સમારંભ યોગ્ય છે અને તેમાં પ્રમુખ અને અતિથિ વિશેષ તરીકે શ્રી. કસ્તુરભાઈ અને શ્રી અમૃતલાલ દોશી જેવા વિદ્યાપ્રેમી શ્રેષ્ઠીઓ તથા સમાજકુરીણો હાજર રહેશે એ વિશિષ્ટ સુયોગ છે. વળી સભાની આયોજનાથી સંપાદિત થયેલ જૈન ન્યાયના શક્યતી ગ્રંથ ‘દ્વાદશાર નયચક્ર’નો પ્રકાશનવિધિ ડૉ. એ. એન.

ઉપાધ્યે જેવા સમર્થ સંશોધક વિદ્વાનને હસ્તે થશે એ પણ સુવર્ણમાં સુગંધ ભળ્યા જેવું છે.

મણિમહોત્સવના શુભ પ્રસંગે શ્રી આત્માનંદ સભાની સર્વ પ્રવૃત્તિઓનો ઉત્તરોત્તર ઉત્કર્ષ થાઓ એવી શુભેચ્છા પાઠવું છું અને સમારંભની સર્વ રીતે સફળતા ઇચ્છું છું.

વડોદરા તા. ૨૫-૪-૬૭

ભિ. ભવદીય ભોગીલાલ સાંડેસરા,

અભિનવ જ્ઞાનની આરાધના

(૧)

જૈન આત્માનાંદ સભા-મણિમહોત્સવ સમિતિના પ્રમુખશ્રી બોગીલાલભાઈ તથા અન્ય માનદ્ સભ્યમંદ્રુઓ :-ભાવનગર

પ્રસ્તુત મહત્વના માંગલિક પ્રસંગે હું, મારી તબિયતના કારણે આવી શક્યો નથી તે માટે ખેદ અનુભવું છું.

સભાને બે મંગલમય દિવસો સુધી પ્રાચીન હસ્તપ્રતોના પ્રદર્શન સાથેનો મણિમહોત્સવ ઉજવવાનો પ્રસંગ પ્રાપ્ત થયો છે-તે શાસનદેવની કૃપા અને સ્વં પૂં આં શ્રી વિજ્ઞાનદસૂરિજીના અદ્વૈત આશીર્વાદનું પરિણામ છે. પ્રસ્તુત સભાએ સિત્તેર વર્ષ પર્યંત જૈન દર્શનનાં પ્રાકૃત, સંસ્કૃત, અને ગુજરાતી સાહિત્યની ઉત્તમ સેવા કરી છે. ખાસ કરીને તીર્થંકરપદ ઉપાર્જનનાં નિમિત્તભૂત વીશ સ્થાનકો છે. તેમાં ‘અભિનવજ્ઞાનની આરાધના’ પણ એક સ્થાનક છે. સભાએ આ ‘અભિનવજ્ઞાન પદની’ દીર્ઘકાલીન આરાધના કરી છે-એમ કહેવામાં અતિશયોક્તિ નથી. સાહિત્યસેવાના આ ઉચ્ચકાર્યમાં અમદાવાદથી ઉગ્ર વિહાર કરી અત્રે પધારેલ આં પ્રં પૂં મું શ્રી પુણ્યવિજયજીનો, તેમના ગુરુવર્યશ્રી ચતુરવિજયજી મહારાજનો, અને દાદાગુરુ પૂં પ્રં મં શ્રી કાંતિવિજયજીનો ગ્રંથરત્નોના પ્રકાશન માટેનો અપ્રતિમ ઉપકાર છે. એમના ગ્રંથ સંપાદનના પ્રયાસોથી આ સભા સાહિત્યવિષયક કાર્યમાં સિત્તેર વર્ષ પર્યંત સમૃદ્ધ બની છે. ભારતમાં સ્વં પૂં આત્મારામજી મહારાજના સ્વર્ગવાસ પછી તરત જ પ્રથમ-પ્રસ્તુત સભાની સ્થાપના વડોદરા શ્રી મૂળચંદ્રભાઈ નંદ્યુભાઈના અધ્યક્ષ સ્થાને થઈ. ત્યારપછી અન્ય પ્રમુખોના અધ્યક્ષપણા પછી સ્વં શેઠ ગુલાબચંદ આણુંદજીની વહીવટી વ્યવસ્થાશક્તિ અને શ્રી વલ્લભદાસ ત્રિભોવનદાસ ગાંધીની સાહિત્યપ્રચાર શક્તિ-ઉભયના મિલને સભાની જ્યોતને પ્રકાશિત રાખી છે. હાલમાં પ્રમુખ તરીકે શ્રી ખીમચંદભાઈ ચાંપશી M. A. વ્યવસ્થાપક સમિતિ સાથે કાર્ય કરી રહ્યા છે. સભા તરફથી આ પ્રસંગે સિત્તેર વર્ષના ઇતિહાસની પુસ્તિકા પ્રકાશિત થઈ છે.

સભાએ વસુદેવ હિંડી તથા બૃહત્કલ્પસૂત્રના જ મહાકાવ્ય વિભાગો વિગેરે અનેક પ્રાચીન પુસ્તકોનું પ્રકાશન કરેલું છે. એ માટે સભા પ્રશસ્ત ગૌરવ લે તે સુઘટિત છે.

ભારતના જૈન સમાજની અગ્રગણ્ય વ્યક્તિ અને તીર્થોની પ્રાચીનતા માટે તન મન બનથી રક્ષણ કરવા સદા જગૃત શેઠ શ્રી કસ્તુરભાઈ લાલભાઈ આજના સમારંભના અધ્યસ્થાને છે, તેઓ તથા જૈન સાહિત્યના તલસ્પર્શી સંશોધક અતિથિવિશેષ શ્રી અમૃતલાલ કાલીદાસ દોશી-આ બંને સ્વં પૂં આત્મારામજી મહારાજ પાસેથી અદ્વૈત જ્યોતિની પ્રભા લઈ, પૂં આં પ્રં પુણ્યવિજયજીના આશીર્વાદ અને પ્રેરણાદ્વારા પ્રસ્તુત સભાને દીર્ઘ વર્ષો પર્યંત સાહિત્ય સેવા માટે નક્કર માર્ગદર્શન આપશે. તેમ અંતઃકરણ પૂર્વક ઇચ્છી. આ મંગલસંદેશ સમાપ્ત કરું છું અને લગભગ પચાસ વર્ષ પર્યંત મારાથી સભાની યતિચિંતિ, સાહિત્યસેવા થઈ હોય તે માટે પ્રશસ્ત આનંદ અનુભવું છું.

૧૬૦-૧૬

આત્માનાંદ પ્રકાશ

મણિમહોત્સવ મારી નજરે

શ્રી જૈન આત્માનંદ સભાના મણિમહોત્સવના મંગળ પ્રસંગે તા. ૩૦-૪-૬૭ અને ૧-૫-૬૭ બન્ને દીવસોએ મારા સદ્ભાગ્યે એ નજરે નિહાળવાનો અને પ્રસંગની ભવ્યતાને મહાણવાનો મને સુયોગ પ્રાપ્ત થયો હતો.

જે સભા પોતાની ઉજવણ કારકિર્દીનાં ૭૦ વરસો પૂરાં કરી મણિમહોત્સવ ઉજવવા સદ્ભાગી બને એ મંગળ પ્રસંગની વિશિષ્ટતા પણ એવી જ હોય.

મણિમહોત્સવના પ્રસંગને સભાના સંનિષ્ઠ કાર્યકરોએ પૂરા ઉત્સાહ અને ખંતથી ખરેખર ભવ્ય બનાવ્યો હતો.

મહોત્સવની ઉજવણીનું સ્થળ પણ ખૂબ જ વિચાર-પૂર્વક ભાવનગરના ભવ્ય છનાલય દાદાસાસાહેબના વિશાળ પ્રાંગણનું પસંદ કરવામાં આવેલું, જે પ્રસંગની મહત્તાને સરસ ઉઠાવ આપી ગયું. સુંદર-સુવ્યવસ્થિત અને ભવ્ય સ્ટેઈજ સાથનો સમિયાણો; સ્ટેઈજની પાછળ સંસ્થાનો પરિચય આપતું મોટું બેનર, એની આસપાસ પ્રસંગને અનુરૂપ ધાર્મિક સૂત્રો વાળાં બોર્ડો વગેરે ખરેખર ઉપસ્થિત માનવમેદનીના આકર્ષણનું એક અંગ બની ગયું હતું.

એક તરફ આ.પ્ર. પ. પૂ. મુનિશ્રી પુણ્યવિજયજી મ.સાની હાજરી અને બીજી તરફ સારાએ હિન્દના જૈન સમાજના પરમ આદર્શરૂપ શેઠ શ્રી કસ્તુરભાઈ શેઠ પ્રમુખસ્થાને, શ્રી અને સરસ્વતીનો સુયોગ જેને પ્રાપ્ત થયો છે તેવા શ્રી અમૃતલાલ કાલીદાસ દોશી અતિથિવિશેષ સ્થાને તેમજ અન્ય પ્રકાશનની ઉદ્ઘાટન વિધિ જેમના વરદ હસ્તે કરવામાં આવી તે શાન્તમૂર્તિ શ્રી એ. એન. ઉપાધ્યે (આદિનાથ નેમિનાથ ઉપાધ્યે) જેઓ માટે પં. સુબલાલજીના સંદેશના શબ્દોમાં કહ્યું તો તેઓશ્રી માત્ર પ્રાધ્યાપક લેખક નથી પણ તેઓ અંત્ય સંપાદન વિધિ અને કળાના દીર્ઘાનુભવી પારદર્શી વિદ્વાન છે. ત્રણે વિભૂતિ-ઓની સાદાઈ સમતા અને સભ્યતા ખરેખર ધ્યાન ખેંચી જાય તેવી હતી એટલું જ નહિ, તેઓશ્રી પ્રતિ આદર ભાવ પણ વધારી જાય તેવી હતી.

સૌથી વિશેષ નોંધનીય વસ્તુ એ હતી કે સવારનો કાર્યક્રમ જે બપોરના ૧૨-૩૦ સુધી ચાલ્યો તે સામાન્ય રીતે રસપ્રદ ગણાય અને મનાય. તેમાં સાહિત્યપ્રેમી સંસ્થા-પ્રેમી અને શુભેચ્છકો પ્રશંસકોની હાજરી વિશાળ રહે તે યથાયોગ્ય હોય પરંતુ તે જ દીવસનો સાંજના ૪ વાગતાનો કાર્યક્રમ “દ્વાદશાર ત્રયચક્ર” અન્યના ઉદ્ઘાટન વિધિનો

મણિમહોત્સવ વિશેષાંક

૧૬૦-૨૫

હતા જે સમયે સમારંભની હાજરી ઓછી રહેવાનું મનાતું હતું, કેમકે બપોરનો કાર્યક્રમ મોડે સુધી ચાલ્યા પછી મે મહીનાના ગરમીના દીવસોમાં દાદાસાહેબ સુધી ૪ વાગતાની હાજરી થોડો પ્રમાદ કરાવે. વળી બપોરના કાર્યક્રમનો પ્રસંગ એક મહાન ગ્રન્થ અંગેનો હતો જેમાં વિદ્વાનો, લેખકો, પંડિતો અને સાહિત્યપ્રેમીઓ પૂરતો મર્યાદિત હાજરીવાળો કલ્પવામાં આવે; પરંતુ બપોરના આ પ્રસંગની હાજરી પણ ઘણી સારી હતી અને પ્રમુખશ્રી ઉપાધ્યેનું પ્રવચન એટલી જ શાન્તિથી સૌએ સાંભળ્યું એ સૌનો સાહિત્યપ્રેમ અને પ્રસંગપ્રેમ પુરવાર કરી જતું હતું.

હીરાલાલ જીઠાલાલ શાહ

સભાએ પ્રદાકાર્ય કયું છે

અત્રેની શ્રી જૈન આત્માનંદ સભાને ૭૦ વર્ષ પૂરાં થતાં એ સભાનો મણિમહોત્સવ ગઈ તા. ૩૦-૪-૬૭ અને તા. ૧-૫-૬૭ (ગુજરાત રાજ્ય સ્થાપના દિન)ને રોજ દાદા સાહેબ જૈન દેરાસરના ચોકમાં અસાધારણ ઉત્સાહપૂર્વક ઉજવવામાં આવ્યો.

o

o

o

o

આ મહોત્સવની ખાસ વિશેષતા તો એ હતી કે આગમપ્રભાકર પુરાતત્ત્વવિદ મુનિ-રાજ શ્રી પુણ્યવિજયજી વગેરે મહારાજેની સાનિધ્યમાં આ ઉત્સવનો આરંભ થતો હતો. આ યુગ એવો છે કે જ્યારે લોકમાનસ કુટીલ એવા રાજકીય ક્ષેત્રમાં યથેચ્છ ગતિ કરી રહ્યું છે. ત્યારે આવો ધાર્મિક ઉત્સવ એક પ્રકારે લોકોને સન્માર્ગે દોરવામાં મદદગાર થાય છે.

આત્માનંદસભા એ પોતાની ૭૦ વર્ષની કારકિર્દીમાં ગુજરાતી, સંસ્કૃત, અર્ધમાગધીનાં લગભગ ૨૦૦ જેટલા ગ્રંથો પ્રગટ કરી ગુજરાતી ભાષા સાહિત્ય અને ઇતિહાસ ઉપર મહાન ઉપકાર કર્યો છે.

o

o

o

o

આ સમારંભ પ્રસંગે આચાર્ય મલ્લવાહીરચિત ન્યાય અને તર્કનો કઠિન ગ્રંથ તત્ત્વ-નિષ્ઠ મુનિ શ્રી જંબૂવિજયજી સંશોધિત 'દ્વાદશાર નયચક્ર' પ્રગટ કરી પ્રાચીન સાહિત્યના પ્રકાશનમાં આત્માનંદ સભાએ અમૂલ્ય ઉમેરો કર્યો છે. અને તેનો યશ આ સંસ્થાના ભૂતપૂર્વ પ્રમુખ સ્વ. શુભાખચંદ આણંદજી, ભૂતપૂર્વ મંત્રી વલ્લભદાસ ત્રિભોવનદાસ તેમ જ હાલના પ્રમુખ શ્રી ખીમચંદ ચાંપશી શાહ (પ્રો. કે. સી. શાહ) તેમ જ ઉપપ્રમુખ શ્રી શુભાખચંદ લલ્લુભાઈ વગેરેને ઘટે છે.

ભૂતકાળમાં મૂળપ્રત ઉપરથી ઉદ્ધૃત કરવામાં આવેલી ભુદ્ધી ભુદ્ધી હસ્તપ્રતો એકત્ર કરી, મુનિ શ્રી જંબૂવિજયજીએ છાપવાને યોગ્ય આ ગ્રંથ તૈયાર કર્યો. ગ્રંથ શુદ્ધિ જાળવવા માટે એમણે તિબેટની ભાષાનો પણ અભ્યાસ કર્યો, એ ઉપરથી એમણે કેટલા ધૈર્યથી અને શ્રમથી આ ગ્રંથનું સંશોધન કર્યું હશે એનો ખ્યાલ આવે છે.

આ પ્રસંગે આત્માનંદ સભાના શ્રી ભોગીલાલ મગનલાલ સભા-ખંડમાં પ્રાચીન હસ્ત લિખિત પ્રતોનું પ્રદર્શન ગોઠવવામાં આવ્યું હતું. આ પ્રદર્શનમાં ૧૨ મા સૌકાથી ૧૬ મા સૌકા સુધી લગભગ આઠસે નવસે વરસમાં લખાએલી હસ્ત લિખિત પ્રતો રાખવામાં આવી હતી.

પ્રાચીનભાષા-લિપિ સંશોધનમાં રસધરાવનાર પ્રત્યેક વ્યક્તિએ આ પ્રદર્શન જોવા યોગ્ય હતું. સુવાચ્ય અક્ષરે લખાએલી આ પ્રતો લખનારા ભુદ્ધા કાળના સાધુ મહારાજો, વિદ્વાનો અને લહીયાઓએ કેવી ખંત, ધીરજ અને સંભાળપૂર્વક જ્ઞાનની ઉપાસના કરી છે એ વિચારતા આજની પ્રચાર પ્રવૃત્તિ ક્ષણભ્રમી લાગે છે.

ખરે, આત્માનંદ સભાએ દ્વાદશાર નયચક્ર ગ્રંથ પ્રગટ કરીને પ્રસાદાર્થ કર્યું છે.

તા. ૬-૫-૬૭ ભાવનગર સમાચાર

‘ઈન્ડીયન એઝલ’ના ‘જ્યોતિ’ બ્રાન્ડ કેરોસીન તથા લાઇટ ડીઝલ માટે કોન્ટેક્ટ કરો—

ટી. સી. અધર્સ

ભાવનગર

ફોન નં. ૪૩૩૮

મહુવા

ટેલીગ્રામ : “TICIBROS.”

લોખંડ પાઈપ્સ, હાર્ડવેર તથા રંગના વેપારી

તથા

બ્લન્ડલ પ્રોપાઈટર પેઇન્ટસ લી. ના

સૌરાષ્ટ્રના સોલ એજન્ટ

ટે. ટાણાપીઠ : ભાવનગર.

પ્રાસંગિક અને આભાર દર્શન

આજથી સિત્તેર વરસ પહેલાં, ભાવનગરના જ્ઞાનોપાસક કેટલાક ઉત્સાહી ભાઈઓએ યુગવીર આચાર્ય શ્રી વિજયનાનંદસૂરીશ્વરજી મહારાજની પૂણ્ય સ્મૃતિનિ મિત્તે જ્ઞાનની એક નાનકડી જ્યોત જલતી કરી, તેને “ શ્રી જૈન આત્માનંદ સભા ” નામ આપવામાં આવ્યું. અદ્યત્ત ઉત્સાહથી સભાની ચાલતી કાર્યવાહીના પરિણામે એ જ્ઞાનજ્યોતના કિરણો દેશપરદેશ ફરી વળ્યા અને તેની સિત્તેર વરસની યશસ્વી મઝલ પૂરી થઈ. આ શુભ નિમિત્તે સભાના કાર્યકરોના મનમાં આ સભાનો મણિ-મહોત્સવ ઉજવવાના કોડ જાગ્યા.

એક બાબુ સૌરાષ્ટ્રમાં યુનિવર્સિટી સ્થાપવાની વાત ચાલતી હતી. અને શિક્ષણના ક્ષેત્રે હંમેશા પોતાનું આગવું સ્થાન ધરાવનાર ભાવનગરના આંગણે સૌરાષ્ટ્ર યુનિવર્સિટીનું મથક રખાશે એવી શક્યતા દેખાતી હતી.

જૈન સાહિત્ય અને સંશોધનના ક્ષેત્રે ભાવનગરમાં જૈનચેર જેવી કોઈ પ્રવૃત્તિ હાથ ધરવામાં આવે તો તે માટે જરૂરી પ્રાચીન સાહિત્યની અમૂલ-વિપુલ સામગ્રી ભાવનગરમાં પડી છે તેનો લાભ લઈને જૈન સાહિત્યના પ્રચાર કે સંશોધન કરવાની ભાવના જૈન સંઘ અને સભાના દીલમાં ઉદ્ભવ પામી જૈન સંઘને ગૌરવ લેવા જેવું આવું શુભ આંદોલન જન્મતું આવતું હતું. ત્યારે સભા પોતાના સિત્તેર વરસની યશસ્વી કાર્યવાહીને અંજલિ આપવા માટે પોતાનો મણિમહોત્સવ ઉજવે તો તે સમયોચિત્ત ગણાશે એમ માનીને સભાએ આ મહોત્સવ ઉજવવાનો નિર્ણય કર્યો અને તે અંગેની કાર્યવાહી આગળ ચાલી.

એક તરફ સભાના સિત્તેર વરસના ઘડતરનો રસમય ઇતિહાસ અને તેના ઘડ-વૈયાઓના દીલમાં સભાને માટે કંઈક ને કંઈક કરી છુટવાની જે તમન્ના ભરીપડી હતી તેનો પરિચય આપતો મણિમહોત્સવ અંક તૈયાર કરવાની તૈયારી ચાલી અને બીજી બાબુ આ સભાના સાહિત્ય વિકાસમાં જેઓશ્રીએ વરસોથી સતત સાથ આપી મહત્વનો ફાળો આપેલ છે તે આગમપ્રભાકર પૂજ્ય પુણ્યવિજયજી મહારાજની મહોત્સવની સફળતા માટે દોરવણી લેવામાં આવી, અને સૌના સહકારથી આજરે આ મહોત્સવ સફળતાપૂર્વક ઉજવવામાં આવ્યો.

મહોત્સવ અંગે યોજવામાં આવેલ સમારંભ “ દ્વાદશાર નયચક્ર ”ના મહાન ગ્રંથનું ઉદ્ઘાટન, પ્રાચીન સાહિત્ય અને ચિત્રકળાનું લઘુ પ્રદર્શન તથા સભાના ભાવિ વિકાસ માટેની વિદ્વાનો અને શુભેચ્છકો સાથેના વાર્તાલાપ એ સૌ અનેરો ઉત્સાહ

પ્રેરતાં ગયાં, તેમાંથી સલાના ઉજવળ લાવિ માટે કર્તવ્યનો સાદ શુંજતો થયો. અને મહોત્સવ માટે ઉડાવેલ સફળતા બદલ સલાના કાર્યકરોને આત્મસંતોષ થયા. ભાવનગર જૈન સંઘમાં સાહિત્યસેવાની આ સલાએ જે યશસ્વી ભાવના ઊભી કરી તે માટે એક વધુ ગૌરવગાથા ઉજવળ અક્ષરે અંકિત થઈ.

આ તમામ કાર્યવાહીનો અહેવાલ આ અંકમાં રજૂ કરવાનો પ્રયાસ કરવામાં આવ્યો છે.

મણિમહોત્સવની આ સફળતામાં સલાના ઘણા શુભેચ્છકોનો આશીર્વાદ અને સહકાર ભર્યો પડ્યો છે, તેમાં સૌથી વધુ યશના ભાગીદાર આગમપ્રભાકર પૂ. મુનિશ્રી ઋણુવિજયજી ગણી શકાય. સલાના કિંમતી સાહિત્ય પ્રકાશનોમાં અને તેના વિકાસમાં વરસોથી તેઓશ્રીનો સક્રિય સાથ છે અને મહોત્સવ પ્રસંગે તેઓશ્રીએ અનેક મુશ્કેલીઓ વેડીને પણ ભાવનગર પધારવાની કૃપા કરી છે તેમજ મહોત્સવ પ્રસંગે જૈન સાહિત્ય પ્રદર્શન યોજવામાં અને યોગ્ય વિદ્વાનોનો સુમેળ સધાવવામાં તેઓશ્રીએ જે કિંમતી સાથ આપ્યો છે તે સલા કદી ભૂલી શકે તેમ નથી. બીજી રીતે કહીએ તો મહોત્સવની સફળતાનો યશ મુખ્યત્વે તેઓશ્રીના લાગણી ભર્યા સહકારને આભારી છે.

આવી જ રીતે જ્ઞાનતપસ્વી મુનિ શ્રી જંબૂવિજયજી મહારાજે બાર-બાર વરસ સુધી સતત જ્ઞાનોપાસના કરીને દર્શનશાસ્ત્રના કઠણગ્રંથ શ્રી દ્વાદશાર નયચક્રનું શુદ્ધ સંશોધન કરી આખી સલાને એ કિંમતી ગ્રંથ પ્રકાશનનું ગૌરવ લેવાની કિંમતી તક આપી છે. તે સલાના સાહિત્ય પ્રકાશનના ઇતિહાસમાં એક ઉજવળ પ્રકરણ સદાને માટે અમર રહેશે. લાખોના ખર્ચે પણ જે દુર્લભ એવું સંશોધન નિરૂપ્તલાવે એ જ્ઞાનોપાસકે કરી આપેલ છે. તે બદલ સલા સદાને માટે તેઓશ્રીની ઋણી રહેશે.

આ પ્રસંગે જુદા જુદા સ્થળોએથી પ્રાપ્ત થયેલ લગભગ દોઢસો સંદેશાઓ એ આ સલા પરત્વે લાગણી અને મમતા ધરાવનાર શુભેચ્છકોનો મોટો સમૂહ સંબંધ ધરાવે છે તેની પ્રતીતિ કરાવી બધ છે. પ્રાપ્ત થયેલ સંદેશાઓમાં કેટલાક તો સલાને માટે બહુ મહત્વના છે, સલાના ભાવિ વિકાસ માટે તેમાં કેટલાક અગત્યનાં સૂચનો પણ છે. એમાંના થોડાએક સંદેશાઓ આ અંકમાં રજૂ કરવામાં આવેલ છે. સંદેશાઓ પાઠવનાર આચાર્યશ્રી વિકાસચંદ્રસૂરિજી આદિ પૂ. મુનિ મહારાજો તથા પૂ. સાધવીશ્રી મૃગાવતીશ્રી, પંડિત સુખલાલજી, શ્રી ઉપેન્દ્રભાઈ સાંડેસરા શ્રી જિતેન્દ્રભાઈ જેટલી, ડૉ. ભોગીલાલ સાંડેસરા, ડૉ. ઉમાકાન્ત પ્રેમાનંદ શાહ, શ્રી જૈન શ્રવે. કોન્કરન્સના પ્રમુખ આદિ સૌની સલા તરફની લાગણી માટે અમે આભારી છીએ.

સલા પરત્વે સદ્ભાવ રાખી, આ મહોત્સવની મહત્તામાં અપૂર્વ વધારો કરનાર જૈન સમાજના અગ્રગણ્ય નેતા શેઠશ્રી કસ્તુરભાઈએ સમારંભના પ્રમુખ તરીકે, વિધાપ્રેમી શેઠ શ્રીયુત અમૃતલાલ કાળીદાસ દોશીએ અતિથિવિશેષ તરીકે, તેમ

જ દ્રાઢશાર નયચકના ઉદ્ઘાટન પ્રસંગે વિદ્વાન ડો. એ. એન. ઉપાધ્યેએ વિદ્વાનો પૂર્ણ લાપણુ આપીને અમોને લાવણીનો જે સહકાર આપ્યો છે, તે બદલ સભા સૌની આભારી છે. ‘નયચક’ જેવા કડિન ગ્રંથની ઘણી જ સરળ સમજૂતી આપનાર પંડિતશ્રી દલસુખભાઈ માલવણિયા પણ એટલા જ યશના લાગીદાર ગણાય.

મહોત્સવની ઉજવણીની વાત જ્યારે અમોએ જૈન સંઘના પ્રમુખશ્રી ભોગીલાલભાઈ મગનલાલ શેઠને કરી, ત્યારે તેઓશ્રીએ મહોત્સવના કાર્યને ઉત્સાહપૂર્વક વધાવી લીધો. એટલું જ નહિ પરંતુ મહોત્સવને સફળ બનાવવા માટે પોતાનો જ પ્રસંગ માની ઉમળકાથી તેની દરેક કાર્યવાહીમાં તેઓશ્રીએ સાથ આપ્યો છે, તે પ્રેમ અને લાગણી અમો કદી ભૂલી શકીએ તેમ નથી. તેવી જ રીતે લાવનગર જૈન સંઘતરફથી મહોત્સવના દરેક કાર્યમાં તેના કાર્યકરોએ જે સાથ આપ્યો છે તે માટે પણ અમે તેમનો આભાર માનીએ છીએ.

મહોત્સવનો કાર્યક્રમ રચીને તે તમામ કાર્યવાહીને પહોંચી વળવા માટે કાર્યના વિભાગવાર પ્રચાર સમિતિ, ફંડ સમિતિ, પ્રદર્શન સમિતિ, મંડપ સમિતિ, સત્કાર સમિતિ, ભોજન સમિતિ વગેરે સમિતિઓની નિમણૂક કરવામાં આવી હતી, અને પોતપોતાનું કાર્ય અંતપૂર્વક ઉપાડી લીધું હતું. એ સૌનું કાર્ય પ્રશંસનીય હતું. તે સમિતિઓના દરેક સભ્યોનો વ્યક્તિગત અમે આભાર માનીએ છીએ.

અહીં ફંડ સમિતિના સભ્ય તરીકે શ્રી ભોગીલાલભાઈ વેલચંદના ઉત્સાહ અને ફંડ એકત્ર કરવામાં જોરદાર લાગવગ માટેની ખાસ નોંધ લીધા વિના અમો રહી શકતા નથી.

શ્રી વૃદ્ધિચંદ્રજી જૈન સંગીતકળા મંડળ અને શ્રી નવાપરા જૈન પ્રગતિ મંડળ અને અન્ય સ્વયં-સેવક ભાઈઓએ તથા શ્રી મનુભાઈ કાયડિયાએ ઉદ્ઘોષક (announcer) તરીકે આ પ્રસંગે જે સેવા બજાવી છે તે માટે તેમનો આભાર માનીએ છીએ.

ગુરુદેવની કૃપાથી સભાને તેના જન્મકાળથી માંડીને આજસુધીમાં સભાનો આત્મા બનીને સતત કર્તાવ્યપરાયણ કાર્યકરો મળતા આવ્યા છે અને સિત્તેર વરસમાં સભાએ સાહિત્ય પ્રકાશન આદિ ક્ષેત્રે જે જે સિદ્ધિઓ મેળવી છે તેનો યશ એકાધિકારીને ફાળે જાય છે. વાસ્તવિક રીતે તો સભાના એ ઘડવૈયા હતા. અને

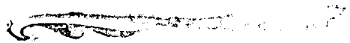
આ મહોત્સવ ઉજવવાની ઉમદા તક પ્રાપ્ત કરાવવાનો યશ પણ તે સૌના ફાળે જાય છે. આ પ્રસંગે અમારે વિના સંકોચે કહેવું જોઈએ કે સભાના વિકાસ માટે સતત

જાનના રાખતા સભાના હાલના પ્રમુખશ્રી ખીમચંદ ગ્રાંપરી શાહ પણ એવા જ મળ્યા છે. મણિમહોત્સવની કાર્યવાહીનું મોટું કાર્ય પાર પાડવામાં તેમની સતત કર્તવ્યપરાયણ વૃત્તિ, વૃદ્ધાવસ્થાએ પણ દરેક કાર્યને પહોંચી વળવામાં તેઓશ્રીએ દાખવેલ ખંતભર્યો શ્રમ કદી ન ભૂલાય તેવો હતો. તેમજ કોઈપણ સંસ્થાના કાર્યવાહકોને પ્રેરણાદાયક અને અનુકરણીય હતા. જેણે સંસ્થાને પોતાની જ માની છે અને જે સંસ્થા માટે સતત કાર્ય કરી રહ્યા છે તેમને માટે વધારે શું લખવું? ઉપપ્રમુખ શ્રી ગુલાબચંદલાઈની, સેક્રેટરીઓ શ્રી ચત્રભુજલાઈ અને શ્રી બદવજલાઈ, તથા શ્રી હરિલાલ દેવચંદલાઈ શેઠની તથા ટ્રેઝરર શ્રી રમણલાલલાઈ શેઠની પ્રેરણા દોરવણી અને ઉત્સાહ ઘણી રીતે ઉપયોગી થયા છે.

સભાના ઉત્કર્ષમાં જેઓશ્રીએ ચાલીસ વરસ સુધી સતત ભોગ આપ્યો છે, અને સભાને સમૃદ્ધ બનાવવામાં જેઓશ્રીનો મોટો ફાળો છે, તે આ સભાના ઉપ-પ્રમુખ શ્રીયુત ક્ષેત્રચંદ ઝવેરલાઈ પોતાની નાદુરસ્ત તબિયતને અંગે આ પ્રસંગે હાજર રહી શક્યા ન હતા. તેઓશ્રીએ પણ મહોત્સવને સફળ બનાવવા માટે સતત ભોગ આપ્યો છે, તેની નોંધ લેવાનું અમે આ પ્રસંગે જરૂરી માનીએ છીએ અને સમાજ અને સભાના સેવક શ્રી ક્ષેત્રચંદલાઈને આ પ્રસંગે દીર્ઘાયુષ ઇચ્છીએ છીએ.

સિત્તેર વરસની સિદ્ધિના સોપાન રચતો સભાનો ભવ્ય ભૂતકાળ રજૂ કરતો મણિમહોત્સવ સભાએ ઉજવવાની ભાવના સેવી, અને આ રીતે તે સફળતાને વરી, તે બદલ સભા પોતાના અંતરનો આનંદ આ તકે વ્યક્ત કરે છે અને તેમાં એક અથવા બીજી રીતે સાથ આપનાર નાના મોટા તમામ શુભેચ્છકોનો તેમજ આ પ્રસંગની ઉજવણીમાં આર્થિક સહાયકોનો તથા અગ્રગટ જે વ્યક્તિઓએ સેવા આપી છે તે સર્વેનો આ તકે ફરીફરીને આભાર માને છે.

મહોત્સવ-સભારંભો ઉજવવાનો આશય કેવળ તેની કીર્તિ કથાઓ ગાવાનો હોતો નથી. પરંતુ “વીતરાગ થવા વીતરાગ ભજું”ની યુક્તિની જેમ ભૂતકાળની યશગાથાઓ ગાઈને તેમાંથી નવી પ્રેરણાઓ અને કર્તવ્યપરાયણતાની ભાવના ભાવવા માટેનો આ ઉત્સવ છે. અને સભાના ઉત્થાન માટે અમારા કર્તવ્યધર્મની શુભ પ્રેરણા આમાંથી મળે એવી પરમકૃપાળુ પરમાત્મા પાસે આ તકે પ્રાર્થના કરીએ છીએ.

મશિમહોત્સવ ફંડ

દાતાઓ

૧૨૫૧ શેઠ ભોગીલાલભાઈ મગનલાલ	૧૦૧ શાહ પ્રદીપકુમાર મનસુખલાલ
૫૦૧ શેઠ ત્રિભુવનદાસ દુલભજી	૧૦૧ શાહ ભોગીલાલ વેલચંદ
૫૦૧ વેલાણી સાકરલાલ ગાંડાલાલ	૧૦૧ શાહ જગજીવનદાસ ભગવાનદાસ
૨૫૧ શાહ ખીમચંદ ચાંપશીભાઈ	૧૦૧ શાહ જમનાદાસ હીરાચંદ
૨૫૧ શાહ ગુલાબચંદ લલ્લુભાઈ	૧૦૧ શાહ નેમચંદ ચત્રભુજ
૨૫૧ શેઠ રમણલાલ અમૃતલાલ	૧૦૧ શાહ ભોગીલાલ જીવરાજ
૨૫૧ શાહ લલ્લુભાઈ દેવચંદ	૧૦૧ શાહ હીરાચંદ હરગોવિનદાસ
૨૫૧ શાહ મનુભાઈ ગુલાબચંદ	૧૦૧ શાહ નાનચંદ તારાચંદ
૨૫૧ શેઠ ગીરધરલાલ દીપચંદ	૧૦૧ શાહ રતનશી ગુલાબચંદ
૨૦૧ શેઠ ચુનીલાલ દીપચંદ	૧૦૧ શાહ રતિલાલ ત્રિભોવનદાસ
૧૦૧ શાહ ચત્રભુજ જ્યેષ્ઠભાઈ	૧૦૧ શાહ રતિલાલ વેલચંદ
૧૦૧ શાહ નરશીદાસ મેઘજીભાઈ	૧૦૧ શાહ ઠાકરશી માવજીભાઈ
૧૦૧ શાહ શીવજીભાઈ દેવશીભાઈ	૧૦૧ શાહ કિરીટકુમાર અમૃતલાલ
૧૦૧ શાહ જગજીવન હંડીસંગ	૧૦૧ શાહ અમુલખ વિઠ્ઠલદાસ
૧૦૧ શાહ હીરાલાલ બાવચંદ	૧૦૧ શાહ વિનયચંદ હરજીવનદાસ
૧૦૧ શાહ નીરંજન અમુલખ	૧૦૧ શાહ વનમાળીદાસ જીવણદાસ
૧૦૧ શાહ ભોગીલાલ મણીલાલ	૧૦૧ શાહ નાનચંદ આણંદજી
૧૦૧ શાહ નેમચંદ લલ્લુભાઈ	૧૦૧ શાહ કુંવરજી નથુભાઈ
૧૦૧ શાહ છગનલાલ ગોકળદાસ	૧૦૧ શ્રી કાઠીયાવાડ નેશનલ મેન્યુફેક્ચર
૧૦૧ શાહ મોહનલાલ શામજીભાઈ	વર્કસ, હ. શેઠ દુલભદાસ ઝવેરચંદ
૧૦૧ શાહ ધરમશી રતનશી	૧૦૧ શાહ જીવણલાલ ગોરધનદાસ
૧૦૧ શાહ વલ્લભદાસ ગુલાબચંદ	૧૦૧ શાહ ઉત્તમચંદ હરગોવિનદાસ
૧૦૧ શાહ ભીખાલાલ લક્ષ્મીચંદ	૧૦૧ શેઠ હરિલાલ દેવચંદ
૧૦૧ શાહ ધનવંતરાય જેન્તીલાલ	૧૦૧ શાહ ગીરધરલાલ કુલચંદ

૧૬૦-૩૩૨

આત્માનંદ પ્રકાશ